

TARTU ÜLIKOOL
SOTSIAALTEADUSTE VALDKOND
ÕIGUSTEADUSKOND
Avaliku õiguse osakond

Andra Alt

TERRORISTIDEST EMADE LASTE ÕIGUSED PÕGENIKELAAGRITES

Magistritöö

Juhendaja
PhD Katre Luhamaa

Tartu
2021

Sisukord

Sissejuhatus	5
1. Laste ja naiste roll ISIS-e ideoloogias ning nende olukord põgenikelaagrites	10
1.1. Üldist	10
1.2. Töös kasutatavad mõisted	10
1.3. Laste roll ISIS-e ideoloogias	11
1.3.1. Lapsed kui võimu kehtestamise instrument	11
1.3.2. Lapsed kui propaganda tööriist	12
1.3.3. Lapsed kui ISIS-e järgmine generatsioon	13
1.3.4. Koos perekondadega ISIS-e territooriumile reisinud lapsed	15
1.3.5. Väikelapsed ning ISIS-e territooriumil sündinud lapsed	16
1.3.6. Laste enda roll ISIS-ga liitumisel	17
1.3.7. Vahekokkuvõte	19
1.4. Naiste roll ISIS-e ideoloogias	19
1.5. Laste ja naiste elu põgenikelaagrites	21
1.5.1. Üldine olukord põgenikelaagrites	21
1.5.2. Lapsed põgenikelaagrites	24
1.5.2.1. Laagrite mõju laste arengule ja tervisele	25
1.5.2.2. Laagrite võimalik mõju laste radikaliseerumisele	26
1.5.2.3. Saatjata lapsed	27
1.5.3. Naised põgenikelaagrites	29
2. Põgenikelaagrites viibivate ISIS-ega seotud emade laste rahvusvahelisest õigusest tulenevad õigused	31
2.1. ÜRO Lapse õiguste konventsiooni rakendamise ulatus	31
2.1.1. ÜRO Lapse õiguste konventsiooni kohaldamine relvakonfliktide suhtes	33
2.1.2. ÜRO Lapse õiguste konventsiooni territoriaalne kohaldamisala	35
2.2. Õigus mittediskrimineerimisele	39
2.2.1. Üldist	39
2.2.2. Vanemate staatuse alusel diskrimineerimise keeld	41
2.2.3. Terroristide poolt värvatud laste diskrimineerimise keeld	42
2.3. Lapse parimad huvid	44
2.3.1. Lapse parimate huvidega arvestamine kui potentsiaalne julgeolekurisk	46

2.4.	Lapse õigus olla ärakuulatud ja lapse arvamusega arvestamine	48
2.5.	Lapse õigus elule, ellujäämisele ja arengule	50
2.6.	Lapse õigus võimalikult heale tervisele	52
2.7.	Lapse õigus vabadusele	53
2.8.	Lapse õigus haridusele	55
2.9.	Õigus nimele, kodakondsusele ja identiteedile	56
2.9.1.	Lapse sünni mitteregistreerimise seotud probleemid.....	58
2.9.2.	Kodakondsuse äravõtmine kui terrorismivastase võitluse meede	59
2.9.3.	Kodakondsusetuks muutumisega kaasnevad riskid/tagajärjed	62
3.	Põgenikelaagrites elavate laste õigus repatrieeruda.....	64
3.1.	Üldist	64
3.2.	Õigus kodumaale naasmiseks.....	64
3.2.1.	Õigus perekonnaelu kaitsele kui takistus repatrieerimisele	65
3.2.2.	Kodumaa defineerimisega seotud probleemid.....	68
3.2.3.	Repatrieerimisega seotud julgeolekuriskid	68
3.3.	Riikide lähenemised repatrieerimisele	70
3.3.1.	Belgia lähenemine.....	70
3.3.2.	Prantsusmaa lähenemine	71
3.3.3.	Saksamaa lähenemine	72
3.3.4.	Hollandi lähenemine	73
3.3.5.	Suurbritannia lähenemine	73
3.3.6.	Vahekokkuvõte	77
3.4.	Pagulasseisundi konventsioonist tulenevad õigused ja alternatiivid repatrieerimisele ..	78
3.4.1.	Üldist.....	78
3.4.2.	Pagulasseisundi tuvastamine Pagulaseisundi konventsiooni alusel.....	80
3.4.2.1.	Asukoht väljaspool kodakondsusjärgset riiki	80
3.4.2.2.	Põhjendatud kartus tagakiusamise suhtes.....	81
3.4.2.3.	Tagakiusamine.....	82
3.4.2.4.	Tagakiusamine rassi, usu, rahvuse, sotsiaalsesse gruppi kuulumise või poliitiliste veendumuste tõttu.....	85
3.4.3.	Pagulasseisundi konventsiooni kohaldamise erandid	86
3.4.4.	Pagulasseisundi konventsiooni kohaldamine põgenikelaagris viibivate laste suhtes	
	88	
	Kokkuvõte.....	89
	The rights of the children of terrorist mothers in refugee camps.....	92

Kasutatud allikad	94
Kasutatud kirjandus	94
Kasutatud normatiivaktid.....	101
Kasutatud kohtupraktika	102
Lisa 1	102

Sissejuhatus

ÜRO Julgeolekunõukogu resolutsiooniga otsustati 2015. aastal laiendada Al-Qaeda sanktsioonide nimekirja ka Iraagi ja Levandi/Süüria Islamiriigile (edaspidi ka ISIS).¹ ISIS kui militaarne ja territoriaalne jõud kaotas 23. märtsil 2019 Baghouzis peetud lahinguga oma viimase kontrollitud territooriumi, mis oli Süüria Demokraatlike Jõudude (edaspidi ka SDF) ning Globaalse Koalitsiooni² poolt neli aastat väldanud sõjalise operatsiooni tulemus.³ Rünaku eestvedajad tähistasid seda kui ISIS-e alistamist, kuid eksperdid jäävad rühmituse võimalikku tagasitulekut silmas pidades pigem ettevaatlikeks.⁴ Kuigi ISIS ei kontrolli hetkel ühtegi territoriaalset ala, jätkab rühmitus nii-öelda põrandaaluse tegevuse abil oma ideoloogiate levitamist ning ülemaailmse võrgustiku tööhoidmist.⁵ Samuti ei ole territooriumist ilmajäämine takistanud neil üle maailma erinevate terrorirünnakute toimepanemisega jätkamist.⁶

Pärast viimase ISIS-e kontrolli all olnud territooriumi kaotamist on tuhanded ISIS-ega seotud isikud kas ülerahvastatud laagritesse lõksu jäänud või viibivad Süüria Araabia Vabariigi ja Iraagi Vabariigi kinnipidamisasutustes. Paljud nendest inimestest on naised ja lapsed ning kõigil neil on piiratud ligipääs toidule, meditsiinile, õiglasele kohtupidamisele ning muudele fundamentaalsetele õigustele ja teenustele. Need inimesed, eelkõige naised ja lapsed, on tihtipeale pidanud kogema ekstreemset vägivalda, ärakasutamist ning neil pole olnud sõnaõigust nende elu puudutavate otsuste tegemisel.⁷

Süüria ja Iraagi territooriumil asub mitmeid põgenikelaagerid, kuid pelgalt ühes Kirde-Süürias paiknevas al-Hol põgenikelaagris on enam kui 60 000 elanikust üle poole alla 12-aastased lapsed.

---

¹ United Nations Security Council. Resolution 2253 (2015). S/RES/2253, p 1. – [https://www.undocs.org/S/RES/2253\(2015\)](https://www.undocs.org/S/RES/2253(2015)) (13.04.2021).

² Ingl k *Global Coalition*

³ Rojava Information Center. Bringing ISIS to Justice. Towards an international tribunal in North East Syria. 2019, lk 12. – <https://rojavainformationcenter.com/storage/2019/07/Bringing-ISIS-to-justice-Rojava-Information-Center-Report-2019-Website.pdf> (13.04.2021); Najjar, F. ISIL defeated in final Syria victory: SDF. – Al Jazeera 23.03.2019. – <https://www.aljazeera.com/news/2019/3/23/isil-defeated-in-final-syria-victory-sdf> (13.04.2021).

⁴ Mapping Militant Organizations. The Islamic State. Stanford University. 2019, lk 9. – https://cisac.fsi.stanford.edu/mappingmilitants/profiles/islamic-state#highlight_text_12412 (21.04.2021).

⁵ *Ibid.*, lk 17.

⁶ *Ibid.*, lk 2.

⁷ United Nations. Key principles for the protection, repatriation, prosecution, rehabilitation and reintegration of women and children with links to United Nations listed terrorist groups. 2019, lk 2. – https://www.un.org/counterterrorism/sites/www.un.org.counterterrorism/files/key_principles-april_2019.pdf (13.04.2021).

Seejuures on paljud neist saatjateta ja/või orvud. Sajad, kui mitte tuhanded, neist on Euroopa riikide ja/või Euroopa Liidu kodanike järeltulijad.⁸

Alates 2015. aastast on ISIS-e liikmed kas ise end SDF-le üles andnud või on nad SDF-i poolt tabatud ja kinni peetud. Pärast ISIS-e territoriaalse kontrolli kokkutõmbumist suurenes põgenikelaagrites ISIS-e liikmesuses kahtlustatavate arv veelgi. SDF on seetõttu juba aastaid väljendanud tungivalt vajadust, et riigid repatrieeriks oma kodanikud põgenikelaagritest, kuna põgenikelaagrite ülalpidamine on Põhja- ja Ida-Süüria Autonoomse Administratsiooni (edaspidi ka AANES) jaoks tõsine finantskoorem.⁹

Seega seisavad pärast ISIS-e füüsilise kalifaadi langemist riikide valitsused ning tsiviilühiskond silmitsi püüdlustega rehabiliteerida ning integreerida sajad radikaliseeritud ja militariseeritud lapsed.¹⁰ Olgugi, et mõned riigid on alustanud naiste ja laste repatrieerimisega, on tempo suures plaanis siiski aeglane ja protsessid ebaselged ning riikide praktika erinev. Tähtsat rolli mängivad ka riikide võimalused ja valmidus konsulaarteenuste pakkumisel. Nende naiste ja laste saatus sõltub tihtipeale siseriiklike seaduste rakendamisest, neile rahvusvahelisel tasandil antud kaitsetasemest ning nii võõrustaja- kui ka päritoluriikide lähenemistest selle keerulise probleemiga tegelemisel.¹¹

Kuigi Süüriasse ISIS-e territooriumile on reisinud isikuid, kes pärinevad riikidest üle maailma, keskendub käesolev töö eelkõige Euroopa riikide, täpsemalt Euroopa Liidu riikide kohustuste analüüsimisele. Seda eelkõige tulenevalt asjaolust, et just mitmed Euroopa riigid on siseriiklikult võtnud vastu erinevaid otsuseid ja meetmeid, mis avaldavad otsesest mõju kodanike repatrieerimisele. Teisalt aga põgenikelaagrite geograafilisest asukohast ning nende riikide majanduslikust seisundist tulenevalt võivad just takistavaid meetmeid kasutusele võtnud riigid

---

⁸ Council of Europe Parliamentary Assembly. Committee on Social Affairs, Health and Sustainable Development. International obligations concerning the repatriation of children from war and conflict zones. Report 15055 (2020), lk 6. – https://pace.coe.int/pdf/5c1f5b1a78235e597194eb7bc64dab3c4e549d9df0b2874d99e496466bc71650/doc.%201505_5.pdf (13.04.2021).

⁹ Rojava Information Center, lk 17.

¹⁰ Vale, G. Cubs in the Lions' Den: Indoctrination and Recruitment of Children Within Islamic State Territory. London: ICSR 2018, lk 7. – <https://icsr.info/wp-content/uploads/2018/07/Cubs-in-the-Lions-Den-Indoctrination-and-Recruitment-of-Children-Within-Islamic-State-Territory.pdf> (13.04.2021).

¹¹ United Nations. Key principles for the protection, repatriation, prosecution, rehabilitation and reintegration of women and children with links to United Nations listed terrorist groups, lk 3.

omada tegelikult peamist võimekust põgenikelaagrite kui humanitaarkriisi edukaks lahendamiseks.

Käesoleva magistr töö uuritavaks probleemiks on põgenikelaagrites viibivad terrorismiga seotud laste õiguste tagatus ning see, kuidas saab põgenikelaagris tagada selliste laste õiguseid, kelle vanemad kas on olnud ISIS-e liikmed või on ka praegugi ISIS-ega seotud.

Magistr töö eesmärgiks on jõuda selgusele, millisel määral on põgenikelaagris viibivatele lastele tagatud rahvusvahelistest lepingutest tulenevad õigused. Teiseks analüüsitakse magistr töös, kas sellistel lastel tuleneb rahvusvahelisest õigusest õigus kodumaale naasmiseks.

Autori hüpoteesiks on, et põgenikelaagrites elavate ISIS-ega seotud laste õiguste rikkumiste lõpetamise jaoks on kõige sobivam lahendus selliste laste repatrieerimine nende päritoluriikide poolt. Seejuures on autori eesmärgiks näidata, et rahvusvahelisest õigusest tuleneb nii selliste laste õigus kodumaale naasmiseks kui riikide repatrieerimise kohustus.

Käesoleva magistr töö teema väärtus seisneb eelkõige rahvusvahelise õiguse tähenduses selles, et tegemist on probleemiga, mis puudutab väga suurt osa Euroopa riikidest. Seda põhjusel, et paljud põgenikelaagris viibivad lapsed pärinevad kas mõnest Euroopa riigist või on neil õigus mõne Euroopa riigi kodakondsusele. Seejuures on Süüria humanitaarkriisi näol tegemist inimõiguseid ning laste õiguseid ja huve tugevalt riivava probleemiga, mille lahendamine on väga ajakriitiline. Samas on tähtis leida põgenikelaagrite probleemile parim võimalik lahendus, kuna kõik otsused, mida riigid teevad, võivad suure hulga laste jaoks määrata nende tuleviku ja heaolu. Lisaks omab töö euroopalikku väärtust ka selles osas, et töös analüüsitavate rahvusvaheliste lepingutega on liitunud suurem osa Euroopa riikidest ning seega puudutavad töös leitavad vastused otseselt Euroopa riikide kohustusi põgenikelaagrites viibivate laste ees.

Struktuuri poolest jaguneb töö kolmeks peamiseks osaks. Esimeses peatükis antakse ülevaade, millist rolli on lapsed ja naised ISIS-e ideoloogias üldiselt omanud¹². Põhirõhk seisneb laste rollide kaardistamises, kuna seeläbi on võimalik anda järgnevate peatükkide jaoks aluspõhi, kuidas on ISIS-e režiimi all elamine lapsi mõjutanud ja kujundanud. Lisaks antakse esimeses peatükis

---

¹² Siin ja edaspidi kasutab autor käesolevas töös ISIS-e poolt lastele ja naistele omistatud rollide kirjeldamisel läbivalt minevikuvormi, kuivõrd rollide kaardistamisel antakse eelkõige ülevaade enne ISIS-e kukutamist ISIS-e territooriumil elanud laste ja naiste rollidest. Sellise käsitlusega ei soovi autor välistada asjaolu, et ISIS võib käesolevas töös kirjeldatud rolle lastele ja naistele omistada jätkuvalt ka tänasel päeval ja tulevikus.

ülevaade, milliseid rolle ja ülesandeid on ISIS naistele omistanud, kuivõrd emade seotus ISIS-ega omab otsest seost laste kodumaale naasmise võimalikkusega ning põgenikelaagrites kannatavad lapsed on enamasti sattunud sellisesse olukorda just oma vanemate valikute pärast. Samuti annab vastav teoreetiline tagapõhi aluse ka sellele, mis on need peamised põhjused, mille pinnalt peavad riigid ISIS-e liikmeteks olnud vanemate lapsi võimalikeks julgeolekuriskideks. Esimese peatüki viimase osana kaardistatakse ka põgenikelaagrites valitsevad üleüldised elamistingimused. Sellise ülevaate andmine aitab jõuda selgusele, milliseid laste õiguseid ja üleüldiseid inimõiguseid pelgalt laagris elamise tagajärjel riivatakse ning milline mõju võib nende õiguste rikkumise jätkumise tagajärjel olla nii lastele kui ka kogu Euroopa riikidele pikemas perspektiivis.

Teises peatükis uuritakse, millisel määral on võimalik põgenikelaagrites viibivate laste õiguste tagamine erinevate rahvusvaheliste lepingute, eelkõige ÜRO lapse õiguste konventsiooni¹³ (edaspidi ka LÕK) alusel, ning kuidas mõjutab erinevate lapse õiguste rikkumine laste õigust repatrieerimisele, sh kas ja millisel määral vastutavad laste päritoluriigid laste õiguste rikkumise eest.

Kolmandas peatükis jõutakse selgusele, kas rahvusvaheline õigus võiks anda ka ISIS-ega seotud isikute lastele õiguse kodumaale naasmiseks ja milliseid probleemkohti võib sellise õiguse olemasolu laste päritoluriikidele tekitada. Lisaks antakse ülevaade laste repatrieerimise suhtes kõige suuremat tähtsust omavate riikide senisest lähenemisest repatrieerimisele. Kolmanda peatüki raames selgitatakse muuhulgas välja, kas ja milliseid repatrieerimise alternatiive pakub rahvusvaheline õigus põgenikelaagrites valitseva olukorra lahendamiseks.

Töös kasutatakse peamiselt kvalitatiivset uurimismeetodit, mis seisneb eelkõige teadusartiklite ja -allikate, erinevate komiteede üldkommentaariide ning inimõiguste kaitse organisatsioonide raportite analüüsimises ja uurimises, mis aitavad anda tööle teoreetilise tausta. Seejärel aitab erinevate rahvusvaheliste lepingute normide analüüs jõuda järeldustele, mis annaksid korrektse üldpildi Euroopas valitsevast olukorrast seoses põgenikelaagrites viibivate ISIS-ega seotud vanemate lastega ning sellest, kuidas on võimalik nende inimõiguste tagamine ja kaitse. Lisaks illustreeritakse hetkel valitsevat olukorda markantsemate kohtuasjadega riikidest, kus on repatrieerimisega seotud probleeme kohtutasandil arutatud.

---

¹³ ÜRO Lapse õiguste konventsioon. 26.09.1991. – RT II 1996, 16, 56, mitteametlik tõlge

Kuna olukord põgenikelaagrites on jooksvalt muutuv ning põgenikelaagrite enda olemusest tulenevate ligipääsupiirangute ja takistuste tõttu ei pruugi ajakohaste andmete täpne kajastamine alati võimalik olla, piiritleb autor käesolevas töös käsitletava ajavahemiku 2020. aasta lõpuga. Ühtlasi ei käsitleta töös COVID-19 pandeemia mõjusid põgenikelaagrites valitsevatele tingimustele ning sealviibivate laste olukorrale. Töös ei käsitleta ka laste repatrieerimise ning selle alternatiivsete lahendustega kaasnevaid laste ühiskonda reintegreerumist ja rehabiliteerimist puudutavaid meetmeid, millega praktikas rakendamisega riigid laste tagasivõtmisel või riikides ümberpaigutamisel silmitsi võivad seista.

Märksõnad: lapse õigused, ISIS, repatrieerimine

1. Laste ja naiste roll ISIS-e ideoloogias ning nende olukord põgenikelaagrites

1.1. Üldist

Käesoleva peatüki eesmärk on esiteks anda ülevaade, millist rolli lapsed ja naised ISIS-e ideoloogias omasid, ning teiseks kaardistada põgenikelaagrites valitsevad tingimused. Kõigepealt tuuakse välja, milliseid ülesandeid ISIS eelkõige lastele omistas ning kuidas lapsi ISIS-e ideoloogias kasutati. Selline ülevaade on vajalik, et anda järgnevate peatükkide jaoks aluspõhi, selgitades välja, kuidas on ISIS-e režiimi all elamine lapsi mõjutanud ja kujundanud.

Lisaks kajastatakse peatükis ka seda, milliseid rolle ja ülesandeid on ISIS omistanud naistele, et tuua välja, milliste meetoditega on ISIS Euroopa riikidest naisi Süüriasse ISIS-e territooriumile elama meelitanud, kuivõrd sellel on olnud otsene mõju laste ISIS-e territooriumile ning seejärel ka põgenikelaagritesse sattumisele.

Seejärel antakse ülevaade üleüldistest põgenikelaagrites valitsevatest tingimustest ning sellest, millist mõju laagritingimused lastele ja naistele avaldavad. Nende teadmiste pinnalt on võimalik anda järgnevates peatükkides kõikehõlmavam ülevaade, milliste lapse õiguste tagamisega rahvusvahelise õiguse vaatepunktist põgenikelaagrites peamised puudujäägid esinevad. Seejuures aitab selline ülevaade välja tuua, milline mõju võib nende õiguste rikkumise tagajärjel olla lastele pikemas perspektiivis, milliseid lahendusi on võimalik õiguste riive vähendamise jaoks riikidel kasutusele võtta ning millistel kaalutlustel põhinevad riikide poolt seni kasutusele võetud lahendused põgenikelaagrites valitseva olukorra lahendamiseks.

1.2. Töös kasutatavad mõisted

Laps – LÕK artikkel 1 kohaselt mõistetakse lapse all iga alla 18-aastast inimolendit, kui lapse suhtes kohaldatava seaduse põhjal ei loeta teda varem täisealiseks. Seega on LÕK-s sisalduvad õigused ja kaitsed kohaldatavad kõikidele isikutele kuni nende 18-aastaseks saamiseni.

IS/ISIS/ISIL/Daesh – End Islamiriigiks nimetava peamiselt Iraagi ja Süüria aladel tegutsenud terrorirühmituse tähistamiseks on erinevatel aegadel ja kaalutlustel kasutatud mitmeid lühendeid. Inglise keelest tulenevalt jagunevad need järgnevalt: IS – Islamiriik; ISIS – Iraagi ja Süüria Islamiriik; ISIL – Iraagi ja Levandi Islamiriik; Daesh – rühmituse araabia nimetuse (*Al-Dawla Al-Islamiya fi al-Iraq wa al-Sham*) algustähtedest moodustatud lühend, mida rühmitus ise tegelikult

ei ole aktsepteerinud. Seejuures Levant tähistab geograafilist piirkonda, mis hõlmab Iisraeli, Jordaaniat, Liibanoni, Palestiinat ja Süüriat.¹⁴

Ühtse joone hoidmise eesmärgil kasutab autor käesolevas töös Islamiriigi tähistamiseks läbivalt mõistet ISIS.

Võõrvõitleja¹⁵/Võõrvõitlejate fenomen – ÜRO Julgeolekunõukogu on oma resolutsioonis defineerinud võõrvõitlejat kui indiviidi, kes on reisinud oma kodakondsusjärgsest riigist erinevasse riiki eesmärgiga panna toime, planeerida või valmistada ette terroriakte või võtta nendest osa või terrorismialase väljaõppe pakkumise või saamise eesmärgil.¹⁶

Käesoleva töö kontekstis mõeldakse võõrvõitlejate fenomeni all seega indiviidide Iraaki ja/või Süüriasse ISIS-e territooriumile reisimist eesmärgiga liituda ISIS-e kui terroriorganisatsiooniga.

Kalifaat – ISIS-e ideoloogias kasutatav termin, mis tähistab usulis-poliitilist riiki, mille juhiks on kaliif.¹⁷

Repatrieerimine – Põgeniku, sõjavangi või kinnipeetava õigus oma kodakondsusjärgsesse riiki naasta.¹⁸

1.3. Laste roll ISIS-e ideoloogias

1.3.1. Lapsed kui võimu kehtestamise instrument

ISIS-e niinimetatud kalifaati kuulunud lapsi saab eraldada mitmesse eraldiseisvasse kategooriasse: võõrvõitlejate lapsed; kohalike võitlejate ja tsiviilelanike lapsed; hüljatud alaealised, orvud või liituma sunnitud röövitud lapsed ning vabatahtlikult värvatud lapsed. Kuigi ISIS-e propaganda on kujutanud, kuidas nii välismaalastest lapsed kui ka kohalikud lapsed osalevad sõjalistes treeningutes ning hariduse omandamises, siis on ligipääsupiirangute tõttu olnud keeruline kindlaks

---

¹⁴ Päll, P. ISIS, ISIL või Daesh? Või hoopis Kalifaat? Keelenõuannete kogu. Eesti Keele Instituut. – <https://keeleabi.eki.ee/?leht=8&id=317> (13.04.2021); Tharoor, I. ISIS or ISIL? The debate over what to call Iraq's terror group. The Washington Post. 18.06.2014. – <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2014/06/18/isis-or-isil-the-debate-over-what-to-call-iraqs-terror-group/> (13.04.2021).

¹⁵ Ingl k *foreign terrorist fighter*

¹⁶ United Nations Security Council. Resolution 2178 (2014). S/RES/2178, p 6. – [https://undocs.org/S/RES/2178\(2014\)](https://undocs.org/S/RES/2178(2014)) (13.04.2021).

¹⁷ Stern, J., Berger, J. M. ISIS. Terrori riik. AS Äripäev 2016, lk 11.

¹⁸ Perruchoud, R., Redpath-Cross, J. (toim). Glossary on Migration 2nd Edition. Geneva: International Organization for Migration 2011, lk 83. – https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml25_1.pdf (27.04.2021).

teha, kuidas laste rollid täpsemalt organisatsiooni sees jagunesid. Lapsi oli vaja organisatsiooni ridade paisutamiseks – nende noorte liikmete peamine funktsioon oli eesrindel.¹⁹

Näiteks on Bloom jt²⁰ oma laialdases uuringus 2015-2016. aastatel ISIS-e propagandasse kaasatud laste ja teismeliste kohta leidnud, et nimetatud aastatel toimus tähelepanuväärne tõus alaealiste mobiliseerimises militaarsete ülesannete raames ning lapsi kaasavate enesetapuoperatsioonide arv kolmekordistus aastaga. Uuringu läbiviijate hinnangul saab sellist trendi omistada asjaolule, et nimetatud ajaperioodil oli ISIS suurema surve all, et oma territooriumit sõjaliselt kaitsta ning taktikaliselt kohaneda selliselt, et näidata jõudu ning tagada vastaste hulgas hirmutava õhklinna ülevõitmine. Selle eesmärgi saavutamisel mängiski rolli selline õõnestav lapsvõitlejate ja nii-öelda märtrite kasutamine. Lisaks tõstis see hästi esile ka asjaolu, et reaalsuses ei värvanud ISIS lapsvõitlejaid pelgalt selle jaoks, et enda tööjõu puudujäärke täita. Selle asemel seisnes alaealiste värbamise tähtsus hoopis ISIS-e spetsiaalse narratiivi efektis – süütute laste kasutamine, et kaitsta kalifaati koletislike sissetungijate vägede eest. Propaganda videotel näidati lapsi nii-öelda au nimel võitlemas ning kalifaadi ja religiooni nimel suremas. Teismelised „rüütlid“ koguni naeratasid rahulikult kaamerasse enne relvastatud ja lõhkeainetega varustatud sõidukites oma sihtmärkide suunas sõitmist. Seeläbi suutis ISIS edukalt luua olukorra, kus vaenlaste väed asetati manipuleerimise läbi sellisesse ebamugavasse olukorda, kus nad pidid sõjas võitlema laste vastu.²¹

Seega nähtub eelnevast, et ühest küljest oli laste roll ISIS-e ideoloogias täielikult sõjalis-strategiline. Lapssõdurite kasutamine aitas nii-öelda hõlpsamini arvuliselt suurendada ISIS-e vägesid ning rõhk oli seega pigem asetatud vaenlase suhtes arvulise ülekaalu tekitamisele, et demonstreerida oma võimu ja ülekaalu. Lisaks panustati suuresti ka oma vastaste moraaltundele ning eeldati, et vaenlaste jaoks on ebaeetiline lapssõdurite vastu võidelda.

1.3.2. Lapsed kui propaganda tööriist

Laste näol oli tegemist ka elutähtsa propaganda tööriistaga ISIS-e värbamise fenomenis. Lapsi kasutati kui toetavaid objekte laia hulga narratiivide põhjendamisel. Näiteks on ülekaalukalt näidatud visuaale lastest, kes kannatavad lääne agressiooni tagajärjel, et kutsuda esile viha ja

---

¹⁹ Vale, G, lk 9.

²⁰ Bloom, M., Horgan, J., Winter, C. Depictions of Children and Youth in the Islamic State's Martyrdom Propaganda, 2015-2016. – CTC Sentinel 2016/9 (2), lk 31. – <https://ctc.usma.edu/wp-content/uploads/2016/02/CTC-SENTINEL-Vol9Iss214.pdf> (13.04.2021).

²¹ Vale, G, lk 9-10.

tülgastust. See aga omakorda suurendas ühe ISIS-e peamise narratiivi emotsionaalset veetlust – türanliku lääne poolt põhjustatud moslemi kogukonna alandamine ja häbistamine. Sarnaselt on ISIS lapsi kujutanud õnnelike islamiriigi poolt pakutavate õnnistustest kasusaajatena, sest erinevalt täiskasvanutest ei ole lapsed veel tõsiselt saastatud läänest pärinevate pahedega.²²

Organiseeritud noorte sõdurite sõjaväe omamise näol on tegemist visuaalse sümbolismiga, mis oli otsustava tähtsusega element ISIS-e psühholoogilises sõjas. Rühmitus viitas sagedasti oma noortele võitlejatele kui kalifaadi kutsikatele²³, homse päeva mujahideenile²⁴, järgmisele generatsioonile²⁵ ja tuleviku lipukandjatele²⁶. Kõikide nende viidete eesmärgiks oli oma vastastele tugeva sõnumi saatmine selle kohta, et ISIS on hästi varustatud ning omab võrreldamatut võimekust.²⁷

Seega lisaks laste abil reaalse sõjaliste ülesannete täitmise võimekuse tagamisele ning oma vahetute vaenlaste mõjutamisele, oli ISIS-e jaoks tähtis just ka ülejäänud maailma vastavalt manipuleerida, et ühest küljest seeläbi kinnistada oma ideoloogiate põhjendatust ning teisalt saata maailmale sõnum, et nende vastu astumise korral on ISIS-el olemas vastavad meetmed ja võimekus oma vaenlaste tõrjumise jaoks.

1.3.3. Lapsed kui ISIS-e järgmine generatsioon

ISIS-e näol pole olnud aga tegemist pelgalt mässajate rühmitusega. ISIS soovis siiski olla edasipürgiv riik, kes vajab nii kuulekaid ja pühendunud tsiviilisikuid kui ka sõdureid. Lisaks militaartreeningutele kaasas ISIS lapsi ka religioossetesse, lingvistilistesse ning akadeemilistesse õpingutesse, et kindlustada seeläbi nende jäädav käitumuslik muutumine ning elukestev pühendumine rühmituse ideoloogiale. Just see ideoloogiline suundumus eristabki ISIS-e poolset laste terroristlikku indoktrineerimist muudest alaealiste militaarsetesse rollidesse lapssõduritena värbamisest.²⁸

---

²² The Carter Center. The Children in Daesh: Future Flag Bearers of the Caliphate. 2017, lk 2. – https://www.cartercenter.org/resources/pdfs/peace/conflict_resolution/countering-isis/children-in-daesh.pdf (13.03.2021).

²³ Ingl k *the cubs of the caliphate*

²⁴ Ingl k *tomorrow's mujahideen*

²⁵ Ingl k *the next generation*

²⁶ Ingl k *the future flag bearers*

²⁷ The Carter Center, lk 3.

²⁸ Vale, G, lk 10.

Rühmituse ambitsioone peegeldab hästi nende sõjahüüd *baqiya wa tatamadad*²⁹ ning sellest tulenevalt ei piirdunud ISIS-e eesmärgid pelgalt territoriaalse kontrolli ning poliitilise võimu omamisega, vaid hõlmasid endas ka eraldiseisvate sotsiaalsete ja kultuuriliste kommetega uue ühiskonna loomist.³⁰

Eesmärgid, mille jaoks ISIS lapsi oma ridadesse värbas, eristabki neid teistest terrorirühmitustest. ISIS tunnustas vajadust oma tegevustes lähtuda pikaajalisest perspektiivist, et kindlustada oma riigi stabiilsus ja püsivus ka tulevikus. ISIS-e tulevikus mängivad lapsed määravat rolli. Erinevalt teistest terrorirühmitustest, ei käsitlenud ISIS lapsi pelgalt ühekordselt kasutatavatena, vaid süstemaatiliselt ja organiseeritult lapsi oma strateegiates kasutades, nähtigi lapsi kui rühmituse pikaajalise stabiilsuse kindlustajaid.³¹

ISIS-e näol oli tegemist nn pseudoriigiga, mis kontrollis märkimisväärset osa Süüria ja Iraagi territooriumist kalifaadi suurendamise eesmärgil. Territooriumi omamise tähtsustamine peegeldas hästi ka rühmituse ühte peamist eesmärki – kalifaadi asutamine. Kuid seda eesmärki oli võimalik edukalt täita vaid siis, kui ISIS oli valmistunud pikaajalist perspektiivi silmas pidades. Selleks, et tagada eduka kalifaadi asutamine, mis on võimeline terve generatsiooni vältel elus püsima, pidi ISIS ette valmistama järgmise generatsiooni, kelleks on lapsed.³²

Laste tähtsuse väärtustamine mängis võtmerolli kalifaadi pikaajalise kestvuse ning kasvamise tagamisel. Suure hulga laste värbamine ning treenimine aitas ISIS-el nii ehitada oma füüsilist tugevust kui ka luua tagatis juhuks, kui rühmituse juhtimises peaks esinema puudujääke. Lisaks oli rühmituse eesmärk tekitada, kehtestada ja kindlustada mitmegeneratsiooniline vägivalda ja religioose ekstremismi kultuur. See oli fundamentaalse tähtsusega ISIS-e pikaajalise pragmatismi suhtes, kuna selle eesmärgiks oli ette valmistada ideoloogiliselt pimedad järgijad, kes oleksid võimelised üle elama ka igasugused poliitilised ja territoriaalsed kaotused.³³

---

²⁹ Ingl k *lasting and expanding*, eesti k tõlge “kestev ja laienev”

³⁰ Berti, B., Osete, A. B. „Generation War“: Syria’s Children Caught between Internal Conflict and the Rise of the Islamic State. – Strategic Assessment, 2015/18(3), lk 49. – <https://strategicassessment.inss.org.il/wp-content/uploads/antq/fe-4074764524.pdf> (13.04.2021).

³¹ Anderson, K. Cubs of the Caliphate: The Systematic Recruitment, Training, and Use of Children in the Islamic State. 2016, lk 6. – <https://www.drake.edu/media/departments/offices/international/nelson/2016%20paper,%20Children%20in%20ISIS,%20K.%20Anderson.pdf> (14.04.2021).

³² *Ibid.*, lk 21-22.

³³ The Carter Center, lk 2.

Laste mõjutatavus muudab nad ideoloogilise kasvatuse suhtes haavatavaks ning nad on seega terrorirühmituste jaoks ideaalne sihtmärk. Kuna lastel on ideoloogilised ja moraalsed põhitõed vähem arenenud, nähakse lapsi kergesti manipuleeritavate subjektidena, kes on vägivaldsete sõnumite suhtes vastuvõtlikumad ilma nende kohta küsimusi esitamata. ISIS-e propaganda videod tihtipeale näitasid lapsi ISIS-e doktriinide seisukohti omaks võtmas. Videotes kästi lastel ette lugeda valitud värsse koraanist, mis rõhutavad militaarse džihaadi mõistet. Lapsi näidati töötamas imaami võimule kuuletumist ja sellele allumist isetu ja kõhklematu suhtumisega. Samuti julgustati lapsi uskmatute vastu rääkima ning neile hoiatusi kuulutama. See kõik illustreerib, kuidas ISIS meetoodiliselt kasutas ära laste arenemisjärgus olevaid võimeid ja mõjutatavust, et kujundada neid enda vormi järgi ning seeläbi luua oma rühmituse pikaaegse püsimise alustalad.³⁴

Seega nähtub eelnevast, et ISIS-e jaoks seisnes laste värbamine ja ärakasutamine palju rohkemas kui pelgalt nii-öelda oma jooksvate tegevuste elluviimises. Laste värbamine nende vastavalt ideoloogiliselt koolitamise jaoks kandis endas eesmärki, mida võiks lugeda isegi üheks tähtsaimaks – ISIS-e järgmise generatsiooni loomine. Selline laste roll ISIS-e ideoloogias omab märkimisväärt tähendust eelkõige seetõttu, et just ISIS-e laste kaudu rühmituse ideoloogiate edasikandmise võimalikkuse tõttu peavad nende laste päritoluriigid selliseid lapsi võimalikeks julgeolekuriskideks, mis omakorda avaldab otsest mõju laste repatrieerimisele.

1.3.4. Koos perekondadega ISIS-e territooriumile reisinud lapsed

ISIS-e alaealiste rollide kirjeldus on vastavuses laste sugudega. Kooskõlas ISIS-e laiema soolise poliitikaga naiste ilme ning osaluse suhtes, on ISIS-e propagandavideotes ning -publikatsioonides tüdrukuid (otsetõlkes „pärlid“)³⁵ väga harva kujutatud. Seejuures oli oodatav abiellumise iga eriti noor just tüdrukute puhul. ISIS-e tõlgenduses lubab islami usk tüdrukutel nn seaduslikult abielluda alates 9ndast eluaastast ning noortelt meestelt oodatakse abiellumist enne 20-aastaseks saamist. Kuid isegi ka vanemate poolt ISIS-e territooriumile toodud alaealiste puhul on raporteeritud abielusid noorte tüdrukute ja oluliselt vanemate täiskasvanud meeste vahel. Selliste abielude tulemusel võisid noored tüdrukud leida end tihtipeale korraga kandmas nii orvu, lese ja ema rolli,

---

³⁴ *Ibid.*, lk 2-3.

³⁵ Ingl k *pearls*

kus nad pidid korraga kasvatama oma abielust sündinud isiklikku last kui ka oma nooremaid õdesid ja vendi.³⁶

Ühest küljest võib nii tüdrukutele antud pärli-tähistusest kui ka nende propaganda raames mittekasutamisest jääda mulje, justkui asetataks ISIS-e ideoloogias tüdrukud poistega võrreldes mõnevõrra erilisemasse staatusesse. Paraku on autori hinnangul tegemist järjekordse ISIS-e manipulatsiooniga, mille eesmärgiks võis olla välismaailmale reaalsusest parema pildi maalimine, et seeläbi enda ridadesse rohkem inimesi meelitada. Kaunist tähistusest hoolimata oodati ka tüdrukutelt juba väga vara nende eale mittevastavate ülesannete täitmist, mis võttis neilt võimaluse tavapärasele lapsele omaselt kasvada ja areneda ning oma lapsepõlve nautida. Ühtlasi võib väita, et noortele tüdrukutele selliste ülesannete omistamine peegeldab jällegi ka ISIS-e tungivat vajadust kindlustada järgmise generatsiooni olemasolu.

1.3.5. Väikelapsed ning ISIS-e territooriumil sündinud lapsed

Hinnanguliselt on aastatel 2014-2017 ISIS-e territooriumil sündinud palju lapsi, seejuures sündis olemasolevate andmete kohaselt kalifaadis vähemalt 730 vastsündinut 19 erineva riigi päritoluga. Võttes arvesse nende laste vanust (0-4 aastat) ning sünnikohta, siis ei olnud neil võimalik valida oma kuuluvust ISIS-esse ning see piirdus üldiselt mittevägivaldses rollis lihtsalt kalifaadi kodanikuks olemisega. Seega on enamik põgenikelaagrites viibivaid väikelapsi kalifaati sündinud või viidud sinna väikelapseas seetõttu, et nende vanemad on soovinud rahvastada Islamiriiki.³⁷

Sarnaselt vastsündinutega, saab ka 5-14-aastaste välismaalastest laste puhul ISIS-esse kuuluvust seostada nende eestkostjate motivatsioonidega. Kuna noored lapsed on tihtipeale kalifaati viidud nende vanema või muu vastutava täiskasvanu poolt, siis on harva neile omistatud terrorirühmitusse kuulumise isiklike ajendeid või ambitsioone. Kuid seejuures on ISIS-e propaganda ja rahvusvahelise meedia poolt laialdaselt kajastatud, et selle vanuserühma lapsed (5-14-aastased), eelkõige just poisid, läbisid psühholoogilise indoktrinatsiooni ning füüsilise väljaõppe, mis kulmineerusid nende osavõtuga vägivallaaktide ning väärkohtlemist hõlmavate tegevuste läbiviimisel. Paljudel juhtudel viidi lapsi ISIS-e territooriumile peamiselt selliste mittevägivaldsete

---

³⁶ Cook J., Vale, G. From Daesh to Diaspora: Tracing the Women and Minors of Islamic State. London: ICSR 2018, lk 33. – <https://icsr.info/wp-content/uploads/2018/07/ICSR-Report-From-Daesh-to-%E2%80%98Diaspora%E2%80%99-Tracing-the-Women-and-Minors-of-Islamic-State.pdf> (14.04.2021).

³⁷ *Ibid.*, lk 30.

materiaalsete ning ideoloogiliste hüvede tõttu nagu tasuta haridus ning tervishoiuteenused ning nn õige üleskasvatus šaria õiguse all. Kuid sellest hoolimata on ISIS tõhusalt vastanud ka vanemate avalikele soovidele, et nende lastest saaksid militaristid ning märtrid. Selle saavutamiseks toodeti näiteks emadele vastavaid brožüüre, kuidas oma nn kutsikaid ideoloogiliselt kujundada ning füüsiliselt ettevalmistada. Hoolimata laste laialdasest kaasamisest ISIS-e igakülgses tegevustes, jääb õhku siiski küsimus nende laste individuaalsest tegevusseisundist ja teadlikust valikust vägivalla läbiviimisel või selle toetamisel.³⁸

Seega on eelnevast tulenevalt selge, et vähemalt teatud vanuserühma laste puhul on nii nende ISIS-esse kuuluvus kui ka vägivallaaktidega seotus põhjustatud asjaoludest ja otsustest, mille puhul on keeruline väita, et tegemist on olnud kas laste enda teadliku valiku või laste parimaid huve arvestavate otsustega. Seetõttu on ka laste repatrieerimise valguses äärmiselt oluline, et laste päritoluriigid võtaksid kõikide vanuserühma laste puhul nende indoktrineerimisest tulenevate riskide ja ohtude hindamisel arvesse, kas laste vanuselistest eripäradest tulenevalt on ISIS-esse kuuluvus olnud nende enda valik või mitte.

1.3.6. Laste enda roll ISIS-ga liitumisel

Olukordadest, kus üle maailma on terved perekonnad ISIS-ega liitunud, nähtub, et täiskasvanutega koos või nende toetusel on kõikide vanusegruppide lapsi ISIS-e kontrollitud territooriumile liikunud ning nendega liitunud. Kuid esineb ka tõendeid selle kohta, et on ka vabatahtlikult ISIS-ega liitunud teismelisi, kes on ise mänginud määravat või isegi juhtivat rolli täiskasvanutest vanemate radikaliseerimises ning sellest tulenevalt ISIS-e territooriumile migreerumises. Ühe sellise näitena saab tuua Indoneesiast pärit 17-aastase Nurshardrina Khairadhanja juhtumi, kes innustas 26 pereliiget 2015. aastal Süürias asuvasse ISIS-e kontrolli all olevasse pealinnaks peetavasse linna Raqqasse reisima. Tema ning ta perekonna migreerumise põhjused ei vasta tavapärasele välismaalastest nn džihaadi pruutide klišeedele. Selle asemel keskendusid tolle juhtumi puhul teismelise poolt perekonnale esitatud põhjendused peamiselt võimalusele võlgadest vabaneda, parematele tööturuteenustele ja tasuta tervishoiuteenustele. Lisaks tema enda

---

³⁸ Cook J., Vale, G, lk 31.

võimaluses õppida tervishoiutöötajaks ning õe võimaluses jätkata arvutiteaduste alal hariduse omandamist.³⁹

Sellised juhtumid annavad tunnistust teismeliste laste tegevusseisundi tähtsusest, mida tihtipeale alahinnatakse. Paljude selliste laste puhul peegeldavad nende motivatsioon ja ajendid radikaliseerumiseks nende vanemate omi. Need on hõlmanud endas näiteks ideoloogiliste ja usuliste vajaduste rahuldamist, kutselist panustamist Islamiriigi nimel, elu eesmärgi ja seikluste otsingut ja ISIS-e liikmetele pakutavaid materiaalseid ja finantsilisi toetuseid. Selline iseseisvus ja tegevusseisund radikaliseerumise suhtes omab erilist tähtsust eelkõige teismeliste puhul, kes on otsustanud täiskasvanutest eraldiseisvalt kas üksinda või väiksemates kaaslaste gruppides ISIS-e territooriumile reisida.⁴⁰

Lääne meedia eitab tihtipeale noorte inimeste tegevusseisundit, kui nad on otsustanud terrorismirühmituste või ekstremistide gruppidega liituda. Raportid ISIS-e teismeliste liikmete kohta, eriti just tüdrukute puhul, kirjeldavad sageli neid isikuid kui vastavalt ette valmistatud, peibutatud ja võrgutatud ilma vanemate loata ISIS-ga liituma. Kuigi paljude selliste juhtumite puhul oli tegemist selliste noorte tüdrukutega, kes on siiski veel lapsed, ei saa alahinnata ega mööda vaadata nende teismeliste individuaalsest pühendumisest ISIS-e eesmärgile, isegi mitte siis, kui nende liikmesuse puhul tuleks arvesse võtta ka manipulatsiooni, vastava ettevalmistava töötlemise ning sunni aspekte.⁴¹

Seega võib just vanemate laste puhul nende ISIS-ega seotuse hindamise juures tõusetuda küsimus selle kohta, et kuidas oleks korrektne käsitleda laste enda rolli ISIS-ega liitumisel. Täpsemalt omab tähtsust just see, et kuidas hinnata teismeliste motivatsioone ISIS-ega liitumisel. Nimelt kas teismeliste vastavad otsused on olnud tõesti ajendatud teadlikust soovist liituda sellise rühmitusega, mis paneb süstemaatiliselt toime erinevaid terroriakte ja vägivallategusid ning nendesse ka ise vastavalt panustada. Või on teismeliste ISIS-ega liitumise ajendiks olnud pigem ISIS-e poolt osavalt manipuleerimine ning reaalsusest erineva pildi maalimine, mis võis tekitada teismelistes arvamuse, et ISIS suudab neile pakkuda paremaid võimalusi ning elutingimusi kui nende koduriigid. Viimase alternatiivi puhul tõusetub omakorda küsimus selle kohta, et milliste

---

³⁹ Cook, J., Vale, G, lk 31.

⁴⁰ *Ibid.*

⁴¹ *Ibid.*, lk 32.

tegevuste tagajärjel on selliste laste päritoluriigid tekitanud olukorra, kus nende teismeeas olevad kodanikud on parema elu eesmärgi nimel olnud valmis jätma maha oma ülejäänud perekonna ja võtma ette riskantse teekonna, et asuda elama täiesti tundmatus ühiskonnas ja piirkonnas.

1.3.7. Vahekokkuvõte

Eelnevast nähtub, et ISIS on lapsi kasutanud nii oma dominatsiooni tõestamise, oma ideoloogia propageerimise kui ka selle pikaajase püsimise tagamise eesmärgil. Kõikide kategooriate puhul on läbivaks sõnaks *kasutamine*, veelgi täpsemalt *ärakasutamine*. ISIS kasutas lapsi enda parema äranägemise järgi enda eesmärkide täitmiseks ja maailmas kinnistamiseks. ISIS-e käitumismaneeridest saab välja lugeda, et nende ideoloogias ei ole kohta lastele kui eraldiseisvatele õigussubjektidele, vaid laste näol on tegemist tööriistadega, kelle ainus ülesanne on neile ettemääratud rolle täita. Lapsi ei nähta kui isikuid, kes nende vanusest ja arengust tulenevalt oleksid täiskasvanutest haavatavamais seisundis ning kes võiksid vajada sellekohast vastavat hoolitsust ja tuge. Selle asemel nähakse lapsi kui isikuid, kes nende vanusest ja arengust tulenevalt on kergesti mõjutatavad ja vormitavad ISIS-e ideoloogias kehtivate põhimõtete järgi. Laste enda õiguste eksisteerimise tunnustamist ISIS-e teguviisidest paraku aga ei nähtu. Ühest küljest võib väita, et laste õigused ISIS-e ideoloogias piirduvadki õigusega elada oma elu ISIS-e territooriumil ja sellest tulenevalt saada osa nendest vastavatest õnnistustest, mida ISIS-e ideoloogia väidab oma rahavale pakkuvat. Teisalt aga ei nähtu, et ISIS-e territooriumil elamise ning õnnistustest osasaamisega oleks kaasnenud ka näiteks selline rahvusvaheliselt tunnustatud fundamentaalne inimõigus nagu õigus elule, ellujäämisele ja arengule.

1.4. Naiste roll ISIS-e ideoloogias

Laste emade seotus ISIS-ega on üks peamine põhjus, miks lapsed viibivad põgenikelaagrites kinnipeetavatena. Kuna just võimalik seotus ISIS-ega on üks põhjustest, miks riigid ei taha põgenikelaagrites viibivaid lapsi repatrieerida, on tähtis anda ülevaade ka naiste erinevatest rollidest ISIS-e ideoloogias. Seeläbi on võimalik välja tuua need peamised põhjused, mille pinnalt peavad riigid ISIS-e liikmeteks olnud vanemate lapsi võimalikeks julgeolekuriskideks.

Sarnaselt lastele, erinesid ISIS-e territooriumil elades ka naiste rollid ja staatused. Osad naised töötasid rühmituse administratiivse poole ja propagandaga, teised teenisid naispolitseinike, logistikute, värbajate või propagandaistidena. Mõned jätkasid ISIS-e kontrolli all olevatel aladel

töötamist lähtuvalt oma elukutsest näiteks arstide ja õpetajatena. Teised jällegi olid ennekõike abikaasad, emad ja majapidajannad, kelle ülesandeks oli tulevaste ISIS-e võitlejate kasvatamine. Kõikide nende naiste hulgast jäid osad pühendunuks ISIS-ele, teised aga vabaneseid ISIS-e julmust mõistes järk-järgult pettekujutlustest, öeldes lahti ISIS-e võimust ning püüdsid leida väljapääsu. Need naised, kes hakkasid oma võitlejatest abikaasadele või rühmituse võimule vastu, kogesid tihti peale vangistust, füüsilist väärkohtlemist ja nende tegevuse kohta andis hinnangu kohalik šariaadikohus. Karistuseks allumatuse eest võeti sellistelt naistelt vahel ära ka nende lapsed. Seejuures tasub siin kontekstis eraldi märkida kriisigrupi raportis välja toodud Rootsi naise poolt öeldu. Selle kohaselt ei tohiks kõiki Baghouzist põgenenud ja põgenikelaagris olevaid naisi käsitleda ISIS-e lojalistidena isegi kui nad jäid rühmituse juurde kuni selle lõpuni, sest naistel oleks olnud väga raske üksinda põgeneda olukorras, kus toimus aktiivne sõjategevus.⁴²

Kuigi naiste kõige peamiseks roll ISIS-e territooriumil elades seisnes oma perekonna eest hoolitsemises, siis nagu eelnevalt mainitud, oli naistel ISIS-e ideoloogias rohkelt ka muid rolle. Paljud naised tegelesid internetis propaganda levitamise ja naiste värbamisega ning seeläbi oli neil roll veenda ka teisi naisi Süüriasse reisima.⁴³

Naised tegelesid ka vägivalla rakendamisega. Naistel oli võimalik liituda *Al-Khansaa* brigaadiga, mille näol oli tegemist ainult naistest koosneva üksusega, kelle ülesandeks oli kontrollida, kas naised peavad kinni ISIS-e standarditele vastavatest moraalinormidest. *Al-Khansaa* brigaadil oli mandaat ISIS-e seaduste täitmise nõudmiseks ning piitsutamise näol ka nende karistamiseks, kes seadustes nimetatud reegleid rikuvad.⁴⁴

Naiste rollid, mis olid ISIS-e territooriumil seotud turvalisuse tagamise ning sõjategevuseks treenimisega, on olulise tähendusega, kuna varem pole ükski džihaadi rühmitus naistele selliseid rolle omistanud. Näiteks on dokumenteeritud mitu juhtumit, kus *Al-Khansaa* brigaadi liikmed on

---

⁴² International Crisis Group. Women and Children First: Repatriating the Westerners Affiliated with ISIS. Middle East Report No 208. 2019, lk 5-6. – <https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/208-women-and-children-first.pdf> (14.04.2021).

⁴³ Bont, de R. jt. Life at ISIS: The Roles of Western Men, Women and Children. – Security and Global Affairs 2017/9, lk 12. – https://www.researchgate.net/publication/319553553_Life_at_ISIS_The_Roles_of_Western_Men_Women_and_Children (27.04.2021).

⁴⁴ *Ibid.*, lk 13.

teiste naiste vastu kasutanud tõsist vägivalda. See omakorda näitab, et ka naisi treeniti võitluse jaoks ning nad kandsid aktiivselt turvalisuse tagamisega seotud rolle.⁴⁵

Ajavahemikus 2014-2018 on näha, et ISIS muutis oma seisukohta naiste staatuse suhtes ning nad lubasid naistele rohkem aktiivseid rolle, sh naiste kohustust samuti relvi haarata. Sellise muutuse tähtsus on tähendusrikas, kuna see paneb aluse põhjustele, miks võidakse naisi käsitleda potentsiaalsete julgeolekuohtudena. Naiste rollide mitmekesisus näitab ühtlasi ka seda, et naised võisid omada ka detailseid teadmisi ISIS-e institutsioonidest, tegevusplaanidest ning nende toimepanijatest.⁴⁶

Seega nähtub eelnevast, et paljude varasemalt ISIS-ega seotud olnud naiste näol ei pruugi tänasel päeval enam olla tegemist naistega, kelle suhtes oleks õiglane neid käsitleda kui terroriste või endiselt ISIS-e ideoloogiat järgivaid isikuid pelgalt sellel põhjusel, et nad jäid kalifaati elama kuni ISIS-e kukutamiseni. Naiste rollidest ning staatusest tulenevalt ei pruukinud naistel lihtsalt olla võimalik peale ISIS-e tõelise pale mõistmist reaalselt põgenemisteed ette võtta. Samas võib aga täpne vahetegemine tõeliste terroristidest naiste ning varasemalt lihtsalt ISIS-ega seotud olnud naiste vahel olla ilmselt väga keeruline, kui mitte võimatu. Sellest tulenevalt kannatavadki hetkel põgenikelaagrites kõik ISIS-ega vähimalgi määral seotud olnud emade lapsed nende vanemate kunagiste valikute tõttu, kuivõrd emade ISIS-ega seotus on repatrieerimise kontekstis riikide poolt automaatselt käsitletav kui võimaliku julgeolekuohuna.

1.5. Laste ja naiste elu põgenikelaarites

1.5.1. Üldine olukord põgenikelaagrites

Laagrid ja vanglad, kus ISIS-e võitlejaid ning nende perekondasid peale Baghouzi lahingut majutatakse, paiknevad üle Kirde-Süüria. Naised ja lapsed on täna paigutatud al-Hol, Roj ja Ain Issa laagritesse. Mehed on vangistatud eraldi hoonetevõrgustikus. Kuigi täpseid numbreid on raske nimetada, siis elab al-Hol laagris kõige rohkem isikuid. Kuna al-Hol laager on kõige suurem ning seal on ka kõige viletsamad tingimused, on see laager ka kõige laialdamaselt tuntud. Ning kuigi al-Hol oli algselt ehitatud umbes 10 000 inimese majutamiseks, on laagri asukate arv peale

---

⁴⁵ Cook, J., Vale, G, lk 27-28.

⁴⁶ *Ibid.*, lk 28.

Baghouzi lahingut kümnete tuhandete sõjategevuse eest põgenevate naiste ja laste näol drastiliselt suurenenud.⁴⁷

Peale ISIS-e langemist 2019. aasta märtsis, sai al-Hol laagrist ISIS-ega seotud naiste ja laste peamine kinnipidamiskeskus. Kui 2018. aasta detsembris oli al-Hol laagris umbes 9000 elanikku, siis 2019. aasta märtsiks tõusis elanike arv üle 70 000. See tõi laagri juhtkonnale kaasa tohutu ülekoormuse ning tekitas kiireloomulise vajaduse humanitaarabi järele. 2020. aasta jaanuari seisuga viibis al-Hol laagris hinnanguliselt 63 000 naist ja last⁴⁸. Umbes 9000 nendest on pärit mõnest muust riigist kui Iraagist või Süüriast ning neid majutatakse spetsiaalselt välismaalastele mõeldud laagriosas. Seejuures pärinevad välismaalastele mõeldud laagriosas viibivad kinnipeetavad umbes viiekümnest erinevast riigist.⁴⁹

Al-Hol laagri elanikest 55% on alla 12-aastased lapsed ning neist omakorda 7000 lapse puhul seostatakse nende vanemaid ISIS-ega.⁵⁰ Välismaalastele mõeldud laagriosa on ehitatud selle jaoks, et võimaldada laagri haldajal ehk kurdide Inimeste Kaitse Üksusel (edaspidi ka YPG) hoida üle 11 000 naist ja last eraldi laagri üldisest elanikkonnast ning selles laagriosas valitsevad tingimused on olnud algusest peale ülimalt viletsad. Peale Baghouzi sissevoolu tekkis olukord, kus paljud ilma tugevate ideoloogiliste sidemeteta naised olid kohustatud tihedalt kõrvuti elama terve hulga pühendunud militaristlike vaateid omavate naistega. See aga omakorda tekitas laagris soodsad tingimused väärsti kohtlemiseks ja hirmutamisteks.⁵¹

Al-Hol laagris on puudu nii ravimeid, toitu kui ka puhast vett, sanitaartingimused on väga halvad. Alates elanike arvu järsust tõusust 2019. aastal, on laager ülerahvastatud ning eriti kõrge on ülerahvastatus just välismaalastele mõeldud laagriosas, mille tingimused on oluliselt piiratumad kui laagri põhiosas, kus majutatakse süürlasi ning iraaklasi. Välismaalaste laagriosa elanikke koheldakse halvemini võrreldes teiste laagrielanikena. Välismaalastest naistel ja lastel on võrreldes

---

⁴⁷ International Crisis Group. Women and Children First, lk 3.

⁴⁸ REACH 27.10.2020 raporti seisuga viibib al-Hol laagris kokku 64 077 isikut. https://www.impact-repository.org/document/reach/b6877851/Al-Hol_camp-profile_October-2020_FINAL.pdf (27.04.2021).

⁴⁹ Luquerna, A. The Children of ISIS: Statelessness and Eligibility for Asylum under International Law. – Chicago Journal of International Law, 2020/21(1), lk 154. <https://chicagounbound.uchicago.edu/cjil/vol21/iss1/5/> (14.04.2021); Hubbard, B. In a Crowded Syria Tent Camp, the Women and Children of ISIS Wait in Limbo. – New York Times 29.03.2019. – <https://www.nytimes.com/2019/03/29/world/middleeast/isis-syria-women-children.html> (14.04.2021).

⁵⁰ Council of Europe Parliamentary Assembly. Committee on Social Affairs, Health and Sustainable Development, lk 5.

⁵¹ International Crisis Group. Women and Children First, lk 3.

süürlaste ja iraaklastega vähem liikumisvõimalusi, puudulik ligipääs arstiabile ning toidu- ja joogipuudus. Välismaalastel ei ole lubatud omada mobiiltelefone ning nad ei tohi ka laagrisiseseid maksevahendeid kasutades midagi osta. Samuti on ka teateid juhistest, kus naised ei ole saanud piisavat arstiabi ja on pidanud sünnitama telkides.⁵²

Elementaarsete elamis- ja sanitaaringimuste ning tervishoiu vaatepunktist ei vasta põgenikelaagrid isegi mitte minimaalselt aktsepteeritavatele standarditele ning rikuvad seega vastavalt laagirelanike põhilisi inimõiguseid veele, toidule, tervisele ja inimlikule kohtlemisele.⁵³

Seejuures on turvalisus al-Hol laagris järjepidevalt ebakindel olnud, mille tagajärjel on välismaalastele mõeldud laagriosas olnud raskendatud teenuste ja arstiabi kättesaadavus. See on omakorda suurendanud viha ja pingeid. Vägivald on suurenenud päev-päevalt, hõlmates endas igapäevaseid põgenemiskatseid ning regulaarseid vastasseise ümberasustatud naiste seas ning naistest laagriametnike ja abipersonali vahel. Esineb ka palju meessoost laste kadumist ja nende eraldi deradikaliseerimise asutustesse viimist. Lisaks on dokumenteeritud ka naiste seksuaalset väärkohtlemist ning laste suhtes toime pandud seksuaalvägivald.⁵⁴

Mitmesugused ulatuslikud turvariskid välismaalastele mõeldud laagriosas on olnud ka põhjuseks, miks abigrupid ei ole saanud seal pakkuda piisavalt teenuseid ning see piirkond on muutunud humanitaarkatastroofi piirkonnaks, kus on mitmeid ulatuslikke haiguspuhanguid – laagrielanikel on puudust nii adekvaatsest toidust kui puhtast veest ning nad on täielikult ilma jäetud meditsiiniteenustest.⁵⁵

Kõik need ohud pole saladuseks ka kinnipeetavate riiklikele valitsustele⁵⁶ (kellest paljud on ka Globaalse Koalitsiooni liikmed) ning kuigi suurem osa riikidest eelistab selgelt laagritingimuste parandamist laagrielanike repatrieerimisele, on vähe muutunud. Humanitaargrupid on märkinud, et kuniks välismaalaste laagriosas vägivald ei vaibu, pole neil võimalik tagada adekvaatset ligipääsu meditsiiniteenustele. Seejuures on al-Hol laagri kohutavad tingimused ühtlasi ka selle tagajärg, et laagri näol on tegemist mõnevõrra hübriidkohaga, mille asukatele pole tagatud mitte ühtegi

---

⁵² Luquerna, A, lk 156-157.

⁵³ Rights & Security International. Europe's Guantanamo: The indefinite detention of European women and children in North East Syria. 2021, p 62. – https://www.rightsandsecurity.org/assets/downloads/Europes-guantanamo-THE_REPORT.pdf (14.04.2021).

⁵⁴ International Crisis Group. Women and Children First, lk 3.

⁵⁵ *Ibid.*, lk 4.

⁵⁶ Lisa 1.

humanitaarõigusega ette nähtud kinnipidamisasutuse õigushüvedest ning samas ei pakuta neile ka ümberasustatud isikutele rahvusvahelise õigusega ette nähtud teenuseid ega kaitset. Nimelt ei ole laagris elavad naised ja lapsed õigusliku staatuse kohaselt ei ametlikult ümberasustatud isikud, vangid ega ka konflikti raames kinni peetud. Selline naiste ja laste õigusliku staatuse ebatäpsus on aeglustanud nende õiguste tagamist, millele pagulastel või siseriiklikult ümberasustatud isikutel muidu õigus oleks. Lisaks on selline ebatäpsus tekitanud ebaselguse selle osas, kes täpsemalt on lõppkokkuvõttes vastutav põhiteenuste tagamise ning põhiõiguste kaitse eest.⁵⁷

1.5.2. Lapsed põgenikelaagrites

Al-Hol laagri asukatest umbes 2/3 on lapsed. Kõik need lapsed on ühel või teisel viisil olnud vägivalla tunnistajateks, mõnedele on õpetatud ka ise seda rakendama. ISIS värbas lapsi mitmete erinevate rollide jaoks, sh on ISIS-e lapsed ise olnud nii värbajad, spioonid, kokad, pommide asetajad, võitlejad ning enesetaputerroristid. Mõned lapsed on aastaid kogenud ISIS-e põhitõdede järjepidevat õpetust, sh on vanemad poisid läbinud ka ISIS-e sõjalise ettevalmistuse. Kuid see ei tähenda, et iga põgenikelaagris viibiv laps on olnud osaline terrorismiga seotud tegevustes. Suuremal osal lastest ei olnud muud valikut kui elada ISIS-e režiimi all. Kokku on laagris 20 000 alla 5-aastast last ning 11 000 last vanuses 6-18, kes ei ole õppimisega kokku puutunud vähemalt viimased 5 aastat. Mitusada last on orvud. Täpset numbrit laste kohta, keda kahtlustatakse al-Hol laagris terrorismiga seotud kuritegudega seotud olevat, ei ole avalikustatud ning pole ka tõendeid, et sellist informatsiooni on üldse kogutud. Seejuures on ÜRO seisukohal, et laste piiritletud teadmiste, võimaluste ja kognitiivse arengu tõttu on terrorismikuritegude raames värvatud laste puhul eelkõige tegemist ohvritega, kes vajavad erilist tähelepanu.⁵⁸

Al-Hol laagris viibivad välismaalastest lapsed kuuluvad tõenäoliselt ühte neljast kategooriast: 1) lapsed, kes on sündinud välismaal ning on nende vanemate poolt toodud ISIS-e režiimi; 2) lapsed, kes on sündinud ISIS-e režiimi ja kellel on välismaal sündinud vanemad; 3) lapsed, kes on vastu tahtmist röövitud või sunnitud ISIS-ega liituma ja 4) lapsed, kes on vabatahtlikult (ilma vanemateta) liitunud ISIS-ega. Esimese kolme kategooria näol on tegemist lastega, kellel polnud

---

⁵⁷ International Crisis Group. Women and Children First, lk 4.

⁵⁸ Luquerna, A, lk 155; United Nations Office on Drugs and Crime. Handbook on Children Recruited and Exploited by Terrorist and Violent Extremist Groups: The Role of the Justice System. Vienna: 2017, lk 75. – https://www.unodc.org/documents/terrorism/Publications/HB%20Children/Handbook_on_Children_Recruited_and_Exploited_by_Terrorist_and_Violent_Extremist_Groups_the_Role_of_the_Justice_System.E.pdf (14.04.2021).

sõnaõigust ISIS-ega liitumisel. Neljanda kategooria näol on aga tegemist lastega, keda eelduslikult ei sunnitud ISIS-ega liituma. Ning kuigi käesoleva töö üheks eesmärgiks on muuhulgas näidata, et kodumaale naasmine või alternatiivselt pagulase staatuse määramine võiks olla võimalik lahendus kõikidele eelnevalt mainitud kategooriatesse kuuluvatele lastele, siis võib eeldada, et neljanda kategooria lastel esineb kõrgeim risk, et riigid võivad keelduda nende repatrieerimisest või neile pagulase staatuse andmisest.⁵⁹

1.5.2.1. Laagrite mõju laste arengule ja tervisele

Kui al-Hol ja Roj laagrites on üks grupp inimesi, kes ei kannu mingit vastutust selle olukorra eest, milles nad viibivad, on nendeks lapsed. Paljud laagrites viibivad lapsed on alates sünnist elanud sõjas. Laagris on palju lapsi, kes viidi väikelastena oma vanemate poolt ISIS-e territooriumile ning kes nüüdseks on jõudnud teismeliseikka. Mitu tuhat last on sündinud naiste ja võitlejate vahelistest abieludest peale ISIS-ega liitumist ning on seega üles kasvanud väga vähese või täiesti puuduliku ametliku haridusega. Ning kuigi põgenikelaagrid on halvad ka täiskasvanute jaoks, on need veel halvemad laste jaoks. Mittesüürlaste jaoks mõeldud al-Hol laagriosas on puudus nii mängualadest kui ka laste jaoks üleüldiselt ohutute alade järele. Lisaks ei ole välismaalastest lastel ligipääsu ka õppetegevusele. Roj laagris pakutakse väidetavalt mõningaid võimalusi õppetegevuseks, kuid naiste enda sõnul on tegemist pigem mängulise tegevusega kui õppimisega. Seejuures dokumenteerisid lastearstid ning psühholoogid, kes teostasid al-Hol laagri laste läbivaatust kuuekuulise perioodi vältel, selgelt nende laste heaolu halvenemist. Nende kohaselt on lapsed muutunud mängimise ajal üha enam antagonistlikemaks, peegeldades seega enda käitumises neid pingeid, mida nad laagris täheldavad.⁶⁰

Piiratud ligipääs tervishoiuteenustele avaldab kahjustavat mõju just eriti laagris elavatele lastele, kes olid haiged juba enne Baghouzi rünnakut, kui nad elasid ISIS-e territooriumil. Al-Hol laagris on laste seas levinud suur alatoituvus ja äge kõhulahtisus. Lisaks raporteeritakse laialdasi tuberkuloosi, leetrite ja hepatiidi juhtumeid. Laagris muutuvad mitmed tavapärased tervisehädad kliinilise ravita endeemilisteks ning talvise külma tagajärjel on esinenud ka kopsupõletikust ja alajahtuvusest põhjustatud surmasid. Kuna laagri ametnikud on hakanud kümneid teismeeale lähenevaid poisse nende emade teadmata eraldi kinnipidamisasutustesse paigaldama, siis paljud

---

⁵⁹ Luquerna, A, lk 155-156.

⁶⁰ International Crisis Group. Women and Children First, lk 7.

naised ei soovi enam oma selles eas olevatele meessoost lastele meditsiiniabi ka küsida, kuna nad kardavad oma lastest ilma jääda.⁶¹

Seega on eelnevast tulenevalt selge, et põgenikelaagrites elavatel lastel puudub juurdepääs sellistele õppetegevustele, mis toetaksid kõikide vanuserühmade lastele omast arengut. Halvad elamistingimused põhjustavad tervisehädasid, mille ravimisele ei aita kaasa ka piiratud ligipääs adekvaatsetele tervishoiuteenustele. Sellest tulenevalt avaldab põgenikelaagrites elamine otsest mõju nii laste arengule, tervisele kui ka üldisele heaolule.

1.5.2.2. Laagrite võimalik mõju laste radikaliseerumisele

Kõikides laagrites on eriti just lapsed haavatavad väärkohtlemise, hooletusse jätmise ning kaaslaste ja ISIS-e ideoloogiad järgivate naiste indoktrinatsiooni suhtes. Praktiline laagrikorraldus võimaldab lastel vabalt ringi liikuda kõikides laagriosades. Selle tagajärjel puutuvad vähem militaristlike naiste noored lapsed, kellele õpetatakse ISIS-est lahtiütlemist, kokku militaristlike ja sõjakate naiste lastega, kes vahel peegeldavad ka oma emade suhtumist ja seisukohti. Paljud väga väiksed tüdrukud kannavad nikaabi, mis on isegi konservatiivsetes moslemienamusega ühiskondades käsitletav ekstreemsusena. Lisaks puutuvad lapsed kokku ka naistega, kes laulavad ISIS-e laule ning kuulavad ISIS-e helisalvestusi oma telefonidest.⁶²

On vaieldav, kas noores eas ISIS-e ideoloogiaga kokkupuutumise tagajärjel on tõenäolisem sellise mõtteviisi arenemine ka täiskasvanueas. Kuid sellegipoolest ei saa pidev kokkupuude ideoloogiliste loosungitega ka kolmeaastastele lastele just abiks olla. Mõned meessoost lapsed, kes olid ISIS-e tõusu ajal vanemad kui kaheksa-aastased, pidid läbi tegema ideoloogilise treeningu, kus neile õpetati, et kõik ISIS-sse mittekuuluvad isikud olid uskmatud, keda oli lubatud tappa.⁶³

Seejuures ei tähenda füüsiline ISIS-e aladelt pääsemine, et lapsed (ja ka täiskasvanud) ei kogeks enam traumasid. Paljude jaoks tähendab kinnipidamiskeskustes või eraldatud põgenikelaagrites viibimine mitte ainult füüsilise isolatsiooni pikenemist, vaid ühtlasi ka oma uue identiteedi kinnistamist ja seeläbi end nn ISIS-e perekonnana identifitseerimist.⁶⁴

---

⁶¹ International Crisis Group. Women and Children First, lk 7-8.

⁶² *Ibid.*, lk 8.

⁶³ *Ibid.*

⁶⁴ Cook, J., Vale, G, lk 53.

Noorte orbude ning kodakondsuseta laste jaoks, kes sündisid ja kasvasid ISIS-e territooriumil, on nende liikmesus ISIS-ega olnud ainuke identiteet, mida nad tunnevad. Peale ISIS-e langemist kasutusele võetud meetmed piirkonna stabiliseerimiseks ning lepituse edendamiseks peaksid ühtlasi tunnustama vajadust ka nende alaealiste psühholoogilise rehabilitatsiooni kaasa aitamisele. Ilma hoolika sekkumise ning põhjaliku ühiskonda reintegreerimiseta esineb oht, et nende puhul, kes kannavad nn ISIS-e silti võib selline sotsiaalne stigma muutuda tulevikus radikaliseerumist õhutavaks.⁶⁵

Seega võib põgenikelaagris elamine potentsiaalse radikaliseerumise valguses avaldada eriliselt kriitilist mõju just vanematele lastele, kes on ka ISIS-e poolt juba vastavalt koolitatud. Põgenikelaagrites elades näevad lapsed ühest küljest, kuidas ISIS-e langemise tagajärjel on nende elu veelgi halvemaks muutunud. Teisalt puutudes kokku ISIS-e ideoloogiad endiselt järgivate ning levitavate naistega, kinnistuvad ISIS-e ideoloogiad selliste laste puhul veelgi enam. Seeläbi suureneb potentsiaalse uue ISIS-e generatsiooni pealekasv põgenikelaagris elavate laste näol, mis omakorda oligi üheks ISIS-e eesmärgiks – oma ideoloogia pikaajaline elushoidmine radikaliseeritud laste näol ka füüsilise territooriumi langemise korral.

1.5.2.3. Saatjata lapsed

Laagrites elab ka märkimisväärne hulk igas vanuses ning erinevatest rahvustest pärit orbusid kui ka muus osas saatjata lapsi, kes on oma seisundist tulenevalt eriliselt haavatavad. Kuna laagrites puudub süsteemne lähenemine saatjate laste tuvastamiseks, ei ole võimalik anda ka kõikehõlmavat ülevaadet saatjata laste rahvustest.⁶⁶

Kuigi laste repatrieerimine on nii ÜRO kui ka mitmete inimõiguste ja laste õiguste kaitsega tegelevate organisatsioonide hinnangul kõige sobilikum lahendus, siis valmistab saatjata laste puhul selle logistiline pool probleeme. 2019. aasta mais oli ÜRO hinnangul tõenäoline, et üksnes al-Hol laagris võib viibida kuni 3000 saatjata last.⁶⁷ 2020. aasta oktoobri seisuga oli laagris läbiviidud tuvastuskontrolli tulemusel registreeritud 921 saatjata või eraldatud last, 559 nendest on kokkuviidud kas oma laagris elavate või laagriväliste perekondade ja/või sugulastega või

---

⁶⁵ Cook, J., Vale, G, lk 53.

⁶⁶ Rights & Security International, p 55.

⁶⁷ OCHA. Syria: Humanitarian Response in al-Hol Camp. Situation Report No. 4 – 29.05.2019, lk 4. – https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/A1%20Hol%20SitRep%20No.4_29May2019_FINAL.pdf (27.04.2021).

repatrieeritud, 128 last viibib al-Hol asendushoolduse keskustes.⁶⁸ Seega kuigi saatjata laste number on küll märkimisväärselt vähenenud suuresti tänu teistes laagrites viibivate perekonnaliikmete ülesotsimisele, ei ole ÜRO alates 2019. aasta maist seda hinnangulist arvu ametlikult uuendanud ning seega puudub praegusel hetkel teadmine, millisesse suurusjärku laagrites viibivate saatjata laste arv võiks jääda. Ka laste rahvuste ja vanemate katalogiseerimine ning väljaselgitamine on keeruline, kuna laagri ametnikud ei dokumenteeri uusi sündi. Paljudel lastel on kaksikkodakondsus, olles sündinud erinevate kodakondsustega vanematele ning omades ka õdesid-vendasid, kelle rahvus võib veel omakorda erinev olla. Lisaks raskendab olukorda ka see, et paljud naised kas andsid oma passid ära või rebisid need pooleks, kui nad ISIS-e territooriumile saabusid.⁶⁹

Laagrites on levinud, et naised hoolitsevad ka nende laste eest, kes ei ole tegelikkuses nende lapsed ning kellega neil puudub igasugune formaalne perekondlik suhe. Mõnel juhul võib aga laagris elavate orbude jaoks võõra kinnipeetava naise hoole alla sattumine tähendada tegelikkuses lisariske. Nimelt mõned naised kas esitlevad enda hoole alla võetud lapsi oma bioloogiliste lastena või üleüldse varjavad neid. Selline käitumine tuleneb naiste arusaamast, et religioonilistest vaadetest tulenevalt on parem, kui mõne Euroopa riigi poolt repatrieerimise asemel jääksid lapsed nende juurde põgenikelaagritesse. Selliseid lapsi maskeeritakse ja peidetakse telkides, noored tüdrukud kannavad nikaabi ning poisse riietatakse ka tüdrukuteks. Laagri ametnike sõnul võib kahtlustada, et vähemalt mõnede selliste naiste eesmärgiks on kasvatada üles ISIS-e kalifaadi uus generatsioon.⁷⁰

Isegi ohutult vastava järelvalve all viibivate orbude puhul esineb suuri raskuseid nende identifitseerimise, nende rahvuse tuvastamise ning sugulastega kokkuviimisega. Kui võõraid lapsi enda hoole alla võtnud naistel on ühel hetkel võimalik naasta Iraaki või Süüriasse, siis esineb nende hoole all viibivate laste puhul suur risk, et nad jäävad oma kodakondsusjärgses riigis elavate sünnijärgsete perekondade jaoks püsivalt kadunuks. Sellist olukorda illustreerib RSI poolt raporti koostamise raames kogutud lugu, kus üks saksa perekond tundis ajalehes nähtud pildi alusel ära oma kaheaastase lapselapse, kes oli al-Hol laagris ühe Süüria naise hoole all. Kui laagri ametnikud

---

⁶⁸ OCHA. Syrian Arab Republic North East Syria: Al Hol camp. 11.10.2020, lk 3. https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Al%20Hol%20Snapshot_11Oct2020.pdf (27.04.2021).

⁶⁹ International Crisis Group. Women and Children First, lk 8-9.

⁷⁰ Rights & Security International, p 55-56.

olid läbi viinud vastavad päringud ning korraldused, et viia laps kokku oma Saksamaal asuva perekonnaga, ei olnud aga enam võimalik selle konkreetse Süüria naise ega lapse asukohta kindlaks teha.⁷¹

Eelnev illustreerib hästi, kuidas põgenikelaagrites valitseva olukorra lahendamine on äärmiselt ajakriitiline. Mida kauem on lapsed sunnitud põgenikelaagrites elama, seda suurem on orbudest laste puhul tõenäosus, et neid ei ole võimalik oma sünnijärgse perekonna ja suguvõsa kokku viia ning nad võivad hoopis uuesti sattuda ISIS-e ideoloogiat järgivate isikute mõju alla.

1.5.3. Naised põgenikelaagrites

Al-Hol laagris elavad naised ei ole monoliitne grupp ning nende seast leiab hulga erinevaid taustasid ning kuuluvust nii ISIS-esse kui ka laiemalt islami sõjakontseptsiooni järgijaid. Sõjaväelise kogemusega naised, kes mitteametlikult valitsevad välismaalaste laagriosa, jätavad endast tugeva mulje – nad kiusavad taga neid, kes on lõdvendanud nikaabi kandmise kohustust visates neid kividega, hüüdes solvanguid ning telke maha põletades. Nad on ideoloogiliselt pühendunud ISIS-ele või džihaadile üldisemalt ning isegi kui kurdetakse oma kinnipidamise karmuse üle, siis samaaegselt võetakse seda kui jumalikku testi kalifaadi nimel. Ning kuigi YPG valvurid ja ametnikud ei luba välismaalastest naistele ametlikult ligipääsu mobiiltelefonidele, siis paljudel on need siiski olemas ja neil on seega võimalik sotsiaalmeedia kaudu endiselt jälgida ISIS-e ideoloogilisi juhiseid ja teavitusi, kuidas hetkelises ebastabiilses olukorras käituda.⁷²

Al-Hol laager on naiste radikaliseerumise taseme alustel jagatud erinevateks tsoonideks ning laagri haldajate kohaselt ähvardavad endiselt tugevalt radikaliseerunud naised neid naisi, kes on valmis kodumaale naastes oma tegude eest kohtu ette astuma. Seega kui sellised radikaliseeritud naised kasvatavad ühtlasi laagris ka lapsi, esineb omakorda ka suurem tõenäosus nende laste radikaliseerumisele.⁷³

Kõige selle juures on militaristlikud naised vaid üks osa kogu laagri elanikkonnast. Teistel on palju nüansirohkemad taustalood. Paljud naised on ISIS-ega liitunud siiski valede arusaamade, juhuslikkuse või sunni tagajärjel. Mõned naised lihtsalt järgnesid oma abikaasadele või teistele

---

⁷¹ Rights & Security International, p 56.

⁷² International Crisis Group. Women and Children First, lk 5.

⁷³ Council of Europe Parliamentary Assembly. Committee on Social Affairs, Health and Sustainable Development, lk 7.

meessoost pereliikmetele, otsisid pääsu kodusest väärkohtlemisest või kujutasid naiivselt ette, et nad tahavad proovida elu ISIS-e alluvuses. Mõned kannatasid vaimse tervise hädade all, olid vastavalt perekonna poolt ettevalmistatud või värvatud juba alaealistena ja pandi ISIS-e võitlejatega abiellumiseks paari juba enne õiguslikult täiskasvanuks saamist.⁷⁴

Seega nähtub eelnevast, et terroristidest naiste kõrval elab põgenikelaagrites eelduslikult ka terve hulk naisi, kes kas ei soovi enam ISIS-e ideoloogiaga siiski seotud olla või pole seda tegelikkuses kunagi soovinudki. Sellised naised soovivad koos oma lastega lihtsalt kodumaale naasta, kuid nende ISIS-ega seotus on takistuseks nii nende endi kui ka nende laste repatrieerimisele.

Eelnevast nähtub, et põgenikelaagrites valitsevad üleüldised elamistingimused ei austa ühegi laagrielaniku inimõiguseid. Kuigi põgenikelaagrites elavad lapsed on eelduslikult kõik ühel või teisel kujul kogenud traumat ja ISIS-e poolt töötlemist, võivad need lapsed kõik olla väga erinevate taustade ning läbielamistega. Seega võib ka jätkuv põgenikelaagrites elamine mõjuda lastele väga erinevalt ning süvendada veelgi enam juba eksisteerivaid probleeme ja puudujääke. Sellest tulenevalt omabki laste repatrieerimine kriitilist tähtsust, et nendele terrorirühmituse poolt ärakasutatud lastel oleks võimalik elada ja kasvada keskkonnas, kus neile oleks tagatud LÕK-st tulenevate õiguste kaitse.

---

⁷⁴ International Crisis Group. Women and Children First, lk 5.

2. Põgenikelaagrites viibivate ISIS-ega seotud emade laste rahvusvahelisest õigusest tulenevad õigused

Käesolevas peatükis analüüsitakse eelmises peatükis kaardistatud probleemidele toetudes, milliseid rahvusvahelise õigusega tagatud lapse õiguseid põgenikelaagris elamise tagajärjel rikutakse, millist mõju võib selline inimõiguste rikkumine avaldada pikemas perspektiivis nii lastele kui ka Euroopale ja maailmale laiemalt ning kuidas mõjutab laste õiguste rikkumist laste enda või nende vanemate seotus ISIS-ega. Sellise analüüsi olulisus seisneb selles, et jõuda selgusele, miks on just laste repatrieerimine põgenikelaagrite kui humanitaarkriisi lahendamiseks sobivaim ja tõhusaim meede.

Selle jaoks antakse peatükis kõigepealt ülevaade, milline on ÜRO Lapse õiguste konventsiooni kohaldamise ulatus ning millistel asjaoludel võib riikidel olla ka kohustus kaitsta oma kodanikest lapsi väljaspool riigi territooriumi.

Seejärel analüüsitakse konkreetsemalt LÕK-st tulenevaid osalisriikide kohustusi põgenikelaagrites viibivate laste ees ning ühtlasi millist mõju on avaldanud laste õiguste tagatusele laste või nende vanemate seotus ISIS-ega.

2.1. ÜRO Lapse õiguste konventsiooni rakendamise ulatus

LÕK-i kohaldamise ulatust reguleerivad artiklid 4, 42 ja 44 lõige 6. LÕK artikkel 4 sätestab osalisriikide kohustuse võtta kasutusele kõik vastavad seadusandlikud, administratiivsed ja teised abinõud, tagamaks konventsioonis tunnustatud õiguste täitmist. ÜRO lapse õiguste komitee kohaselt võtab riik LÕK-i ratifitseerimisega endale rahvusvahelise õiguse alusel kohustuse konventsiooni rakendada. Seega peavad osalisriikide asutused konventsiooni rakendamisel võtma kasutusele sellised meetmed, mille abil on võimalik kõikidele riigi jursdiktsiooni alla kuuluvatele lastele kõikide konventsioonis sisalduvate õiguste tagamine. LÕK artikkel 4 kohustab riike konventsiooni rakendamisele kaasama kõik ühiskonna sektorid ning ka lapsed ise.⁷⁵

LÕK artikkel 4 teine lause näeb majanduslike, sotsiaalsete ja kultuuriliste õiguste osas ette osalisriigi olemasolevate võimaluste maksimaalse ärakasutamise, vajadusel tuleb teha seda

---

⁷⁵ Committee on the Rights of the Child. General Comment No. 5 (2003). General measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child (art.s 4, 42 and 44, para. 6). CRC/GC/2003/5, p 1. – <https://undocs.org/CRC/GC/2003/5> (27.04.2021).

rahvusvahelise koostööd rakendades. Seejuures aktsepteerib LÕK artikkel 4 teine lause ka reaalsel võimalust, et mõnes osalisriigis võib vajalike rahaliste ja ka muude vahendite puudujääk takistada majanduslike, sotsiaalsete ja kultuuriliste õiguste täielikku rakendamist. Osalisriigid peavad olema võimelised näitama, et nad on neile saadavalolevaid vahendeid rakendanud maksimaalses võimalikus ulatuses ning kui vaja, on leidnud ka võimalusi rahvusvaheliseks koostööks. Seega kui riik ratifitseerib LÕK-i, võetakse sellega esiteks kohustus rakendada konventsiooni enda jurisdiktsiooni ulatuses ning teiseks rahvusvahelise koostöö kaudu panustada ka konventsiooni ülemaailmsele rakendamisele.⁷⁶

Kuid seejuures ei tähenda Abramsoni kohaselt LÕK artiklis 4 sisalduv rahvusvahelise koostöö viide seda, et LÕK-st tuleneks osalisriigile kohustus oma ressursse kasutada mõnes muus osalisriigis elava lapse õiguste tagamise kindlustamiseks. Rahvusvahelise koostöö kohustus tuleneb ÜRO liikmesriigiks olemisest, mitte LÕK-st. Sellise klausli eesmärk seisneb selles, et kui osalisriik, kes ei ole aktiivselt vajalikku abi otsinud, on tagasi lükanud ka teiste riikide ja valitsuste poolt pakutud abi, siis ei ole sellisel osalisriigil alust ka tuua laste õiguste mittetagamise põhjuseks vaesust või vahendite nappust.⁷⁷

Lisaks rakendusulatus reguleerivatele sätetele tuleb LÕK-is sisalduvate kõikide õiguste kohaldamisel alati järgida ka LÕK-i nelja üldpõhimõtet, milleks on mittediskrimineerimise kohustus (artikkel 2), lapse parimate huvidega arvestamise printsiip (artikkel 3 lõige 1), lapse õiguse elule, ellujäämisele ning arengule (artikkel 6) ja lapse õigus olla ära kuulatud ning tema arvamusega arvestamise printsiip (artikkel 12).⁷⁸

ÜRO Lapse õiguste konventsiooniga on 31.12.2020 seisuga liitunud 196 riiki, kellest 140 on konventsiooni ka allkirjastanud.⁷⁹ Paljud konventsiooni klauslid on saanud ka rahvusvahelise tavaõiguse normide osaks, mis on siduvad kõikidele riikidele, isegi kui nad ei ole konventsiooni ratifitseerinud. Kõik LÕK-i osalisriigid on kohustatud konventsioonist tulenevaid õiguseid oma jurisdiktsiooni ulatuses rakendama. Seejuures kohalduvad kõik LÕK-st tulenevad õigused kõikide laste suhtes, sh ka relvastatud konfliktide ajal, ning need on äravõetamatud. Seega peaksid

---

⁷⁶ Committee on the Rights of the Child. General Comment No. 5 (2003), p 7.

⁷⁷ Abramson, B. A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child. Article 2: The Right of Non-Discrimination. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers 2008, lk 128.

⁷⁸ Committee on the Rights of the Child. General Comment No. 5 (2003), p 12.

⁷⁹ United Nations Treaty Collection – https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&clang=en (27.04.2021).

liikmesriigid võtma kasutusele kõik meetmed, et LÕK-s sisalduvate õiguste ja klauslite rakendamine oleks tagatud igal ajaperioodil.⁸⁰

2.1.1. ÜRO Lapse õiguste konventsiooni kohaldamine relvakonfliktide suhtes

LÕK artikkel 38 lõige 1 näeb ette, et osalisriigid kohustuvad austama ja kindlustama, et relvakonfliktide puhul peetakس kinni vastavatest rahvusvahelise humanitaarõiguse sätetest, mis on olulised lapse seisukohast. Lõiked 2 ja 3 näevad ette, et osalisriigid esiteks rakendavad kõiki võimalikke meetmeid, et vältida alla 15-aastaste laste otsest osavõttu sõjategevusest. Teiseks hoiduvad osalisriigid oma relvajõududesse alla 15-aastaste isikute värbamisest. Kui osalisriik siiski värbab relvajõududesse isikuid, kes on vähemalt 15-aastased, kuid ei ole saanud veel 18-aastaseks, püüab osalisriik eelistada neist vanemaid. Seega on artikkel 38 kohaselt nii laste relvajõududesse värbamise kui sõjategevuses osalemise vanuse alampiiriks 15 aastat.⁸¹

Laste relvakonfliktidesse kaasamise käsitlust on edasi arendanud 2002. aasta mais jõustunud lapse õiguste konventsiooni fakultatiivprotokoll⁸², millega on 2020. aasta lõpu seisuga liitunud 171 riiki, kellest 130 on selle ka allkirjastanud.⁸³ Fakultatiivprotokolli tuleb tõlgendada LÕK-iga kooskõlas ning järgides LÕK-i artiklites 2, 3, 6 ja 12 tulenevaid üldpõhimõtteid. Fakultatiivprotokolli artikkel 3 lõike 1 kohaselt kohustuvad osalisriigid relvajõududesse vabatahtlike värbamise alampiiri tõstma kõrgemaks kui LÕK artikkel 38 lõikes 3 sätestatud vanusemäär. Seega tõsteti fakultatiivprotokolliga minimaalne vabatahtlik sõjaväega liitumise vanus 15 aasta pealt vähemalt 16 peale. Kuid osalisiidid peavad tegema vastava deklaratsiooni, kus näidatakse ära, mis vanusest alates osalisriik lubab vabatahtlikku värbamist ning juhul, kui lubatakse ka alla 18-aastaste vabatahtlikku värbamist, tuleb deklaratsioonis näidata ka ära, milliste meetmetega tagatakse fakultatiivprotokolli artikkel 3 lõiges 2 sätestatud tingimused alla 18-aastaste isikute kaitseks.

---

⁸⁰ Nations Counter-Terrorism Centre. Children Affected by the Foreign-Fighter Phenomenon: Ensuring a Child Rights-Based Approach. Handbook. 2019, lk 23. – https://www.un.org/counterterrorism/sites/www.un.org.counterterrorism/files/0918_ftf_handbook_web_reduced.pdf (18.04.2021).

⁸¹ Vite, S. Protecting Children During Armed Conflict: International Humanitarian Law. – Human Rights & International Legal Discourse, 5:1. 2011, 14-39, lk 26.

⁸² Laste kaasamist relvakonfliktidesse käsitlev lapse õiguste konventsiooni fakultatiivprotokoll. – RT II, 08.01.2014, 2.

⁸³ United Nations Treaty Collection – https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11-b&chapter=4&clang=en (27.04.2021).

Seega on fakultatiivprotokolliga kooskõlas nii 16- ja 17-aastaste vabatahtlik värbamine kui ka vanusepiiri tõstmine 18 eluaasta peale.⁸⁴

LÕK-i fakultatiivprotokoll eristab sunniviisilist ning vabatahtlikku relvajõududesse värbamist, keelustades sunniviisilise värbamise kõikide alla 18-aastaste laste suhtes, kuid lubades vabatahtlikku värbamist 16-18-aastaste laste puhul.⁸⁵

Seejuures on ÜRO Lapse õiguste komitee on rõhutanud, et lapse definitsioonist ning lapse parimate huvidega arvestamise põhimõtte kohaselt ei tohiks osalisriigid lubada ühelgi alla 18-aastaselt lapsel otseste ega kaudsete tegevuste näol sõjategevusest osa võtta ning ühtegi alla 18-aastast last ei tohiks ei sõjaväekohustuse ega vabatahtliku liitumise raames relvajõudude tegevusse kaasata.⁸⁶

Lisaks defineerib Rahvusvahelise Kriminaalkohtu Rooma statuut⁸⁷ lapssõdurite kasutamise sõjakuriteona. Selle artikkel 9 lõige 2 punkt b xxvi kohaselt loetakse rahvusvahelise õiguse raames loodud ning rahvusvaheliste relvakonfliktide kohta käiva õiguse ja tavade tõsiseks rikkumiseks alla viieteistkümnepaastaste laste sunduslikku relvajõududesse võtmist või värbamist või nende kaasamist sõjategevusse. Seda sätet täiendab LÕK-i fakultatiivprotokolli artikkel 4 lõiked 1 ja 2, mille kohaselt riigi relvajõududest eraldiseisvad relvastatud rühmitused ei tohi mingil juhul värvata ega kaasata sõjategevusse alla 18 aasta vanuseid isikuid ning osalisriigid võtavad kasutusele kõik vajalikud meetmed sellise värbamise ja kaasamise vältimiseks, sealhulgas õiguslikud meetmed selliste tegevuste keelustamiseks ja kriminaalkorras karistatavaks muutmiseks.⁸⁸

Õiguskirjanduses on vaieldud selle üle, et kas fakultatiivprotokolli artikkel 4 sõnastus sisaldab õiguslikku kohustust mitteriiklikele relvastatud rühmitustele või on artikli eesmärgiks väljendada laste värbamist puudutavaid osalisriikide vaateid. Kuna artikkel 4 lõige 2 näeb ette osalisriigi kohustuse alla 18-aastaste värbamise vältimiseks võtta kasutusele vastavad meetmed, siis saab väita, et artikkel 4 keskenub osalisriigi kohustustele mitteriiklike relvastatud rühmituste suhtes.

---

⁸⁴ UNICEF. Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child. Geneva: 2007, lk 661. - [https://www.globaldisabilityrightsnow.org/sites/default/files/related-files/346/Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child.pdf](https://www.globaldisabilityrightsnow.org/sites/default/files/related-files/346/Implementation%20Handbook%20for%20the%20Convention%20on%20the%20Rights%20of%20the%20Child.pdf) (27.04.2021)

⁸⁵ Vite, S, lk 27.

⁸⁶ UNICEF, lk 573.

⁸⁷ Rahvusvahelise Kriminaalkohtu Rooma statuut. – RT II 2002, 2, 5.

⁸⁸ UNICEF, lk 663.

Seega on siiski osalisriikide kohustus oma siseriikliku praktika kaudu tagada, et vastavad rühmitused ei värbaks alla 18-aastaseid lapsi.⁸⁹

LÕK-i fakultatiivprotokolli tähtsus seisneb lisaks ka selles, et selle kohaldamine ei ole piiritletud üksnes laste värbamise ennetamisega, vaid see laieneb ka nendele lastele, kes on juba relvastatud rühmituse liikmed. Nimelt näeb protokolli artikkel 6 lõige 3 ette, et osalisriigid rakendavad kõiki võimalikke meetmeid, et tagada nende jurisdiktsioonis protokolli vastaselt värvatud isikute demobiliseerimine või muul viisil väeteenistusest vabastamine. Lisaks on osalisriigid vajaduse korral kohustatud andma sellistele isikutele kõikvõimalikku asjakohast abi nende füüsiliseks ja psühholoogiliseks taastumiseks ning ühiskonda taasintegreerumiseks.⁹⁰

Seega eelnevast tulenevalt on riigid kohustatud esiteks tagama, et nad ise ega ka vastavad mitteriiklikud relvajõud ei värbaks sunniviisiliselt alla 18-aastaseid lapsi. Teiseks on osalisriigid kohustatud ka juba värvatud laste suhtes võtma kasutusele vastavad meetmed, et lõpetada selliste laste sõjategevuses osalemine.

2.1.2. ÜRO Lapse õiguste konventsiooni territoriaalne kohaldamisala

ÜRO lapse õiguste komitee on öelnud, et LÕK artikkel 2 punkti 1 kohaselt tunnustavad osalisriigid LÕK-s esitatud õigusi ja tagavad need igale nende jurisdiktsiooni all olevale lapsele ilma igasuguse diskrimineerimiseta. Seejuures ei tohi osalisriigi kohustusi meelevaldselt ega ühepoolsetl piirata välistades kas teatud piirkonna või ala riigi territooriumi hulgast või defineerides teatud piirkonnad või alad, mis kas tervenisti või osaliselt ei kuulu riigi jurisdiktsiooni alla. LÕK-st tulenevad osalisriigi kohustused kohalduvad riigi piiride ulatuses, hõlmates seega ka õiguste tagamist nendele lastele, kes satuvad riigi jurisdiktsiooni alla olukorras, kus nad püüavad siseneda riigi territooriumile. Seega ei ole LÕK-is sätestatud õiguste kohaldamine piiritletud vaid riigi kodanikeks olevate laste suhtes, vaid need õigused peavad olema tagatud kõikide laste suhtes, olenemata nende rahvusest, immigratsioonistaatusest või kodakondsuse puudumisest.⁹¹

Seega ei sätesta LÕK artikkel 2 lõike 1 pelgalt alljärgnevates alapeatükkides lähemalt käsitletavat lapse õigust mittediskrimineerimisele. Abramsoni kohaselt sisaldab osa nimetatud sättest endas ka

---

⁸⁹ Vite, S, lk 28.

⁹⁰ *Ibid.*

⁹¹ Committee on the Rights of the Child. General Comment No 6 (2005). Treatment of unaccompanied and separated children outside their country of origin. CRC/GC/2005/6, p 12. – <https://undocs.org/CRC/GC/2005/6> (19.04.2021).

vastust kogu konventsiooni jurisdiktsioonilisele kehtivusele. Kui lugeda LÕK artiklit 1 koostoimes artikkel 2 lõikega 1, siis tuleneb nendest sätetest, et LÕK-i kohaselt on osalisriigid kohustatud tagama konventsioonis sisalduvate õiguste kaitse igale alla 18-aastasele isikule, kes on riigi jurisdiktsiooni all. Sellest tulenevalt on LÕK laiema kohaldamisalaga kui näiteks kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt⁹² (edaspidi ka KPÕRP), mille artikkel 2 lõikes 1 sisaldub täpsustav lisatingimus, mis piiritleb õiguste kaitse tagamise kohustuse kõikidele riigi territooriumil asuvatele ja riigi jurisdiktsioonile alluvatele isikutele. Kuna vahel võivad riigid teostada oma võimu ka sellises maa- või veepiirkonnas, mis ei ole kogu rahvusvahelise üldsuse poolt tunnustatud kui selle riigi õiguslike piiride hulka kuuluv territoorium, siis vastavate vaidluste vältimise eesmärgil jätsid LÕK koostajad territoriaalsuseklausli artikkel 2 lõikest 1 välja. Seega juhul, kui osalisriik teostab riigile omast võimu mingis piirkonnas, peavad nad selles piirkonnas asuvaid lapsi ning teismelisi käsitlema LÕK-s sisalduvate õiguste kandjatena. Sellest tulenevalt on osalisriik ka LÕK raamistiku alusel vastutav selle eest, kuidas riigi tegevus või tegevusetus mõjutavad selles piirkonnas asuvate noorte inimeste elu ja heaolu.⁹³

Muuhulgas tuleb osalisriigi jurisdiktsiooni alla kuuluvaks lugeda ka neid riigi piiridest väljaspool asuvaid piirkondi, kus riik oma võimu teostab, nt rahvusvahelistes vetes või muudes transiidipiirkondades, kus riik on kasutusele võtnud migratsiooni kontrollimeetmete mehhanismid.⁹⁴

Põgenikelaagrid alluvad SDF-i kontrollile ning seega teostab põgenikelaagrites tegelikku võimu AANES. Kuigi põgenikelaagrites viibib väga suur hulk erinevate Euroopa riikide kodanikke, on keeruline väita, et mõne laagrielaniku päritoluriik teostab põgenikelaagrite territooriumil riigile omast võimu. Seega ei ole võimalik võimu teostamise kriteeriumi alusel Euroopa riikidele jurisdiktsiooni ka omistada.

ÜRO Lapse õiguste komitee on Süüria põgenikelaagrite kontekstis riigi ekstraterritoriaalse jurisdiktsiooni küsimust analüüsinud märgilises 20.09.2020 otsuses L.H. jt vs Prantsusmaa. Komitee nõustus selles otsuses esiteks Prantsusmaa argumendiga, et riik ei saa olla pelgalt laste

---

⁹² Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt. – RT II 1994, 10, 11.

⁹³ Abramson, B, lk 127.

⁹⁴ Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families. Committee on the Rights of the Child. Joint general comment No. 3 (2017) and No. 22 (2017) on the general principles regarding the human rights of children in the context of international migration. CMW/C/GC/3-CRC/C/GC/22, p 12. – <https://undocs.org/en/CMW/C/GC/3> (19.04.2021).

Prantsusmaa kodakondsuse tõttu olla vastutav olukordade eest, mida riik ise pole tekitanud, mille üle riigil puudub tegelik kontroll ning mille puhul on tegemist mõne teise riigi või riigivälise toimepanija tegudega.⁹⁵

Kui laiendada seda käsitlust eelnevalt mainitud riigi poolt kasutusele võetud migratsiooni kontrollimeetmete mehhanismide rakendamise piirkondadele, siis saab väita, et kuna erinevalt põgenikelaagritest alluvad sellised ekstraterritoriaalsed piirkonnad riigi tegelikule kontrollile, siis omavad riigid selistesse piirkondadesse sattuvate laste üle ka jurisdiktsiooni.

Seejuures leidis komitee kõnaluses otsuses, et Süüria põgenikelaagrites kinnipeetvaate lapsed võivad riigi jurisdiktsiooni alla kuuluda isikust tulenevate põhjuste alusel (*ratione personae*). Komitee tõi välja, et riik võib väljaspool oma territooriumi omada jurisdiktsiooni kas toimepandud tegude alusel või kui riigi teod omavad väljaspool riigi territooriumil asuvale isiku jaoks tagajärgi.⁹⁶

Komitee märkis otsuses, et vaidlust ei ole selles osas, kas riiki oli teadlik kriisipiirkonnas asuvates põgenikelaagrites viibivate laste äärmuslikust haavatavusest. Kohutavatest laagritingimustest on raporteeritud nii rahvusvahelisel tasemel ning riigi tähelepanu on juhitud sellele asjaolule ka siseriiklikul tasandil. Laagrites valitsevad kinnipidamistingimused kujutavad vahetut ohtu nii laste elu, füüsilise ja vaimse heaolu kui ka arengu parandamatule kahjustumisele. Komitee märkis, et laagrite üle omab tegelikku kontrolli mitteriiklik osapool, kes on avalikult teinud teatavaks, et neil puuduvad nii vahendid kui ka tahe laagris kinnipeetavate laste ja naiste eest hoolt kanda ning et nad ootavad, et kinnipeetavate päritoluriigid repatrieerivad oma kodanikud. Sellest tulenevalt leidis komitee, et laste kodakondsusjägne riik saab avaldada mõju põgenikelaagrites viibivate laste õiguste kaitmisele, kui riigil on olemas vastav suutlikkus ning võim kõnealuste laste õiguste kaitsmise jaoks. Selline võimekus seisneks repatrieerimismeetmete raknedamises või muudele konsulaartenustele ligipääsu võimaldamises. Komitee hinnangul on Prantsusmaal vastav võimekus olemas ning seda tõendavad Prantsusmaa ning Kurdi võimude vahel olemasolev pidev

---

⁹⁵ Committee on the Rights of the Child. Decision adopted by the Committee under the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure, concerning communications No. 79/2019 and No. 109/2019. CRC/C/85/D/79/2019-CRC/C/85/D/109/2019, p 9.5. – <https://undocs.org/pdf?symbol=en/CRC/C/85/D/79/2019/CORR.1> (27.04.2021).

⁹⁶ *Ibid.*, p 9.6.

kontakt, Kurdide valmidus koostöö tegemiseks ning asjaolu, et Prantsusmaa on 2019. aasta märtsist alates põgenikelaagritest repatrieerinud vähemalt 17 last.⁹⁷

Eelnevast tulenevalt jõudis ÜRO lapse õiguste komitee järeldusele, et kuna Prantsusmaa on võimeline oma tegudega põgenikelaagrite laste õiguste tagatust mõjutama, siis on Prantsusmaal käesolevas asjas nende konkreetsete põgenikelaagris viibivate laste üle ka jurisdiktsioon.⁹⁸

Tegemist on märgilise otsusega, kuna esimest korda on ÜRO lapse õiguste komitee analüüsinud Süüria põgenikelaagrite kontekstis riigi ekstraterritoriaalse jurisdiktsiooni olemasolu võimalikkust ja aluseid.

Sellele, et teatud olukordades võib riikidel olla oma kodanike laste eest kohustusi ka väljaspool riigi territooriumi, annab UNCCT kohaselt lisakinnitust ka näiteks KPÕRP artikkel 24 punkt 1, mis näeb ette, et igal lapsel on õigus sellistele kaitsemääradele, mida tema kui lapsealise seisund nõuab perekonnalt, ühiskonnalt ja riigilt. Teiseks näeb laste kaasamist relvakonfliktidesse käsitlev LÕK-i fakultatiivprotokoll artikkel 6 punktis 3⁹⁹ ette, et osalisriigid peavad tagama vastavad abimeetmed nendele lastele, kes on nende jurisdiktsioonis terrorirühmituste poolt värvatud või sõjategevusse kaasatud. Vastav asjakohane abi hõlmab sätte kohaselt endas nii abi füüsiliseks ja psühholoogiliseks taastumiseks, sotsiaalseks reintegreerumiseks kui ka vägivallast vabas ühiskonnas arenemise õiguse tagamise kindlustamist.¹⁰⁰

ÜRO võõrtööliste ja nende pereliikmete õiguste kaitse ning lapse õiguste komitee on öelnud, et rahvusvahelise migratsiooni kontekstis on lapsed, sh eriti just dokumenteerimata, kodakondsusetud, ilma saatjata või perest eraldatud lapsed, kogu migratsiooniprotsessi vältel eriti haavatavad erinevate vägivalla vormide suhtes ning seda nii päritolu-, läbisõidu- ja sihtkohariikides kui ka riiki naasmise korral. Selliste laste puhul esineb risk, et nad kogevad nii

---

⁹⁷ Committee on the Rights of the Child. Decision concerning communications No. 79/2019 and No. 109/2019, p 9.7.

⁹⁸ *Ibid.*, p 10.

⁹⁹ Artikkel 6 – 3. Osalisriigid võtavad kõiki võimalikke meetmeid tagamaks, et nende jurisdiktsioonis protokolliga vastaselt värvatud või sõjategevusse kaasatud isikud demobiliseeritakse või vabastatakse muul viisil väiteenistusest. Vajaduse korral ammavad osalisriigid sellistele isikutele kõikvõimalikku asjakohast abi nende füüsiliseks ja psühholoogiliseks taastumiseks ning nende taasintegreerumiseks ühiskonda.

¹⁰⁰ United Nations Counter-Terrorism Centre, lk 24-25.

riikide kui ka mitteriiklike organite poolt toime pandud vägivalda või on nad tunnistajateks nende vanemate suhtes toimepandud vägivallale.¹⁰¹

Seega eelnevast tulenevalt võib osalisriigil olla kohustus võtta ka oma territooriumilt väljaspool asuvas põgenikelaagris elava lapse suhtes kasutusele vastavad abimeetmed, et tagada sellise lapse õigus areneda vägivallast vabas ühiskonnas, kui lapse näol on tegemist osalisriigi kodanikuga või kui laps omab osalisriigiga muid tihedaid sidemeid. Kui põgenikelaagris elav laps on sündinud alles ISIS-e territooriumil ja lapse vanemad on hukkunud, võiks muudeks tihedateks sidemeteks lugeda näiteks olukorda, kus lapse vanavanemad või muud sugulased elavad osalisriigis, mille kodanikud vanemad olid.

2.2. Õigus mittediskrimineerimisele

2.2.1. Üldist

LÕK artikkel 2 lõikega 1 osalisriikidele sätestatud oma jurisdiktsiooni all olevate laste mittediskrimineerimise kohustus nõuab ÜRO lapse õiguste komitee kohaselt, et osalisriigid aktiivselt selgitaksid välja sellised individuaalsed lapsed või lapserühmad, kelle õiguste tuvastamine või realiseerimine võib vajada eriliste meetmete kasutuselevõtmist. Kui diskrimineeriv olukord on tuvastatud, peavad osalisriigid arvestama, et väljaselgitatud probleemi lahendamiseks võib olla vajalik nii riigi seadusandluses, administratsioonis või ressursside jaotuses muudatusi sisse viia kui ka ühiskonna suhtumiste muutmiseks vastavaid hariduslikke meetmeid kasutusele võtta. Seejuures rõhutab komisjon, et võrdsete õiguste tagamise raames mittediskrimineerimise põhimõtte rakendamine ei tähenda isikute identset kohtlemist.¹⁰²

Sellise laste ja noorte diskrimineerimist põhjustavate olukordade tuvastamise ning nende elimineerimiseks vastavate meetmete rakendamise eesmärgiks on kindlustada nii võrdsed

---

¹⁰¹ Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families. Committee on the Rights of the Child. Joint general comment No. 4 (2017) and No. 23 (2017) on State obligations regarding the human rights of children in the context of international migration in countries of origin, transit, destination and return. CMW/C/GC/4-CRC/C/GC/23, p 39. – <https://undocs.org/en/CMW/C/GC/4> (19.04.2021).

¹⁰² Committee on the Rights of the Child. General Comment No. 5 (2003), p 12.

võimalused kui ka võrdsed tulemid kõigile. Seega ei seisne LÕK artikkel 2 eesmärk üksnes esitatud alustel diskrimineerimise kõrvaldamises, vaid ka laste võrdsuse saavutamises.¹⁰³

Lastel on õigus võrdsele kohtlemisele ning see õigus hõlmab endas ka diskrimineerimise keeldu. Selle puhul on tegemist ühe peamise põhimõttega, mille tunnustamise ja austamise peavad riikide asutused kõikides oma tegevustes aluseks võtma. Nagu ka eelnevalt käsitletud, siis on ÜRO lapse õiguste komitee öelnud, et LÕK artikkel 2 lõikest 1 tulenevalt peavad riigid austama iga lapse õiguseid ning tagama need kõikidele lastele, kes viibivad riigi jurisdiktsiooni all, sõltumata nende immigratsioonistaatusest või kodakondsusest olekust.¹⁰⁴

ÜRO võõrtööliste ja nende pereliikmete õiguste kaitse ning lapse õiguste komitee kohaselt on õigus olla mittediskrimineeritud oma olemuselt fundamentaalne õigus ning on igakülgsest kohaldatav laste suhtes ka rahvusvahelise migratsiooni olukorras.¹⁰⁵ Kõikidel lastel, kes on kas kaasatud või mõjutatud rahvusvahelisest migratsioonist, on õigus oma õiguste tagamisele, olenemata laste enda, nende vanemate, eestkostjate või pereliikmete vanusest, soost, soolisest või seksuaalsest sättumusest, etnilisest või rahvuslikust päritolust, puudest, usutunnistusest või veendumustest, varalisest seisundist, immigratsioonistaatusest, rassist, nahavärvusest, perekonnaseisust, tervislikust staatusest või muudest sotsiaalsetest tingimustest, tegevustest, väljendatud arvamustest või uskumustest. See põhimõte on kohaldatav iga lapse ning tema vanemate suhtes, olenemata elukohavahetuse põhjustest või sellest, kas laps on saatjaga või saatjata, liikumas või muul viisil paikne, dokumenteeritud või dokumenteerimata või omab ükskõik millist muud staatust.¹⁰⁶

Sellistest komiteede seisukohtadest saab UNCCT kohaselt järeldada, et riigid ei tohi oma seaduseid kohaldada diskrimineerival viisil ega kohelda ühtegi last erinevalt tema rahvuse, õigusliku või muu staatuse alusel. Kuid märkimisväärne käesoleva töö kontekstis on see, et antud põhimõtetest tuleb lisaks järeldada, et diskrimineerimise keeld kehtib ka nende laste suhtes, kes võivad olla seotud mõne teisest riigist pärit kodanikuga ja kelle puhul kahtlustatakse, et nad

---

¹⁰³ Sutherland, E. E. Article 2 of the United Nations Convention on the Rights of the Child: Non-discrimination and children's rights. – Skievens, M. Sovig, H. K. (toim). Child Rights and International Discrimination Law: implementing article 2 of the Convention on the Rights of the Child. New York: Routledge 2019, 23-41, lk 29.

¹⁰⁴ United Nations Counter-Terrorism Centre 2019, lk 27-28; *Supra*, viide 91.

¹⁰⁵ Committee on the Rights of the Child. General Comment No. 6 (2005), p 12.

¹⁰⁶ Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families. Committee on the Rights of the Child. Joint general comment No. 3 (2017) and No. 22 (2017), p 21.

võitlevad seaduseid kohaldava riigi territooriumil relvastatud rühmituste ridades. Sarnaselt tuleb järeldada, et mittediskrimineerimise põhimõte kehtib ka nende laste suhtes, kelle enda puhul kahtlusatakse võõrvõitlejaks olemist.¹⁰⁷

Kinnitust eelnevale leiab ka tsiviilisikute sõjaaegse kaitse 12. augusti 1949 Genfi (IV) konventsioonist¹⁰⁸, mille artikkel 3 punkt 1 näeb muuhulgas ette, et ka sõjategevuse raames kinnipeetud isikuid tuleb igas olukorras kohelda humaanselt ilma vahetegemiseta rassi, nahavärvi, religiooni või veendumuste, soo, sünnipära või varalise seisundi või muu sellise kriteeriumi alusel.

ÜRO võõrtööliste ja nende pereliikmete õiguste kaitse ning lapse õiguste komitee hinnangul saab ükskõik milline migrantide teisiti kohtlemine olla seaduslik ning proportsionaalne üksnes mõne seadusliku eesmärgi tagamisel ja olles kooskõlas lapse parimate huvide põhimõtte ning rahvusvaheliste inimõiguste normide ja standarditega. Sarnaselt peavad osalisriigid tagama, et migrantidest laste ning nende perekondade inimõiguste efektiivse realiseerimise läbi oleks neile tagatud ligipääs erinevatele sotsiaalsetele tagatistele ja teenustele sama võrdsel tasemel nagu on see tagatud riigi kodanikele.¹⁰⁹

Seega saab eelneva põhjal väita, et lapse õigust mittediskrimineerimisele ei tohi piirata ka selliste põgenikelaagrites elavate laste puhul, kes võivad oma hetkelise olukorra tõttu olla õigusliku staatuse poolest näiteks nii kodakondsuseta kui ka dokumenteerimata isikud.

2.2.2. Vanemate staatuse alusel diskrimineerimise keeld

LÕK-i artikkel 2 lõige 2 näeb ette, et osalisriigid peavad lapsi kaitsma igasuguste diskrimineerimis- ja karistusvormide eest lapse vanemate, seaduslike hooldajate või perekonnaliikmete seisundi, tegevuse, vaadete või nende tõekspidamiste pärast. Seega sisaldab säte endas tegelikult kahte eraldiseisvat õigust – õigus mittediskrimineerimisele ning õigus mitte olla karistatud.¹¹⁰

---

¹⁰⁷ United Nations Counter-Terrorism Centre, lk 28.

¹⁰⁸ Tsiviilisikute sõjaaegse kaitse 12. augusti 1949 Genfi (IV) konventsioon. – RT II 1999, 29, 120.

¹⁰⁹ Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families. Committee on the Rights of the Child. Joint general comment No. 3 (2017) and No. 22 (2017), p 22.

¹¹⁰ Abramson, B, lk 130.

Kui artikli esimene lõige sisaldab konkreetse (kuid siiski mitte ammendava) loetelu isikuomadustest, mille alusel diskrimineerimise eest on LÕK näinud ette kaitse, siis artikli teine lõige laiendab seda kaitset mõnevõrra üldistema tingimuste valguses.¹¹¹

Selline regulatsioon on tähelepanuväärne laste jaoks, kes on mõjutatud võõrvõitlejate fenomenist. Ei seaduse ega kehtiva praktika kohaselt pole lubatud laste diskrimineerimine ka mitte siis, kui nende vanemaid või eestkostjaid kahtlustakse võõrvõitlejateks olemises. Seega lapsed ei peaks kannatama diskrimineeriva kohtlemise all või saama karistatud seetõttu, et nende vanemad või muud pereliikmed on kas väidetavalt või ka tõendatult relvastatud rühmituste, sh terroriorganisatsioonide liikmed. Ühtlasi tähendab see, et ka võõrvõitlejatele sündinud laste sünnitunnistustel ei tohiks vastavat märget sellise staatuse kohta olla.¹¹²

Seega võib eelneva põhjal üheselt väita, et lapsi ei tohiks ühelgi juhul kohelda diskrimineerivalt ka nende vanematest tulenevate põhjuste tõttu. Eelnevat käsitlust saab ühtlasi laiendada ka põgenikelaagrites elavatele lastele, keda saab käsitleda kui laagrites kinnipeetavatena ning kellelt on seega sisuliselt võetud ära nende vabadus. Seejuures saab aga üheks selliste laste kinnipidamise põhjuseks lugeda just nende vanemate seotust ISIS-ega. Seega kannatavad põgenikelaagrites elavad lapsed ebaseadusliku kinnipidamise näol diskrimineerimist ning karistamist oma vanemate staatusest ja ISIS-ega seotusest tulenevate põhjuste alusel.

2.2.3. Terroristide poolt värvatud laste diskrimineerimise keeld

ÜRO narkootikumide ja kuritegevuse büroo (edaspidi ka UNODC) kohaselt esineb terrorirühmituste poolt värvatud laste puhul risk, et kodumaale naastes võib ühiskond suhtuda nendesse kahtlustavalt või et neid ohtlikeks pidada. Terrorirühmitustega seotud olnud laste puhul kahtlustatakse eelkõige, et sellised lapsed võivad ise olla pigem terroriaktide toimepanijad kui terrorirühmituste ohvrid. Kuid selliste laste ohvristaatuse tunnustamine on tähtsaks eelduseks sellele, et neil oleksid kuritegude ohvritele omased õigused, sh õigust repatrieerimisele ning rehabiliteerimisele.¹¹³

---

¹¹¹ UNICEF, lk 30.

¹¹² United Nations Counter-Terrorism Centre, lk 28.

¹¹³ United Nations Office on Drugs and Crime. Handbook on Children Recruited and Exploited by Terrorist and Violent Extremist Groups: The Role of the Justice System. Vienna: 2017, lk 44. <https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Child->

UNCCT on rõhutanud, et sellistel lastel, keda on terrorirühmituste poolt värvatud ning sõjategevuses kasutatud, on võrdväärne õigus ühiskonda reintegreerumisel saada vastavat tuge ja abi. Kuigi iga lapse rehabilitatsiooni ja reintegreerumise vajaduste kindlakstegemiseks on vajalik individualiseeritud lähenemine, siis kuna kõik relvastatud konfliktidega seotud lapsed on haavatavad, tuleks ÜRO Julgeolekunõukogu kohaselt neid kõiki käsitleda peamiselt ohvritena ning rahvusvahelise õiguse ja inimõiguste rikkumisi üleelanutena.¹¹⁴

Pariisi printsiipidest tuleneb põhimõte, et laste tsiviilühiskonda reintegreerumisel kasutatavad meetmed peaksid vältima stigmatiseerimist ning ei tohiks eristada terrorirühmituste poolt värvatud ja kasutatud lapsi nendest, kes seda olnud ei ole.¹¹⁵ Samas tuleb UNCCT ja ÜRO lapse õiguste komitee kohaselt mõista, et mittediskrimineerimise põhimõte mitte ei hoia ära vaid pigem koguni kutsub üles erinevate kaitsevajaduste eristamisele. Sellised erinevad vajadused kaitsele võivad tuleneda nii vanusest, soost, puudest kui ka muudest asjaoludest, sh võivad need vajadused olla seotud ka individuaalsete laste või lasterühmade spetsiifiliste kogemustega, mida nad on terrorirühmitustega seotuse raames läbi elanud.¹¹⁶

Seejuures tuleb aga järgida LÕK-s sisalduva lapse definitsioonist tulenevat põhimõtet, mille kohaselt tagab LÕK õigused ja kaitse kõikidele kuni 18-aastastele isikutele. Siinkohal on aga üheks võimalikuks murekohaks lapsed vanuses 15 kuni 18. Selle vanuserühma laste puhul esineb kalduvus, et neile tagatud kaitsetase on palju madalam ning neid käsitletakse vahel juba kui täiskasvanutena või jäetakse nad ebaselgesse migratsioonistaatusesse kuniks nad saavad 18-aastasteks. Riikidel on kohustus tagada võrdsed kaitsestandardid igale lapsele, sh ka üle 15-aastastele lastele, olenemata nende migratsioonistaatusest.¹¹⁷

Seega eelnevast tulenevalt kehtib mittediskrimineerimise põhimõte nii nende laste suhtes, kes on ISIS-e poolt nende tahte vastaselt terrorirühmituse ridadesse võitlema värvatud, kui ka laste suhtes,

---

[Victims/Handbook on Children Recruited and Exploited by Terrorist and Violent Extremist Groups the Role of the Justice System.E.pdf](#) (27.04.2021).

¹¹⁴ United Nations Counter-Terrorism Centre, lk 28; United Nations Security Council. Resolution 2427. S/RES/2427. 2018, p 20. – [https://undocs.org/en/S/RES/2427\(2018\)](https://undocs.org/en/S/RES/2427(2018)) (20.04.2021).

¹¹⁵ The Paris Principles. The Principles and Guidelines on Children Associated with Armed Forces or Armed Groups. 2007, p 3.3. – https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/parisprinciples_en%5b1%5d.pdf (20.04.2021).

¹¹⁶ United Nations Counter-Terrorism Centre, lk 28; Committee on the Rights of the Child. General Comment No. 6 (2015), p 18.

¹¹⁷ Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families. Committee on the Rights of the Child. Joint general comment No. 4 (2017) and No. 23 (2017), p 3.

kes on omaalgatuslikult ISIS-ega liitumise eesmärgil Süüriasse reisinud. Põgenikelaagrites elavad lapsed on kõik ühel või teisel viisil seostatavad ISIS-ega. Kuid olenemata ISIS-ega seotuse täpsematest põhjustest, tuleks kõiki neid lapsi sarnaselt käsitleda ohvritena, kellel on võrdne õigus repatrieerimisele. Seega kui riigid keelduvad laste repatrieerimisest nende ISIS-ega seotuse tõttu, on tegemist nende laste mittediskrimineerimise õiguse rikkumisega.

2.3. Lapse parimad huvid

LÕK artikkel 3 lõige 1 annab lapsele õiguse oma parimate huvide esikohale seadmiseks kõikides lastega seotud tegevustes, seda nii avaliku kui erasektori asutuste poolt läbiviidud tegevustes. ÜRO lapse õiguste komitee kohaselt on lapse parimate huvide põhimõtte näol samuti tegemist ühega neljast konventsiooni fundamentaalse väärtusega üldisest põhimõttest, mida tuleb konventsiooni tõlgendamisel ning kõikide laste õiguste rakendamisel arvesse võtta.¹¹⁸

ÜRO lapse õiguste komitee on öelnud, et esikohale seadmise nõuet tuleks mõista selliselt, et lapse parimaid huve tuleb käsitleda teistest kaalutlustest olulisematenä. Lapse parimate huvide esikohale seadmise teistest tugevam positsioon on põhjendatud lapse erilise seisundiga – lapse teistest sõltuvus, küpsus, õiguslik staatus ning tihtipeale lapse enda sõnaõiguse puudumine. Lastel on täiskasvanutest vähem võimalusi oma oma huvide eest seismiseks. Seejuures aga need, kes on seotud lapsi puudutavate otsuste tegemisega, peavad olema teadlikud lapse huvidest. Kui lapse huve ei ole esile toodud, kiputakse neist mööda vaatama.¹¹⁹

Seejuures on ÜRO lapse õiguste komitee probleemkohana välja toonud asjaolu, et kui lapse parimaid huve on hinnatud ning need on välja selgitatud, võivad need minna vastuollu teiste huvide või õigustega (nt teiste laste, avalikkuse või vanemate huvid jne). Võimalikud konfliktid lapse parimate huvide vahel tuleb lahendada juhtumipõhiselt ning hoolikalt kõikide osapoolte huve arvesse võttes, jõudes sobivaimale kompromissile. Sarnaselt tuleb käituda ka olukorras, kus teiste inimeste huvid lähevad vastuollu lapse parimate huvidega. Kui harmoniseerimine ei ole võimalik, siis peavad otsuse tegijad analüüsima ning kaaluma kõikide seotud isikute huve, kuid samaaegselt pidadama ka silmas, et lapse huvidel on kõrge prioriteetsus ning nende puhul pole tegemist lihtsalt

---

¹¹⁸ Committee on the Rights of the Children. General Comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1). CRC/C/GC/14, 2013, p 1. – <https://undocs.org/en/CRC/C/GC/14> (20.04.2021).

¹¹⁹ *Ibid.*, p 37.

ühe kaalutlusega paljudest. Seega tuleb anda suurem osakaal just sellele, mis teenib lapse parimaid huve.¹²⁰

Kuna lapse parimate huvide väljaselgitamine on täiskasvanute kohustus, siis esineb risk, et täiskasvanud võivad lapse parimate huvide põhimõtte ettekäändel hoopis enda arvamusi ning vaateid läbi suruda. Sellise olukorra vältimiseks on tähtis, et lapse parimate huvide väljaselgitamise protsessi viiakse läbi kooskõlas LÕK artiklist 12 tuleneva konventsiooni üldpõhimõttega. Seega üksnes siis, kui lapse parimate huvide väljaselgitamisel on tagatud ka lapse õigus olla ära kuulatud ning lapse arvamusega arvestamine, on võimalik tagada, et arvesse on võetud just lapse enda parimaid huve ning et tegemist ei ole täiskasvanu huve teenivate seisukohtadega.¹²¹

LÕK artikkel 3 lõike 1 kohaselt tuleb lapse parimad huvid esikohale seada kõikides lapsi puudutavates ettevõtmistes ning see põhimõte hõlmab ka kohtuid, täidesaatvaid ja seadusandlikke organeid. Seejuures on ÜRO lapse õiguste komitee rõhutanud, et see põhimõte ei kohaldu mitte üksnes olukorras, kus tehtav otsus puudutab individuaalselt ühte last, vaid ka siis, kui tehtav otsus puudutab ka mõnda identifitseeritud või identifitseerimata lasterühma üldisemalt. Seega kohaldub UNCCT kohaselt lapse parimate huvide esikohale seadmise põhimõte ka olukorras, kus võetakse vastu otsuseid, mis puudutavad nii võõrvõitlejate fenomenist mõjutatud lasterühmasid kui ka põgenikelaagrites elavaid individuaalseid lapsi.¹²²

Lapse parimate huvidega arvestamise põhimõte on kolmetasandiline ning sisaldab endas järgnevaid osasid:

- a) Materiaalõiguslik tasand, mille kohaselt on lapsel õigus, et tema parimaid huve hinnatakse ja seatakse need esikohale, kui konkreetses asjas otsusele jõudmiseks on tarvis kaaluda erinevaid huvisid. Osalisriigid garanteerivad, et seda õigust rakendakse alati, kui võetakse vastu ka last, lasterühma või lapsi üldiselt puuduv otsus. LÕK artikkel 3 lõike 1 näol on tegemist otsekohalduva osalisriikide kohustusega ning sellel saab kohtus tugineda.

---

¹²⁰ Committee on the Rights of the Children. General Comment No. 14 (2013), p 39.

¹²¹ Peleg, N. International Children's Right's Law: General Principles. – Kilkelly, U., Liefwaard, T. (toim). International Human Rights of Children. Singapore: Springer 2019, 136-153, lk 143.

¹²² United Nations Counter-Terrorism Centre, lk 29; Committee on the Rights of the Children. General Comment No. 14 (2013), p 6.

- b) Fundamentaalne, tõlgendatava õiguspõhimõtte tasand, mille kohaselt kui mõni õigusnorm on mitmeti tõlgendatav, siis tuleks valida tõlgendus, mis kõige efektiivsemalt teenib lapse parimaid huve. Selliseks tõlgendamiseks vajaliku raamistiku annavad LÕK ning selle lisaprotokollid.
- c) Protseduurireegli tasand, mille kohaselt olukorras, kus tehakse otsus, mis mõjutab kas konkreetset last, identifitseeritud lasterühma või lapsi üldiselt, siis peab otsuse tegemise protsess hõlmama endas ka põhjalikku hinnangut selle otsuse võimalikke positiivsete ja negatiivsete mõjude kohta.¹²³

Kuna lapse parimate huvide esikohale seadmise põhimõtte juhib nii avaliku kui erasektori tegevusi, siis ei tohi lapse huvide põhimõtet puudutavaid standardeid alandada ka olukordades, kus lapse vastu on esitatud kriminaalsüüdistus või esineb mõni muu last puudutav haldusotsus. Seejuures tuleb lapse parimate huvide põhimõtet järgida ka kõikides olukordades, kus lapselt on ära võetud tema vabadus.¹²⁴

Eelnevast tulenevalt nähtub, et riigid peavad laste parimate huvide esikohale seadmise printsiipi järgima nii individuaalsete laste kui ka põgenikelaagris elavate kõikide laste õiguseid puudutavates otsustes. Seega kui näiteks käsitleda põgenikelaagris elavaid ISIS-ega seotud olnud lapsi kui ühe identifitseeritud lasterühmana ning riik teeb laste repatrieerimise suhtes otsuseid või võtab selle raames kasutusele teatud meetmeid, peavad riigid lähtuma selle konkreetse lasterühma parimate huvide esikohale seadmise põhimõttest.

2.3.1. Lapse parimate huvidega arvestamine kui potentsiaalne julgeolekurisk

UNCCT kohaselt võivad riigid võõrvõitleja fenomeniga seotud lapsi käsitleda kui võimalike julgeolekuriskidena. Seda eelkõige nende võimalike kogemuste tõttu, mis laps võib olla terrorirühmitusega kokkupuutel omandanud. Seejuures näeb lapse parimate huvidega arvestamise printsiip ette, et ka olukorras, kus lapse parimad huvid võivad olla konfliktis riigi julgeoleku tagamisega seotud huvidega, peavad riigid võtma kasutusele lahendusi, mis teeniksid juhtumipõhiselt lapse parimaid huve ning oleksid kooskõlas vastavate menetlusreeglitega. Riigid peavad tagama, et vastava kompetentsiga ametnikud hindavad iga sellist last individuaalselt ning

---

¹²³ Committee on the Rights of the Children. General Comment No. 14 (2013), p 6.

¹²⁴ United Nations Counter-Terrorism Centre, lk 29.

ilma eelarvamusteta, võttes arvesse lapse õiguseid ja vajadusi ning samaaegselt arvestades juhtumiga seotud asjaolusid.¹²⁵

Seega peaksid UNCCT kohaselt riigid asetama lapse kõikide kaalutluste keskmesse ning peaksid aitama tagada lapse õiguste kaitse isegi olukorras, kus last võidakse käsitleda potentsiaalse julgeolekuohuna. Eesmärgiks peaks olema lapse aitamine LÕK artikkel 29 mõistes oma potentsiaali võimalikult täiuslikuks arendamisel ning vastutusvõimeliseks eluks ettevalmistamisel. Selline lähenemine teenib ühtlasi ka osalisriikide julgeoleku tagamist puudutavaid huve pikemas perspektiivis, kuna aitab tulevikus ära hoida lapse edasist vägivallega seotud olemist.¹²⁶

UNCCT on tähelepanu juhtinud ka ÜRO peasekretäri vägivaldse äärmusluse ennetamise tegevuskavas rõhutatud seisukohale, et kui riigid ei tunnusta oma kohustust tagada inimõiguste kaitse ilma diskrimineerimiseta, võivad vägivaldse äärmusluse rühmitused olukorda oma huvidest lähtuvalt ära kasutada. Seega on riigi enda julgeoleku tagamise eesmäärke silmas pidades vajalik, et osalisriigid pööraksid rohkem tähelepanu tõhusate ja inimõiguseid järgivate reintegreerumise strateegiate ja programmide väljatöötamisele selliste isikute, sh laste, jaoks keda kas süüdistatakse terrorirühmitustega seotud olemises või kes on muul viisil mõjutatud võõrvõitlejate fenomenist tulenevatest asjaoludest.¹²⁷

Olukordades, kus on jõutud järeldusele, et lapse näol võib olla tegemist reaalse ja tõestatud julgeolekuriskiga, tuleb UNCCT kohaselt ametivõimudel kõigest hoolimata ohule vastates ikkagi rakendada kõige vähem piiravaid meetmeid ning juhendada lastele õigluse tagamise põhimõtetest.¹²⁸

Sellises olukorras võiks osalisriigi kohustuseks olla lähtuda LÕK artiklist 40, mille lõike 1 kohaselt on igal lapsel, keda kahtlustatakse, süüdistatakse või kes leitakse süüdi olevat kriminaalseaduse rikkumises, õigus sellisele kohtlemisele, mis arvestab lapse väarikustunnet ja väärtushinnanguid, suurendab lapse austust inimõiguste ja teiste inimeste põhivabaduste vastu ning arvestab lapse

---

¹²⁵ United Nations Counter-Terrorism Centre, lk 30.

¹²⁶ *Ibid.*

¹²⁷ United Nations General Assembly. Plan of Action to Prevent Violent Extremism. Report of the Secretary-General. A/70/674. 2015, p 28-29. – <https://undocs.org/en/A/70/674> (20.04.2021); United Nations Counter-Terrorism Centre, lk 30.

¹²⁸ United Nations Counter-Terrorism Centre, lk 37.

vanust ja toetab lapse ühiskonda reintegreerimise taotlust ning tema omandatavat konstruktiivset osa ühiskonnas.

Kui ISIS-ega seotud olnud laps kujutab reaalselt ohtu riigi julgeolekule, võib eeldada, et selline olukord on tekkinud suuremas plaanis selle lapse õiguste rikkumise tagajärjel. Seega peaksid osalisriigid riskide maandamise jaoks kasutusele võetavate meetmete rakendamisel juhinduma eelkõige LÕK-i üldpõhimõtetest, et tagada lapse parimatest huvidest kantud lähenemine. Samuti on tähtis osalisriikide juhendumine LÕK artikkel 40 lõikes 4 sisalduvast kohustusest teha lastele kättesaadavaks mitmesugused abinõud, nagu hooldus, suunamine, järelvalve, nõustamine, katseaeg, tugiperekond, hariduse ja kutseõpetuse programmide rakendamine ja muud alternatiivid hooldusasutustele, et tagada lastele selline kohtlemine, mis garanteeriks nende heaolu ja oleks vastavuses nii nende olukorraga kui ka nende poolt toime pandud õiguserikkumisega.

Põgenikelaagrites viibivate laste näol ongi tegemist kas ISIS-e poolt värvatud, ISIS-e territooriumil või põgenikelaagrites sündinud lastega, kes kõik on rohkemal või vähemal määral kas vastvavalt koolitatud ISIS-e ideoloogia järgi elama ja oma elu jooksul vaid sellist elukorraldust tundnud. Igal juhul on põgenikelaagrites viibivate laste näol tegemist selliste lastega, keda võivad osalisriigid käsitleda ISIS-ega seotud isikutena ja seega esineb ka võimalus, et neid peetakse ühtlasi võimalikuks julgeolekuriskiks. Kuid nagu ka eelnevast nähtub, siis on ka riigi enda huvides selliste laste puhul otsuste tegemisel ning lahenduste leidmisel seada keskele kohale lapse parimate huvide printsiip. Käesoleva töö kontekstis võiks põgenikelaagrites viibivate laste parimates huvides olla see, kui võetakse kasutusele meetmed, mis aitaksid võimalikult kiiresti lõpetada põgenikelaagrites elamisest põhjustatud õiguste rikkumise. Samas peavad kohaldatavad meetmed olema ka sellised, mille rakendamine omakorda ei põhjustaks mõne muu LÕK-iga tagatud õiguse rikkumist. Seega kui riigid on näiteks otsustanud lapse parimaid huve silmas pidades lapse põgenikelaagrist repatrieerida, tuleb seda tehes austada ka muid LÕK-s sätestatud lapse õiguseid, nt lapse õigust perekonnale.

2.4. Lapse õigus olla ärakuulatud ja lapse arvamusega arvestamine

LÕK artikkel 12 sätestab osalisriikide kohustuse tagada lapsele õigus väljendada oma vaateid vabalt kõikides teda puudutavates küsimustes, hinnates lapse vaateid vastavalt tema vanusele ja küpsusele, kui laps on võimeline iseseisvaks seisukohavõtuks. Seejuures on ÜRO lapse õiguste komitee kohaselt artikkel 12 näol tegemist nii iseseisva LÕK-st tuleneva õigusega kui ka ühe

konventsiooni üldpõhimõttega, millega tuleks arvestada ka kõikide teiste konventsioonist tulenevate õiguste tõlgendamisel ja rakendamisel.¹²⁹

Lapsi puudutavates otsustes, sh nende rehabiliteerimise ning reintegreerimise otsustes, aitab lapse vaadetega arvestamine tagada, et sellised otsused on lapsele rohkem aktsepteeritavad ning seeläbi ka rohkem efektiivsemad.¹³⁰ Seejuures peab ka lapse parimate huvide hindamise puhul olema tagatud lapse õigus oma vaateid vabalt väljendada ning et lapse vaadetele antakse ka kohane kaal kõikides last puudutavas asjades.¹³¹

Lapse osavõtt teda puudutavate otsuste tegemisel võib artikkel 12 praktilise kohaldamise täiskasvanute jaoks muuta keerulisemaks protsessiks. Kuid selliste takistuste ületamine on täiskasvanute ülesanne, et oleks tagatud laste õiguste tagamine nende maksimaalses võimalikus ulatuses. Seejuures peavad täiskasvanud ka otsustama, milline kaal antakse lapse vaadetele tulenevalt lapse vanusest ja küpsusest. Lapse vanust aga ei tohiks käsitleda kui tingimusena, mille alusel otsustada, kas lapsele antakse võimalus osaleda või mitte. Selle asemel peaks lapse vanus olema faktor, mis kaasatakse alles selles staadiumis, kus otsustakse kui suur kaal tuleks lapse vaadetele anda.¹³²

ÜRO lapse õiguste komitee kohaselt on LÕK artikkel 3 lõige 1 ning artikkel 12 omavahel lahutamatus seoses ning neil on üksteist täiendav roll. Artikkel 3 lõige 1 annab eesmärgiks lapse parimate huvide saavutamise ning artikkel 12 annab selle eesmärgi saavutamise jaoks vastava metodoloogia – lapse ärakuulamise kohustuse. Seega ei ole võimalik lapse parimate huvide printsiipi korrektselt kohaldada, kui artiklist 12 tulenevad nõuded ei ole täidetud. Sarnaselt aitab artikkel 3 lõige 1 kindlustada artikkel 12 funktsiooni, aidates kaasa sellele, et kõikides laste elu puudutavates otsustes on keskne roll lastel endal.¹³³

Selleks, et ka reaalselt oleks tagatud lapse õigus oma vaateid väljendada, on eelnevalt tarvis last informeerida, et üldse on vajalik tema suhtes otsus vastu võtta, et talle esitatakse ka kõik vajalik informatsioon koos võimalike alternatiividega ning et lapse sisend on oodatud. Alles seejärel on

---

¹²⁹ Committee on the Rights of the Child. General Comment No. 12 (2009) The right of the child to be heard. CRC/C/GC/12. 2009, p 2. – <https://undocs.org/CRC/C/GC/12> (20.04.2021).

¹³⁰ United Nations Counter-Terrorism Centre, lk 34.

¹³¹ Committee on the Rights of the Children. General Comment No. 14 (2013), p 43.

¹³² Peleg, N, lk 149.

¹³³ Committee on the Rights of the Child. General Comment No. 12 (2009), p 74.

lapsel võimalik otsustada, kas ta soovib oma õigust rakendada ning kui soovib, siis kas ta soovib oma vaateid väljendada ise või esindatava vahendusel.¹³⁴

Seega peab lapse sisuline osalemisprotsess olema midagi enamat kui pelgalt sümboolne harjutus. Lapsed peaksid olema vastavalt informeeritud, konsulteeritud ning nende vaated tuleks reaalselt ka välja selgitada. Kuid seejuures tuleb silmas pidada, et artikkel 12 annab lapsele küll õiguse olla kaasatud otsuse tegemise protsessi, kuid ei anna lapsele võimu ise otsust teha.¹³⁵

UNCCT on välja toonud, et osalisriigid peaksid erilist tähelepanu pöörama selliste laste vaadetele, kes on olnud mõjutatud relvastatud konfliktidest ja terrorismist, sh ka võõrvõitlejate fenomenist, kuna sellised lapsed võivad olla kogenud vägivaldlikkust. Selliste olukordadega lastel olnud kas vähem võimalusi oma arvamuse avaldamiseks või pole neil olnud võimalust olnud arendada võimet oma arvamust väljendada. Samuti on oma arvamuse väljendamise õiguse piiramise ja võime arendamise suhtes rohkem haavatavad need lapsed, kes asuvad väljaspool oma päritoluriiki või on ilma dokumentideta ning peavad oma kodakondsust tõestama.¹³⁶

Seega on põgenikelaagris elavate laste õiguste tagamisel oluline, et riigid tagaksid lastele võimaluse ka näiteks nende repatrieerimist puudutavates otsustes oma vaateid ja arvamust väljendada ning riigid peavad laste vaadetele andma ka kohase kaalu.

2.5. Lapse õigus elule, ellujäämisele ja arengule

LÕK artikkel 6 sätestab iga lapse õiguse elule ning osalisriikide kohustuse tagada lapse ellujäämine ja areng. Seejuures tuleb ÜRO lapse õiguste komitee kohaselt mõistet areng tõlgendada laiemas mõttes selliselt, et lapse areng hõlmaks endas ka lapse kehalist, vaimset, kõlblist, hingelist ja sotsiaalset arengut.¹³⁷ Rõhutamist vajab LÕK artklite 2, 6 ja 27 lõike 1 vastastikuses seoses olemine – osalisriigid peavad tagama, et rahvusvahelise migratsiooni olukorras olevatele lastele oleks nende enda või nende vanemate staatusest olenemata tagatud sellisel tasemel elustandard, mis oleks piisav lapse füüsilise, vaimse, spirituaalse ja moraalse

---

¹³⁴ Peleg, N, lk 150.

¹³⁵ *Ibid.*, lk 151.

¹³⁶ United Nations Counter-Terrorism Centre, lk 34.

¹³⁷ Committee on the Rights of the Child. General Comment No. 5 (2003), p 12.

arengu tagamiseks.¹³⁸ Seejuures peavad osalisriigid lapse parimate huvide hindamisel ja väljaselgitamisel ühtlasi austama täies mahus ka lapse õigust elule, ellujäämisele ja arengule.¹³⁹

UNCCT on välja toonud, et võõrvõitlejate fenomenist puudutatud lastele ellujäämise õiguse tagamine ning rahulikus keskkonnas täieliku arenemise võimaldamine on kriitilise tähtsusega, et vältida laste võimalikeks ohtudeks muutumist tulevikus.¹⁴⁰

Seejuures on UNCCT märkinud, et lapse arengu tagamine on lähedalt seotud ka õigusega olla vaba kõiksugustest vägivallavormidest, sh relvastatud konfliktidest, psühholoogilisest väärkohtlemisest, hooletussejätmisest ning seksuaalvägivallast. LÕK artikkel 19 kohustab osalisriike rakendama kõiki seadusandlikke, administratiivseid, sotsiaalseid ja haridusalseid abinõusid, et kaitsta last üleüldiselt igasuguse füüsilise ja vaimse vägivalla eest, olenemata kelle hoole all laps viibib. Lisaks kohustab LÕK artikkel 39 osalisriike rakendama vajalikke abinõusid, et kaasa aidata mis tahes viisil hooletusse jäetud, ekspluateerimise, kuritarvitamise, piinamise või muu julmuse, ebainimliku kohtlemise või relvakonflikti ohvriks langenud lapse psühholoogilisele ja kehalisele paranemisele ning ühiskonda tagasipöördumisele. See artikkel on eriliselt relevantne just nende laste puhul, keda on värvatud ja ära kasutatud terroristühmituste poolt.¹⁴¹

Pariisi printsiipidest tuleneb põhimõte, et relvastatud rühmituste võimu alt vabanenud lapsed, kes ei asu oma päritoluriigis, vajavad osalisriikide poolt erilist tähelepanu, et oleks tagatud lapse õiguse ellujäämisele ning arengule.¹⁴² UNCCT on rõhutanud, et selliste laste puhul võib ilma lapse õiguseid arvesse võtmata karistusliku lähenemise rakendamine omada jäävaid tagajärgi lapse arengu suhtes, avaldades negatiivset mõju lapse sotsiaalse integreerumise võimalustele.¹⁴³

Põgenikelaagrites elavad lapsed ei asu oma päritoluriigis. Ning kuigi nad on küll ISIS-e kui relvastatud rühmituse võimu alt vabanenud, siis võib väita, et nende suhtes rakendatakse karistuslikku lähenemist, kuna nad on põgenikelaagrites kinni peetavad, kellel pole endal võimalik sealt lahkuda. Samas nähtub põgenikelaagrite elamistingimustest, et jätkuv põgenikelaagrites

---

¹³⁸ Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families. Committee on the Rights of the Child. Joint general comment No. 3 (2017) and No. 22 (2017), p 43.

¹³⁹ Committee on the Rights of the Child. General Comment No. 14 (2013), p 42.

¹⁴⁰ United Nations Counter-Terrorism Centre, lk 33.

¹⁴¹ *Ibid.*

¹⁴² *Ibid.*; The Paris Principles, p 7.22.

¹⁴³ United Nations Counter-Terrorism Centre 2019, lk 33.

kinnipidamine võib potentsiaalselt avaldada negatiivseid tagajärgi nii laste arengule kui ka sotsiaalse integreerumise võimalustele.

2.6. Lapse õigus võimalikult heale tervisele

LÕK artikkel 24 sätestab lapse õiguse võimalikult heale tervisele ning ravivahenditele ja tervise taastamisele. Lisaks ka osalisriikide kohustuse püüda tagada, et ükski laps ei jääks ilma õigusest niisugustele tervishoiuteenustele. Lapse õiguste komitee kohaselt ei piirdu LÕK osalisriikide kohustus tagada lapse õigus tervisele üksnes nende enda jurisdiktsiooniga, vaid osalisriikide kohustuseks on ühtlasi panustada ka globaalselt selle õiguse tagamisse rahvusvahelise koostöö läbi. LÕK artikkel 24 lõige 4 kohustab osalisriike soodustama ja innustama rahvusvahelist koostööd ning seejuures pöörama erilist tähelepanu ka arengumaade vajadustele seoses artiklis 24 tunnustatud õiguse täieliku elluviimisega.¹⁴⁴

Nagu on käesoleva töö peatükkides 1.5.1. ning 1.5.2.1. juba eelnevalt ka käsitletud, siis on selge, et arstiabi kättesaadavus põgenikelaagrites on ebapiisaval tasemel. RSI raporti kohaselt on MSF ehk Piirideta Arstide organisatsiooni¹⁴⁵ poolt on al-Hol laagri põhiosas üles seatud meditsiinikeskus ning lisaks on laagrites ka viis väiksemat kliinikut, mis aga kõik on mingitel ajaperioodidel erinevate põhjuste tõttu ka suletud olnud. Kuid sellest hoolimata on ka nende asutuste tegevus ning sellest tulenevalt ka laagirelanike ligipääs meditsiiniteenustele väga piiratud. Meditsiinitöötajatel ei ole võimalik ravida väga keerukaid juhtumeid ning ravimite poolelt on ligipääs ainult antibiootikumidele ja tavalistele valuvaigistitele.¹⁴⁶

Laagri korralduse kohaselt eskorditakse tõsiste juhtumite puhul patsiendid laagritest väljas asuvatesse välihaiglatesse vastavat ravi saama. Tegelikult omavad aga RSI poolt kogutud andmete kohaselt ilma igasuguse meditsiinilise väljaõppeta SDF laagriametnikud täielikku diskretsiooni selle üle, kas patsientidel on lubatud välismaalastele mõeldud al-Hol laagriosast lahkuda sellel eesmärgil, et al-Hol laagri põhiosas asuvas meditsiinasutuses ravi saada või mitte.¹⁴⁷

---

¹⁴⁴ Committee on the Rights of the Child. General comment No. 15 (2013) on the right of the child to the enjoyment of the highest attainable standard of health (art. 24). CRC/C/GC/15, 2013, p 86. – <https://undocs.org/CRC/C/GC/15> (27.04.2021).

¹⁴⁵ *Médecins sans Frontières*

¹⁴⁶ Rights & Security International, p 70.

¹⁴⁷ *Ibid.*, p 72.

Seega ei takista põgenikelaagrites meditsiiniteenuste kättesaadavust ükses piiratud vahendid, vaid selget mõju võib omada ka näiteks tervisehäda tõsisus või ka suutlikkus veenda laagri ametnikke oma probleemi tõsiduses. Kuna laagriosade lõikes on ligipääs meditsiiniastutustele erinev, siis võib arstiabi kättesaadavus oleneda ka sellest, kas lapse näol on tegemist Iraagi või Süüria kodanikuga või mõne muu riigi kodanikuga.

Osalisriikidel on nii individuaalne kui ka ühine vastutus teha koostööd (sh ka ÜRO mehansimide kaudu), et tagada katastroofi- ning humanitaarabi erakorralistes olukordades. Selliste olukordade ajal peaksid osalisriigid seadma prioriteediks need jõupingutused, mis aitaksid realiseerida LÕK-st tulenevat laste õigust tervisele. See võib hõlmata endas rahvusvahelisel tasemel vastava meditsiiniabi tagamist; selliste ressursside nagu ohutu ja joogikõlbuliku vee, toidu ja meditsiinitarvete jaotamist ning haldamist; ja kõige haavatavamatele ja kõrvalejätud lastele finantsabi tagamist.¹⁴⁸

Selline osalisriikide üldine kohustus omab märkimisväärset rolli põgenikelaagrites viibivate laste kontekstis, kuna osalisriikide omavaheline koostöö laagritele humanitaarabi tagamises võib aidata leevendada artikkel 24 rikkumisest tulenevate tagajärgede kahjulikke mõjusid laste tervisele ning heaolule.

2.7. Lapse õigus vabadusele

LÕK artikkel 37 kohustab osalisriike kindlustama, et üheltki lapselt ei võeta ebaseaduslikult või meelevaldselt ära tema vabadust. Seejuures näeb säte ette, et lapse vahi alla võtmine, kinnipidamine või vangistamine peab olema kooskõlas seadustega ja seda rakendatakse ainult viimase abinõuna ja võimalikult lühiajaliselt.

Vabadusest ilmajäämine asetab lapsed eriliselt haavatavasse olukorda, kuna sellisel juhul on laps konkreetselt sõltuvuses kinnipidamist kohaldava institutsiooni režiimist.¹⁴⁹ ÜRO inimõiguste komitee kohaselt esineb oma vabadusest ilmajäänud lastel kõrgem risk kogeda vägivalda ja vääritkohtlemist ning kannatada piinavat, ebainmlikku või alandavat kohtlemist või karistamist. Ka väga lühiajaline kinnipidamine võib õhnestada lapse psühholoogilist ning füüsilist heaolu ning ohustada lapse kognitiivset arengut. Sellistel lastel on ka suurem risk kannatada depressiooni,

---

¹⁴⁸ Committee on the Rights of the Child. General comment No. 15 (2013), p 88.

¹⁴⁹ Liefaard, T. Deprivation of Liberty of Children. – Kilkelly, U., Liefaard, T, (toim). International Human Rights of Children. Singapore: Springer 2019, 322-353, lk 322.

ärevuse ning posttraumaatilise stressihäire sümptomite all. Vabadusest ilmajäämise mõjusid hindavates uuringutes on leitud, et vabadusest ilmajäämise tagajärjel esineb selliste laste seas rohkem enesetappe ning enesevigastamist, samuti vaimse tervise ning arengulisi probleeme.¹⁵⁰

LÕK artikli 37 kohaselt on kõikidel lastel fundamentaalne õigus vabadusele ning mitte olla migrandina kinnipeetud. ÜRO lapse õiguste komitee on kinnitanud, et lapse kinnipidamine tema või ta vanemate migratsiooni staatuse tõttu on käsitletav lapse õiguste rikkumisena ning see on vastuolus lapse parimate huvide põhimõttega.¹⁵¹ Komiteed on rõhutanud, et sellest tulenevalt ei tohiks lapsi kunagi kinni pidada nende vanemate migratsioonistaatusest tulenevate põhjuste alusel, osalisriigid peaksid praktikas lõpetama laste migrantidena kinnipidamise ning selle ka seadustega keelustama.¹⁵²

Seejuures on ÜRO võõrtöölise ja nende pereliikmete õiguste kaitse ning lapse õiguste komiteed rõhutanud, et migratsioonist tulenevat kinnipidamist tuleks mõista kui igasugust olukorda, kus lapselt on ära võetud tema vabadus tema vanemate migratsioonistaatusest tulenevate põhjuste tõttu. Tähtsust ei oma, kuidas lapse kinnipidamist ning vastavat kinnipidamisasutust nimetatud on või milliste muude asjaoludega lapse kinnipidamist põhjendatud on. Migratsioonistaatusest tulenevate põhjustena tuleks mõista isiku rände- või elukohastaatust või selle puudumist, olenemata sellest, kas staatus on seotud korrapäratu riiki sisenemise või seal viibimisega või mitte kummagagi.¹⁵³

Põgenikelaagrites viibivad lapsed on laagrite mõistes kinnipeetavad, kuna nad ei ole vabad ise laagritest lahkuma. Seejuures on nende laste kinnipidamise põhjuseks nende vanemate seotus ISIS-gea, mis omakorda on ka lapsed muutnud ISIS-ega seotud olnud isikuteks.

Lapsi ei tohiks ka kriminaliseerida ning nad ei tohiks olla karistuslike meetmete (nt kinnipidamise) subjektideks nende enda või oma vanemate migratsioonistaatuse tõttu.¹⁵⁴ Korrapäratu riiki

---

¹⁵⁰ United Nations General Assembly. Human Rights Council. Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment. A/HRC/28/68. 2015, p 16. – <https://undocs.org/CMW/C/GC/2> (19.04.2021).

¹⁵¹ Committee on the Rights of the Child. Report of the 2012 Day of General Discussion on the rights of all children in the context of international migration. 2012, p 78. – <https://www.refworld.org/docid/51efb6fa4.html> (19.04.2021).

¹⁵² Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families. Committee on the Rights of the Child. Joint general comment No. 4 (2017) and No. 23 (2017), p 5.

¹⁵³ *Ibid.*, p 6.

¹⁵⁴ Committee on the Rights of the Child. Report of the 2012 Day of General Discussion on the rights of all children in the context of international migration, p 78.

sisenemine ning riigis viibimine ei ole käsitletav inimeste, vara või rahvusliku julgeoleku vastase kuriteona ning seega ületaks selliste tegevuste kriminaliseerimine osalisriikide seadusjärgseid migratsiooni kontrollimise ja reguleerimise huve ning viiks põhjendamatute kinnipidamisteni.¹⁵⁵

ÜRO lapse õiguste komitee on välja toonud, et LÕK artikli 37 kohaldamisel ei tohiks saatjata ega perekonnast eraldatud lapsi kinni pidada. Lapse kinnipidamist õigustavad põhjendused ei saa baseeruda pelgalt asjaolul, et laps on kas saatjata või vanematest eraldatud ega ka lapse migratsiooni- või elukohastaatusel või sellise staatuse puudumisel.¹⁵⁶

ÜRO võõrtööliste ja nende pereliikmete õiguste kaitse ning lapse õiguste komiteed on rõhutanud, et igasugusele vabaduse võtmisele on iseloomulik esinev kahju ning migratsioonist tuleneval kinnipidamisel võib olla negatiivne mõju lapse füüsilisele ja vaimsele tervisele ning nende arengule, isegi kui lapsed viibivad kinnipidamisasutuses lühikest aega või koos oma peredega.¹⁵⁷ Administratiivsete immigratsioonimeetmete jõustamise kontekstis ei ole lastelt vabaduse võtmine nende vanemate migratsioonistaatuse aluselt kunagi lapse parimate huvidega kooskõlas, see ületab vajaduse tingimust, on rangelt ebaproportsionaalne ning võib olla käsitletav kui migrandist lapse julma, ebainimliku ja alandava kohtlemisena.¹⁵⁸

Seega rikub laste põgenikelaagrites kinnipidamine ühest küljest lapse õigust vabadusele ning teisalt on tegemist ka mittediskrimineerimise õiguse rikkumisega, kuna laste kinnipidamise põhjuseks on nende vanemate poolt kunagi tehtud valikud toetada ISIS-e ideoloogiat.

2.8. Lapse õigus haridusele

LÕK artikkel 28 sätestab lapse õiguse haridusele. Artiklis sisaldub ka osalisriikide kohustust seda õigust järjekindlat ellu viia, lähtudes võrdsete võimaluste printsiibist. Seega rõhutatakse siinkohal artiklist 2 tulenevat mittediskrimineerimise põhimõtet. Selles tutlenevalt on üheks riigi

---

¹⁵⁵ Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families. General comment No. 2 (2013) on the rights of migrant workers in an irregular situation and members of their families. CMW/C/GC/2, p 24. – <https://undocs.org/CMW/C/GC/2> (27.04.2021).

¹⁵⁶ Committee on the Rights of the Child. General comment No. 6 (2005), p 61.

¹⁵⁷ Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families. Committee on the Rights of the Child. Joint general comment No. 4 (2017) and No. 23 (2017), p 9.

¹⁵⁸ United Nations General Assembly. Human Rights Council. Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, p 80.

kohustuseks selle õiguse rakendamine sellisel viisil, et kõikidel rahvastiku elanikel on võrdne võimalus hariduse omandamiseks.¹⁵⁹

Õigus haridusele on ainuke inimõigus, mis on olemuslikult kohustus ka õiguse kandjale. See tähendab, et osalisriigid on kohustatud hariduse omandamist võimaldama ning isikul on ühest küljest õigus haridusele, kuid teisalt on isikul ka kohustus haridust omandada. Seega on hariduse näol tegemist hüvega, mis kannab endas nii riigi kui ka indiviidi huve.¹⁶⁰

Põgenikelaagrite puudulike hariduse omandamise võimalustest on põhiline ülevaade antud käesoleva töö peatükis 1.5.2.1. RSI on oma raportis leidnud, et kui jätta kõrvale põgenikelaagrites esinevad vahetud riskid laste tervisele ja heaolule, on selge, et laagrites elamine avaldab selgelt ebasoodsat pikaajalist mõju laste arengule ning õhnestab laste õigust haridusele LÕK artikkel 28 mõistes.¹⁶¹

RSI raporti kohaselt on laste puudulik ligipääs haridusele käsitletav pikaajalist mõju omava probleemina ka selles valguses, et mida kauem on lapsed põgenikelaagrites sunnitud elama, seda suuremaks muutub nende arenguline vahe võrreldes teiste omaealiste lastega. Sellel omakorda on aga otsene mõju laste ühiskonda reintegreerumisele, kui Euroopa riigid otsustavad neid ühel hetkel repatrieerida. Seega mida kaugemasse tulevikku Euroopa riigid põgenikelaagrites elavate laste repatrieerimise lükkavad, seda keerulisem saab nende laste reintegreerumise protsess riikide valitsustele olema.¹⁶²

2.9. Õigus nimele, kodakondsusele ja identiteedile

LÕK artiklid 7 ja 8 sätestavad muuhulgas lapse õiguse kodakondsuse omandamisele ja selle säilitamisele ning osalisriikide kohustuse seda õigust tunnustada ning vältida olukorda, kus laps jääks kodakondsuseta.

ÜRO võõrtööliste ja nende pereliikmete õiguste kaitse ning lapse õiguste komiteede kohaselt asetab LÕK artikkel 7 rõhu sellele, et tähtis on vältida olukorda, kus laps muutuks kodakondsuseta isikuks ning sellest tulenevalt pannakse osalisriikidele kohustus tagada lapse õigus saada kohe

---

¹⁵⁹ UNICEF, lk 413.

¹⁶⁰ Lundy, L., O'Lynn, P. The Education Rights of Children. – Kilkelly, U., Liefaard, T. (toim). International Human Rights of Children. Singapore: Springer 2019, 260-274, lk 260.

¹⁶¹ Rights & Security International, p 78.

¹⁶² *Ibid.*, p 81.

pärast sündi registreerituks, omada sünnihetkest peale nime, omandada kodakondsus ja võimaluse piires ka õigus tunda oma vanemaid ja olla nende poolt hooldatud.¹⁶³

Komiteed on välja toonud, et kuigi osalisriigid ei ole kohustatud andma kodakondsust igale nende territooriumil sündinud lapsele, on osalisriigid siiski kohustatud kasutusele võtma kõik vajalikud meetmed, nii riigisiselt kui koostöös teiste riikidega, tagamaks, et igal lapsel oleks sündides olemas kodakondsus. Võtmetähtsusega meede seejuures on kodakondsuse andmine osalisriigi territooriumil sündinud lapsele sündides või võimalikult koheselt peale sündi, juhul, kui vastasel juhul oleks laps kodakondsuseta isik.¹⁶⁴

Seega tuleks LÕK artikliga 7 tagatud õigust kodakondsusele mõista selliselt, et kui lapsel ei ole sünnijärgselt õigust mõne muu riigi kodakondsusele (*ius sanguinis*), on lapsel õigus selle riigi kodakondsusele, mille territooriumil ta sündis (*ius soli*).¹⁶⁵

Õigus kodakondsusele on fundamentaalne põhiõigus, mis on sätestatud mitmetes rahvusvahelistes inimõiguseid käsitlevates lepingutes. UNCCT on välja toonud, et kodakondsuse olemasolu tagamine omab kriitilise tähtsusega rolli laste õiguste kaitsmisel. Seejuures võib kodakondsus omada määrava tähtsusega rolli just võõrvõitlejate fenomenist mõjutatud laste puhul, kuna kodakondsus seostub jurisdiktsiooniga ning riigi vastutusega väljaspool oma territooriumi. Lisaks on kodakondsus seotud ka riigi kohustusega võtta laps vastu ja sellest tulenevalt ka kohustusega laps repatrieerida, rehabiliteerida ja ühiskonda reintegreerida. Lapse kodakondsus omab tugevat mõju lapse sotsiaalsele identiteedile ja seeläbi ka lapse arengule. See omakorda võib avaldada aga mõju ka turvalisusega seotud küsimustes, kuna kodakondsuseta laste puhul esineb pikemas perspektiivis risk olla marginaliseeritud ja ekspluateeritud terrorirühmituste poolt.¹⁶⁶

Kuigi inimõigused on olemuslikult kõikide suhtes universaalsed, on enamik nendest otseses sõltuvuses isiku kodakondsuse olemasolust. Seega saab õigust kodakondsusele käsitleda kui teatud

---

¹⁶³ Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families. Committee on the Rights of the Child. Joint general comment No. 4 (2017) and No. 23 (2017), p 23.

¹⁶⁴ *Ibid.*, p 24.

¹⁶⁵ Open Society Justice Initiative. Children's right to a nationality, lk 1. – <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Women/WRGS/RelatedMatters/OtherEntities/OSJChildrenNationalityFactsheet.pdf> (22.04.2021).

¹⁶⁶ United Nations Counter-Terrorism Centre, lk 39.

mõttes erinevat tüüpi õigusena, mis on kõikide teiste õiguste tagamise eelduseks. Sellest tulenevalt on õigus kodakondsusele olemuslikult õigus omada õiguseid.¹⁶⁷

UNCCT on rõhutanud, et ISIS-ega seotud isikute laste kodakondsuse tuvastamisel peaksid riigid hoiduma oma siseriiklikke kodakondsusreeglite meelevaldsest ja diskrimineerivast kohaldamisest. Lapsele kodakondsuse andmisest keeldumine sellel põhjusel, et tema vanema näol on tegemist võõrvõitlejaga, läheks vastuollu nii mittediskrimineerimise põhimõttega (LÕK artikkel 2) kui ka lapse parimate huvidega arvestamise printsiibiga (LÕK artikkel 3).¹⁶⁸

Kodakondsuse andmise tähtsus käesoleva töö valguses seisneb selles, et ühest küljest oleks võimalik tuvastada, millisesse riiki põgenikelaagris viibivatel lastel õigus naasta on. Teisest küljest on tähtis laste kodakondsuse tuvastamise võimalikkus selle jaoks, et jõuda selgusele, millisel riigil on kohustus konkreetne laps põgenikelaagrist repatrieerida. Seejuures on põgenikelaagris viibivate laste puhul nende kodakondsuse määramine otseses seoses ka nende vanemate kodakondsuse tuvastamise ja olemasoluga.

2.9.1. Lapse sünni mitteregistreerimise seotud probleemid

Kriitiline murekoht siikohal käesoleva töö kontekstis on asjaolu, et paljud lapsed, kes omavad sidemeid isikutega, kelle puhul kahtlustatakse nende võõrvõitlejaks olemist, esineb risk muutuda kodakondsuseta isikukuteks, hoolimata sellest, et neil on tegelikkuses olemas mõne liikmesriigi kodakondsus või õigus seda nõuda.¹⁶⁹ Näiteks ainuüksi Iraagis on väidetavalt kuni 13 000 alla 12-aastast last, kelle puhul ei ole võimalik tuvastada nende kodakondsust, kuna neil puuduvad sünnitunnistused või muud ametlikud dokumendid, mille abil saaks nende kodakondsust tuvastada, kuna nende sünde pole kunagi registreeritud.¹⁷⁰

---

¹⁶⁷ Parodi, C. Blood or Soil, Which One Is Thicker? The Obligations of EU Member-States for the International Protection of Stateless Children. Global Campus Europe, 2016/2017, lk 10. – https://repository.gchumanrights.org/bitstream/handle/20.500.11825/677/Parodi_EMA_aw.th.2016-17.pdf?sequence=4&isAllowed=y (27.04.2021).

¹⁶⁸ United Nations Counter-Terrorism Centre, lk 41.

¹⁶⁹ United Nations Security Council. Eight report of the Secretary-General on the threat posed by ISIL (Da'esh) to international peace and security and the range of United Nations efforts in support of Member States in countering the threat. S/2019/103. 2019, p 62. – <https://undocs.org/S/2019/103> (27.04.2021).

¹⁷⁰ *Ibid.*, p 21.

On selge, et põgenikelaagrites elavatel naistel ei ole võimalik ise algetada tavapärasest lapse sünni registreerimise protsessi, ei enda kodakondsusjärgses riigis ega ka lapse sünniriigis. Seega sõltub põgenikelaagrites sündivate laste registreerimine laagrit haldavate ametnike tegevustest.

Ilma sünniregistreeringuta lastel on kõrgem risk muutuda kodakondsuseta isikuks, kui nad on sündinud vanematele, kes on korrapäratus migratsiooniolukorras. Seda takistuste tõttu, mis raskendavad nii kodakondsuse taotlemist vanemate päritoluriigis kui ka sünni registreerimist ja kodakondsuse taotlemist lapse sündimise riigis.¹⁷¹

Lapse sünni ja kodakondsuse tuvastamine, registreerimine ja dokumenteerimine omab kriitilist tähtsust, kuna seeläbi on olemas alus ka lapse teiste õiguste tagamiseks, nt õigus arstiabile, haridusele, liikumisvabadusele ja kaitsele tööturul. Kodakondsust tõestavate dokumentide puudumise tagajärjel võib pikeneda ka näiteks lapse migratsioonikeskustes kinnipidamine, mida tuleks alati vältida ja mis ei ole kunagi lapse parimates huvides.¹⁷²

Kui põgenikelaagrites elavatel lastel puuduvad sünnidokumendid, mille alusel nende kodakondsust oleks võimalik tuvastada, võiks üheks lahenduseks olla nende kodakondsuse tuvastamine nende vanemate kodakondsuse alusel. Sarnaselt on vanemate kodakondsuse järgi kodakondsuse määramine asjakohane ka alles laagris sündinud laste puhul, kelle sünde pole isegi registreeritud. Kui aga riik on otsustanud lapse emalt kodakondsuse ära võtta, muutub lapse sidumine oma kodakondsusjärgse riigiga palju keerulisemaks, kui isegi mitte võimatuks.

2.9.2. Kodakondsuse äravõtmine kui terrorismivastase võitluse meede

Üldiselt on kodakondsuse äravõtmine 1961. aasta kodakondsusetuse vähendamise konventsiooni¹⁷³ (edaspidi ka 1961. aasta konventsioon) artikkel 8 lõike 1 kohaselt lubatud üksnes sellisel juhul, kui isik ei jää kodakondsuse äravõtmise tagajärjel kodakondsusetuks isikuks. See tähendab, et isikul peab olema ka mõne teise riigi kodakondsus või peab tal olema võimalus

---

¹⁷¹ Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families. Committee on the Rights of the Child. Joint general comment No. 4 (2017) and No. 23 (2017), p 20.

¹⁷² United Nations Counter-Terrorism Centre, lk 41.

¹⁷³ Convention on the Reduction of Statelessness. New York: 30.08.1961 – https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=V-4&chapter=5 (27.04.2021).

kodakondsuse omandamiseks mõnes teises riigis.¹⁷⁴ Seejuures tähendab konventsiooni artiklite 8 ja 9 mõistes kodakonduses äravõtmine olukordi, kus kodakondusest ilmajäämise algatab riik.¹⁷⁵

Seega peab 1961. aasta konventsiooni osalisriik enne isikult kodakondsuse äravõtmist välja selgitama, kas riigi vastavad kodakondsust puudutavad otsused muudaksid isiku kodakondsusetuks. Kui kodakondsuse äravõtmise tagajärjel isik muutubki kodakondsusetuks, võib osalisriik sellise otsusega jätkata üksnes siis, kui kohaldub üks artikkel 8 lõigetes 2 ja 3 sätestatud eranditest.¹⁷⁶

Artikkel 8 lõige 2 punkt a) kohaselt võib lõikest 1 hoolimata isikult kodakondsuse ära võtta artikkel 7 lõigetes 4 ja 5 nimetatud olukordades, mis käsitlevad seadusjärgset kodakondsuse kaotamist teatud olukordades pikaajase välisriigis resideerumise ning välisriigis sündimise tagajärjel. Selliste erandite eesmärk on kindlustada, et kodanikel on olemas ka tegelik side oma kodakondsusjärgse riigiga.¹⁷⁷

Artikkel 8 lõige 2 punkt b) võimaldab osalisriigil võtta isikult kodakondsuse ära olukorras, kus kodakondsus on omandatud väärtõlgenduse või pettuse tagajärjel. Sätte eesmärk on anda osalisriikidele võimalus rakendada karistuslikke meetmeid olukorras, kus isik on kodakondsuse omandanud valeandmeid esitades või muul ebaausal teel.¹⁷⁸

ISIS-ega seotud isikutelt kodakondsuse äravõtmise kontekstis omab UNHCR kohaselt kõige suuremat tähtsust konventsiooni artikkel 8 lõige 3, mis lubab osalisriigil isikult kodakondsuse ära võtta olukordades, kus isiku tegevused või käitumine rikuvad kas isiku lojaalsuskohustust riigi suhtes või kahjustavad riigi huve. Et selline regulatsioon oleks osalisriigi poolt kasutatav, peab riik olema konventsiooni allkirjastamise, ratifitseerimise või selle vastuvõtmise ajal teinud sellise õiguse kasutamise ulatuse kohta vastava deklaratsiooni. See tähendab, et vastavad alused riigi poolt sellise õiguse kasutamise kohta peavad riigi õiguskorras olemas olema juba konventsiooni vastuvõtmise hetkel.¹⁷⁹

---

¹⁷⁴ Rojava Information Center, lk 22.

¹⁷⁵ UNHCR. Guidelines on Statelessness No. 5. HCR/GS/20/05. 2020, p 9. – <https://www.refworld.org/pdfid/5ec5640c4.pdf> (22.04.2021).

¹⁷⁶ *Ibid.*, p 44.

¹⁷⁷ *Ibid.*, p 49.

¹⁷⁸ *Ibid.*, p 50.

¹⁷⁹ *Ibid.*, p 54-55.

Seega kui siseriiklikus õiguses on ette nähtud kodakondsuse äravõtmine näiteks terrorismiga seotud tegude tagajärjel, võib selline regulatsioon konventsiooni artikkel 8 lõike 3 mõistes olla tõlgendatav riigi huve kahjustav tegevusena.¹⁸⁰ Seejuures on sellistel kaalutlustel isikult kodakondsuse äravõtmine lubatud üksnes juhul, kui on täidetud ka artikkel 8 lõikest 4 tulenev kohustus tagada isikule ka õigus olla kohtulikult ära kuulatud.¹⁸¹

Hoolimata sellest, et rahvusvaheline õigus ja LÕK tagavad õiguse kodakondsusele, võivad võõrvõitlejate fenomenist mõjutatud lapsed seista silmitsi tõsise ohuga muutuda kodakondsusetuks isikuks. Selline risk tõusetub peamiselt kahe olukorra tagajärjel. Esiteks võivad riigid keelduda last enda kodanikuna tunnistamast, kuna ta asetseb olukorras, mille puhul on ta seostatav ISIS-ega. Teiseks võib last mõjutada ka olukord, kus kodakondsus võetakse ära terrorismivastase meetmena. Seejuures võib passide ning sünnitunnistuste puudumine muuta keeruliseks lapse kodakondsuse tuvastamise tema vanemate kodakondsuse kaudu.¹⁸²

Mitmed riigid on ISIS-ega seotud isikute karistamiseks neilt kodakondsuse ära võtnud. Riikide poolt selliste meetmete rakendamise puhul on tegemist teadliku poliitiliste otsustega, mille eesmärgiks on olnud aktiivselt takistada ISIS-ega seotud olnud riigi kodanikel oma kodumaale naasta. Kui riigid ei ole selliste meetmete rakendamisel järginud kõiki rahvusvahelisest õigusest, eelkõige 1961. aasta konventsioonist, tulenevaid nõudeid, on tegemist rahvusvahelise õiguse rikkumisega. Lisaks võib selliseid meetmeid terrorismivastase võitluse valguses lugeda ka ebatõhusateks ning isegi takistavateks.¹⁸³

Kodakondsuse äravõtmine ei ohusta mitte üksnes selle isiku inimõiguste kaitset, kellelt kodakondsus ära võeti, vaid ühtlasi võib see omada sarnast mõju ka nende isikutega seotud laste õiguste suhtes. Seejuures eriti just laste puhul, kelle kodakondsuse või immigratsioonistaatus on sõltuvuses tema vanemate staatusest.¹⁸⁴

---

¹⁸⁰ UNHCR. Guidelines on Statelessness No. 5. 2020, p 64.

¹⁸¹ *Ibid.*, p 72.

¹⁸² United Nations Counter-Terrorism Centre 2019, lk 39.

¹⁸³ Mehra, T., Paulussen, C. The Repatriation of Foreign Fighters and Their Families: Options, Obligations, Morality and Long-Term Thinking. ICCT: 2019. – <https://icct.nl/publication/the-repatriation-of-foreign-fighters-and-their-families-options-obligations-morality-and-long-term-thinking/> (27.04.2021).

¹⁸⁴ United Nations Counter-Terrorism Centre, lk 42-43; Committee on the Rights of the Child. Concluding observations: Australia 1997. CRC/C/15/Add.79, p 14, 30. – <https://www.refworld.org/docid/3ae6af5b38.html> (27.04.2021).

Eriti määravaks muutub vanematelt kodakondsuse äravõtmine olukorras, kui ema kodakondsusjärgse riigi seadused ei tunnusta naise õigust anda sama kodakondsus ka oma lapsele ja/või abikaasale.¹⁸⁵ Sellisel juhul, kui laps on sündinud väljaspool ema kodakondsusjärgset riiki ning lapse võõrvõitlejast isa on surnud, tema kodakondsus on ära võetud või on ta muudel põhjustel oma perekonnast eraldatud, ei ole naisel võimalik anda enda kodakondsust oma lapsele, mille tulemusel muutub laps kodakondsusetuks.¹⁸⁶

ISIS-ega seotud isikutelt kodakondsuse äravõtmine võib kõne alla tulla ka olukorras, kus isik, kellelt kodakondsus ära võetakse, on ise veel laps. Kuna relvastatud rühmituste poolt laste värbamine ja ärakasutamine rikub laste õiguseid ning muid rahvusvahelise õiguse norme, tuleb värvatud või ärakasutatud lapsi käsitleda peamiselt ohvritena. Seega ei saa pelgalt relvastatud rühmituse ridades teenimine olla piisav põhjendus lapselt kodakondsuse äravõtmiseks. Selleks, et üldse jõuda vastavale järeldusele, et konkreetne laps on toime pannud kuritegusid, mis on käsitletavad tõsiselt riigi tähtsaid huve kahjustavatena, tuleb rakendada vastvaid alaealiste üle kohtumõistmise printsiipe, mis muuhulgas hõlmavad endas ka lapse vaimse võimekuse analüüsi kuriteo toimepanemisel, lapse küpsust ja võimet aru saada oma tegude iseloomust ning tagajärgedest.¹⁸⁷

2.9.3. Kodakondsusetuks muutumisega kaasnevad riskid/tagajärjed

Kodakondsuse äravõtmist õigustatakse enamasti rahvuslikku julgeolekut ning terrorismivastast võitlust puudutavate argumentidega. Kui isikult võetaks kodakondsus ära, on see käsitletav tema ühiskonnast väljaheitmisena. Kuna kodakondsus annab isikule õiguse omada õiguseid, siis võivad sellisel meetmel olla palju kaugemale ulatuvad tagajärjed, kui esmapilgul tunduda võib. Kodakondsuse äravõtmise näol on tegemist probleemiga tegelemisega sellisel kujul, et nn probleemiga tegelemine muudetakse kellegi teise vastutuseks. Seega isikult kodakondsust äravõttev riik muudab selle isiku justkui mõne teise riigi riskiks.¹⁸⁸

---

¹⁸⁵ Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families. Committee on the Rights of the Child. Joint general comment No. 4 (2017) and No. 23 (2017), p 26.

¹⁸⁶ Parodi, C., lk 32.

¹⁸⁷ United Nations Counter-Terrorism Centre, lk 43.

¹⁸⁸ Paulussen, C. Countering Terrorism Through the Stripping of Citizenship: Ineffective and Counterproductive. ICCT: 2018. – <https://icct.nl/publication/countering-terrorism-through-the-stripping-of-citizenship-ineffective-and-counterproductive/> (27.04.2021).

Kodakondsuse äravõtmine on võimsate rahvusriikide jaoks lihtne viis oma kodanike üle kohtumõistmise vastutusest vabaneda, mille tagajärjel antakse selline ülesanne ja võimalikud julgeolekuohud üle vähem võimekatele riikidele või siis hoopis AANES-le.¹⁸⁹

Kodakondsuse äravõtmine võib konkreetse riski või probleemi hoopis tõsisemaks muuta. Ühest küljest võib kodakondsuse äravõtmine mõjuda konkreetsele isikule justkui tõrjuva, tagakiusava ning konkreetset mõne vähemuse osas diskrimineeriva meetmena, mis omakorda võib mängida rolli hoopis isiku edasisel radikaliseerumisel ning innustada seeläbi isikut liituma mõne äärmusrühmitusega. Teisest küljest kaotab kodakondsuse eemaldamise tagajärjel riik kontrolli konkreetse isiku üle. Kui tegemist ongi isikuga, kes peaks terrorismisüüdistustega kohtu ette astuma, võib kodakondsuse äravõtmise tagajärjel jääda selgusetuks, milline riik peaks isiku üle kohut mõistma ja kas see üldse võimalik on. Kuigi kodakondsuse äravõtmine võib konkreetse riigi rahvuslikku julgeolekut ajutiselt suureneda, siis võib selle tagajärel tekkida risk hoopis mõne teise riigi turvalisusele.¹⁹⁰

Riigid ei tohiks lapselt kunagi ära võtta tema kodakondsust ning sama põhimõtte kehtib ka ISIS-ega seotud laste puhul. Samuti ei tohiks laste kodakondsuse staatust mõjutada nende vanemate staatus või ükskõik millega väidetav seotus, mis on tulenenud sunnist või manipulatsioonist. Kodakondsuse äravõtmine või selle andmisest keeldumine ei ole kunagi lapse parimates huvidega kooskõlas, kuna sellel on tõenäoliselt nii majanduslikud, emotsionaalsed, sotsiaalsed ning immigratsioonilised tagajärjed. Turvalisuse vaatepunktist süvendab lapse kodakondsuse äravõtmine ebakindlust, jättes lapsed ilma igasugusest rehabilitatsiooni või reintegreerumise toest, mille tagajärjel suureneb selliste laste marginaliseerimine, mis võib tulevikus põhjustada vägivaldse äärmusluse poole pöördumist.¹⁹¹

---

¹⁸⁹ Rojava Information Center, lk 22.

¹⁹⁰ Paulussen, C.

¹⁹¹ United Nations Counter-Terrorism Centre, lk 42.

3. Põgenikelaagrites elavate laste õigus repatrieeruda

3.1. Üldist

Käesolevas peatükis analüüsitakse, kas põgenikelaagris elavatel lastel on õigus repatrieeruda, millised õiguslikud alused lastele selle õiguse tagavad ning millised on laste päritoluriikide kohustused selle õiguse tagamiseks.

Lisaks analüüsitakse, kas põgenikelaagrites elavatele lastele võiks alternatiivselt olla võimalik kohaldada ka Pagulasseisundi konventsioonist tulenevaid õiguseid.

3.2. Õigus kodumaale naasmiseks

Rahvusvaheline inimõigus tagab kõigile õiguse oma kodumaale naasmiseks.¹⁹² Sellest hoolimata ei võta mõned päritoluriigid vastutust selle eest, et aidata oma täiskasvanutest kodanikel, keda kahtlustatakse terrorirühmitustega seotud olemast, ning nende lastel kodumaale naasta.¹⁹³ Selle tagajärjel jäävad sellised lapsed pikaajaliselt kinnipidamisasutustesse või välisriikidesse ebamäärase õigusliku seisundi tõttu lõksu.¹⁹⁴

Laste repatrieerimist kui esmast lahendust toetavad tugevad rahvusvahelised standardid, mille kohaselt ei tohi tõkestada isiku ligipääsu oma maale. LÕK artikkel 10 lõige 2 sätestab lapse või tema vanemate õiguse lahkuda ükskõik millisest riigist, kaasa arvatud oma maalt, ja tagasi pöörduda oma maale. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon (edaspidi ka EIÕK) protokoll nr 4¹⁹⁵ artikkel 3 lõige 2 sätestab, et kellelki ei või võtta õigust siseneda riiki, mille kodanik ta on. Kuid seejuures on tähtis märkida, et kuigi nimetatud sätted kaitsevad laste õigust kodumaale naasta, siis on ilmselge, et põgenikelaagrites viibivatele lastele jääks ilma vastava abita nende õiguste rakendamise võimalus pelgalt hüpoteetiliseks. Seega on määrava tähtsusega, et osalisriigid tunnustaksid laste repatrieerimise valguses oma LÕK artiklist 38 tulenevat kohustust

---

¹⁹² Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt artikkel 12 p 4.

¹⁹³ United Nations Security Council. Eight report of the Secretary-General on the threat posed by ISIL (Da'esh) to international peace and security and the range of United Nations efforts in support of Member States in countering the threat, p 21.

¹⁹⁴ United Nations General Assembly. Human Rights Council. Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic. A/HRC/40/70. 2019, p 10. – <https://digitallibrary.un.org/record/3793497?ln=en> (27.04.2021).

¹⁹⁵ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni protokollid. – RT II 2010, 14, 55.

relvakonfliktide puhul pidada kinni nende suhtes kohaldatava rahvusvahelise humanitaarõiguse sätetest, mis on olulised lapse seisukohast.¹⁹⁶

Suure osa põgenikelaagrites esinevate inimõiguste rikkumist aitaks lõpetada see, kui lapsed saaksid kodumaale naasta ehk nende koduriigid oleksid nõus neid repatrieerima. Kuid nagu on ka eelnevates töö osades juba viidatud, siis kaasneb repatrieerimisega terve rida erinevaid probleeme ja murekohti, mis ühest küljest avaldavad pärssivat mõju riikide taatele lapsi repatrieerida ning teisalt muudavad ka repatrieerimise logistilise poole raskendatuks.

Laste aktiivselt repatrieerimist, rehabiliteerimist ning ühiskonda tagasi reintegreerimist saab lugeda inim- ja humanitaarõiguse ajakriitiliseks kohustuseks ja ülesandeks. Lapse õigustest lähtuva lähenemise kaasamine terrorismisvastasesse võitlusesse ei ole mitte üksnes inimõiguste kohustus, vaid selle abil on võimalik anda ka märkimisväärne panus olukorrast puudutatud riikide rahvusliku julgeoleku tagamisele.¹⁹⁷

Inimõigustest lähtuv lähenemine on oluline komponent terrorismi vastu võitlemises. Kui jätta lapsed põgenikelaagritesse, mille tingimusi iseloomustavad sõja ja konfliktide järelmõjud, kannatavad sellised lapsed tõsiste inimõiguste rikkumiste käes ning muutuvad veelgi haavatavamaks radikaliseerumise suhtes. Kui riigid panustavad laste repatrieerimisse, rehabiliteerimisse ning ühiskonda tagasi reintegreerimisse, on selle näol ühtlasi tegemist ka panusega eduka ja vastupidava ühiskonna ehitamise suunas.¹⁹⁸

3.2.1. Õigus perekonnaelu kaitsele kui takistus repatrieerimisele

EIÕK¹⁹⁹ artikkel 8 sätestab üldise õiguse perekonnaelu kaitsele ning LÕK artikkel 9 sätestab lapse õiguse mitte olla perekonnast eraldatud, välja arvatud juhul, kui niisugune eraldamine toimub lapse huvides. Seega ei ole LÕK kohaselt õigus perekonnaelu kaitsele absoluutne.²⁰⁰

---

¹⁹⁶ Council of Europe Parliamentary Assembly. Committee on Social Affairs, Health and Sustainable Development, lk 10.

¹⁹⁷ *Ibid.*, lk 3.

¹⁹⁸ *Ibid.*, lk 5.

¹⁹⁹ Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 2010, 14, 54.

²⁰⁰ Council of Europe Parliamentary Assembly. Committee on Social Affairs, Health and Sustainable Development, lk 10.

Lapse vanematest eraldamine ilma õigusliku aluseta on üks raskemaid lapse õiguse rikkumisi, mida riik saab toime panna. Samas lasub riigil kohustus kaitsta lapsi ka vanemate poolt poolt põhjustatud kahju eest.²⁰¹

Mõned riigid on valmis ka konfliktipiirkondadest lapsi repatrieerima, kuid mitte nende vanemaid ega eestkostjaid, mille tulemusel riskitakse aga perekondade lahutamisega. Mõned riigid on kasutusele võtnud sellised meetmed, mille puhul repatrieeritakse ainult orvuks jäänud lapsi. Teised jällegi on repatrieerinud ainult lapsi alla mingi teatud vanusepiiri, mis on aga vastuolus vastava rahvusvahelise õigusega, mis annab erilise kaitse kõigile alla 18-aastastele isikutele. Kui võimaldada kodumaale naasmine vaid osadele lastele, on paratamatult tagajärjeks laste perekonnast eraldamine, sh lapse eraldamine nii peamistest hooldajatest kui ka vanematest õdedest-vendadest, mille puhul on tegemist järjekordse lapse põhiõiguste rikkumisega.²⁰²

Üheks põhjanevaimaks Euroopa riigi kohtu poolt tehtud laste ja nende emade repatrieerimist puudutavaks otsuseks võib lugeda Saksamaa kõrgeima halduskohtu poolt tehtud otsust, mis andis selge ja konkreetse signaali nii Saksamaa kui ka teiste riikide valitsustele, et laste repatrieerimise näol ei ole tegemist ületamatu takistusega.

Berliini-Brandenburgi kõrgem halduskohus leidis oma 6.11.2019 otsuses²⁰³, et Saksamaa valitsus on kohustatud repatrieerima 2014. aastal Saksamaalt Süüriasse ISIS-e territooriumile reisinud Saksamaa kodaniku koos tema kolme alaealise lapsega. Kohus leidis antud asjas, et tähtsust ei oma, kas emal endal on nii Saksamaa põhiseadusest kui EIÕK-st ning KPÕRP-st tulenevalt õigus Saksamaale naasta või mitte. Küll aga on riigil põhiseadusest tulenev kohustus kaitsta oma kodanike õiguseid ning laagri kohutavad tingimused tähendasid ohtu laste elule ja heaolule. Seega tulenevalt riigi kohustusest oma kodanikke kaitsta, puudus riigil selles küsimuses diskretsioon. Kuna lastel ei olnud lubatud üksinda reisida, oli Saksamaa valitsus kohustatud repatrieerima lapsed koos nende emaga.²⁰⁴

---

²⁰¹ UNICEF, lk 128.

²⁰² United Nations Counter-Terrorism Centre, lk 13.

²⁰³ Oberverwaltungsgericht Berlin-Brandenburg 10. Senat. 06.11.2019. Beschluss OVG 10 S 43.19 – <https://gesetze.berlin.de/bsbe/document/MWRE190003800> (14.04.2021).

²⁰⁴ Gesley, J. Germany: Court Obligates Government to Repatriate ISIS Member and Children to Germany. Law Library of Congress. 2019. – <https://www.loc.gov/law/foreign-news/article/germany-court-obligates-government-to-repatriate-isis-member-and-children-to-germany/> (27.04.2021).

Kohus tuvastas kaks peamist põhjust, miks ei olnud lastel võimalik ilma emata reisida. Nimelt üldiselt ei eralda SDF lapsi nende emadest ning ei luba lastel ka üksinda reisida. Lisaks keelab Saksamaa põhiseaduslik kord perekonna kaitse eesmärgil lapsi ilma emata kodumaale tagasi tuua. Küll aga rõhutas kohus, et sellistes asjades tuleb otsus langetada juhtumipõhiselt, lähtudes sellistest faktoritest nagu perekonnasuhete intensiivsus, laste vanus, vajadus perekeonnaliikmete hoolitsuse järele. Kohus leidis selle juhtumi puhul, et lapsed olid veel väga noored ning seega sõltusid vähemalt ühe vanema kaitsest ja hoolitsusest, eriti arvestades ka seda, et vastavat hoolitust ei olnud laste isal võimalik pakkuda. Lisaks rõhutati, et olukord laagris ning isast eraldamine oli juba lapsi traumeerinud.²⁰⁵

Saksamaa valitsus ei suutnud esitada piisavalt tõendeid, mille pinnalt oleks olnud võimalik väita, et ema võiks olla konkreetseks ohuks avalikule julgeolekule, mille puhul oleks põhiseadus erandina võimaldanud lapsi emast eraldada. Täpsemalt ei suutnud valitsus esitada tõendid laste ema täpse rolli kohta ISIS-e liikmena ning kuidas ta võiks olla konkreetseks ohuks Saksamaal elavatele kodanikele. Pelgalt üldine ISIS-e võitlejate kodumaale naasmisest tulenev oht loeti ebapiisavaks põhjenduseks.²⁰⁶

Lisaks leidis kohus, et ka sise- ega välispoliitilistw probleemide näol ei oleks tegemist piisava põhjusega, miks laste ema mitte repatrieerida. Valitsus ei olnud kuidagi näidanud, et laste ema võidakse lähiajal siseriikliku või rahvusvahelise kohtu ees vastusele võtta, kuna tema täpne roll ISIS-es oli teadmata.²⁰⁷

Viimasena tõi kohus välja, et kuigi Saksamaa valitsusel ei ole Süürias diplomaatlist või konsulaaresindust, siis ei tähenda see, et ema repatrieerimine oleks seetõttu võimatu. Kuna valitsus oli juba teinud vastavaid korraldusi valitsusväliste organisatsioonide vahendusel, et viia lapsed mõnda transiitriiki, kus on on olemas Saksamaa esindus ning kes seega saadaks lapsed Saksamaale sealt riigist. Kohtu hinnangul demonstreerib see selgelt, et inimeste Saksamaale repatrieerimine on võimalik.²⁰⁸

---

²⁰⁵ Gesley, J.

²⁰⁶ *Ibid.*

²⁰⁷ *Ibid.*

²⁰⁸ *Ibid.*

Sellest otsusest nähtub, et kuna Saksamaa valitsus oli astunud juba vastavaid samme, et organiseerida laste repatrieerimine ja seega oli see praktilise ja logistilise poole pealt võimalik, siis seisnesid repatrieerimist takistavad probleemid just eelkõige lapse ema kui võimaliku ISIS-ga seotud olnud inimese isikus. Kuna ka paljude teiste riikide repatrieerimise praktikast saab välja lugeda, et üheks suureks takistuseks on asjaolu, et lapsi soovitakse üksnes ilma emadeta repatrieerida, siis on see lahend ka teistele liikmesriikidele heaks suuniseks, millest lähtuda.

3.2.2. Kodumaa defineerimisega seotud probleemid

KPÖRP artikli 12 lõike 4 kohaselt ei tohi kelleltki meelevaldselt võtta õigust sõita oma kodumaale. See tähendab, et hoolimata väidetavatest toimepandud kuritegudest, on kõigil Euroopa kodanikel õigus oma kodumaale sõita. ÜRO inimõiguste komitee on liikumisvabadust puudutavas üldkommentaaris nr 27 muuhulgas välja toonud, et mõistel kodumaa²⁰⁹ on palju ulatuslikum tähendus kui mõistel kodakondsusjärgne riik²¹⁰ ning hõlmab vähemalt isikut, keda konkreetse riigiga seotud eriliste sidemete või nõuete tõttu ei saa käsitleda kui välismaalast.²¹¹ Kommentaari kohaselt käib see just selliste riigi kodanike kohta, kellelt on rahvusvahelist õigust rikkudes kodakondsus ära võetud ning teiste pikaajaliste residentide kohta, sh (kuid mitte ainult) kodakondsuseta isikud, kellelt on meelevaldselt ära võetud õigus konkreetse riigi kodakondsuse taotlemiseks. Seega juhul, kui isik on rahvusvahelise õiguse vastaselt riigi kodakondsusest ilma jäetud, jääb see eelmine riik selle isiku kodumaaks, kuhu on isikul õigus sõita.²¹²

Siinkohal on tähtis analüüsida, millisesse kategooriasse langevad põgenikelaagrites viibivad kodakondsusetud lapsed ning millisesse riiki võiks sellistel lastel olla õigus naasta.

3.2.3. Repatrieerimisega seotud julgeolekuriskid

Käesoleva töö raames on erinevate alapeatükkide all korduvalt käsitletud asjaolu, mille kohaselt on riikide laste (ja nende emade) mitte repatrieerimisele peamiseks põhjenduseks rahvusliku julgeoleku tagamine ning ISIS-ega kunagi seotud olnud isikute käsitlemine kui võimaliku

---

²⁰⁹ Ingl k “one’s own country”

²¹⁰ Ingl k “country of his one’s nationality”

²¹¹ Office of the High Commissioner for Human Rights. CCPR General Comment No. 27: Article 12 (Freedom of Movement). CCPR/C/21/Rev.1/Add.9. 1999, p 20. – <https://www.refworld.org/pdfid/45139c394.pdf> (27.04.2021).

²¹² Mehra, T. European countries are being challenged in court to repatriate their foreign fighters and families. ICCT: 2019. – <https://icct.nl/publication/european-countries-are-being-challenged-in-court-to-repatriate-their-foreign-fighters-and-families/> (27.04.2021).

julgeolekuriskina. Seejuures on nimetatud probleemi puhul välja toodud, et paljud ISIS-ega liituma reisinud isikud tegid seda lihtsalt oma perekondade ja/või abikaasadega kaasaminemise või ISIS-e poolt tegelikkusest petliku pildi maalimise tagajärjel. Seega on autori hinnangul küsitav kui põhjendatud on põgenikelaagrites viibivate naiste ja laste puhul nii-öelda automaatselt eeldada, et ISIS-ega liitumisel tehti seda teadliku tahtega olla osaline ISIS-e ideoloogia elluviimisel läbi vägivallategude ja terroriaktide toetamise, ettevalmistamise või toimepanemise. Samas mõistab autor, et kui laste puhul on mõnevõrra lihtsam määratleda nende enda osalust ja/või selle puudumist ISIS-ega liitumisel ja seotud olemisel, võib täiskasvanute puhul olla tunduvalt keerulisem vastavaid määratlusi tuvastada. Kuid sellest olenemata tõusetub üleüldine küsimus, kas riikide enda pikemaajalise julgeoleku huvides on eesmärgipärasem tänase päeva julgeoleku huvides jätta põgenikelaagrites viibivad lapsed ja emad repatrieerimata ning nii-öelda loota, et keegi teine tegeleb probleemi likvideerimisega, või võimaldaks laste ja emade repatrieerimine ning vajadusel siseriiklik kohtumõistmine anda riikidele suurema kontrolli nii oma tänase kui ka tuleviku julgeoleku üle.

Seejuures võib RSI kohaselt väita, et reaalse julgeolekuriskina tuleks käsitleda hoopis põgenikelaagreid laiemas mõistes, mitte seal elavate isikute repatrieerimist. On alust arvata, et kui Süürias jätkub laste ja naiste põgenikelaagrites kinnipidamine, on selle näol tegemist pikaajalise ohuga, mis väljendub nii vägivalla ja trauma suhtes radikaliseerumisena kui ka laagrite mõju tagajärjel ISIS-e sarnaste rühmituste suhtes toetuse suurenemises. Laagrite suletud keskkonnas, kus on minimaalne ligipääs haridusele, kutsevõimalustele või muule enese alternatiivsele edendamisele, on lapsed ja naised haavatavad ISIS-e ideoloogiatele lojaalsete kinnipeetavate poolsele indoktrineerimisele.²¹³

Seega seisneb RSI raporti kohaselt põgenikelaagrite probleemi lahendamise küsimus eelkõige selles, kas Euroopa riigid tegelevad probleemiga nüüd ja kohe või ootavad, kuniks olukord on veelgi enam halvenenud.²¹⁴ Kui riigid ei ole nõus oma kodanikke repatrieerima, seejuures eriti just lapsi, ning andma neile võimalust normaalsele elule ja haridusele, on alternatiiviks see, et need isikud jäävadki Süüriasse ning nendest saab uus ISIS-e generatsioon.²¹⁵

---

²¹³ Rights & Security International, p 96.

²¹⁴ *Ibid.*, p 97.

²¹⁵ *Ibid.*, p 98.

Laagrites elamisega seostatavaid radikaliseerumise riske halvendab RSI hinnangul veelgi Kirde-Süürias valitsev ebakindel julgeolekuolukord. Juhul, kui Türki või Assadi väed peaksid korraldama rünnaku AANES-i vastu, suureneb konflikti taaselustamise võimalus ning et SDF on sunnitud hülgama oma postsioonid põgenikelaagrites. Juba praeguseks on raporteeritud mitmeid laagritest põgenemisi ning 2019. aasta oktoobris põgenes välise abi toel al-Hol laagrist kümneid naisi. Seejuures on nende eesmärgid ja sihtkohad teadmata.²¹⁶ Laagrite traumeeritud elanikkond, kellest mõned omavad endiselt sidemeid ISIS-ega ning paljud seisavad silmitsi vägivalla suhtes radikaliseerumisega, tõstatab seega julgeolekuekspertidele piirkonna tuleviku osas märkimisväärsed murekohti.²¹⁷

3.3. Riikide lähenemised repatrieerimisele

Põgenikelaagrites kinnipeetavate olukorraga tegelemise osas on Euroopa riikide valitsuste lähenemised siiani peamiselt seisnenud oma kodanike repatrieerimise takistamises ja vastutuse võtmise vältimises. Osad riigid on kodanike naasmise takistamise jaoks neilt kodakondsused ära võtnud. Kuid enamasti riigid lihtsalt väldivad oma kodanike eest vastutuse võtmist, toetudes asjaolule, et kuna põgenikelaagrite elanikud ei ole vabad liikuma, siis ei saa nad ka kodumaale naasta.²¹⁸

Riikide valitsuste selliste seisukohtade juures mängib oma rolli ka avalikkuse arvamus, mille kohaselt ollakse rangelt vähemalt täiskasvanud ISIS-e liikmete repatrieerimise vastu. Seega aeglustab põgenikelaagrites viibivate laste repatrieerimist suuresti ka Euroopa riikide hirm avalikkuse reaktsiooni suhtes.²¹⁹

3.3.1. Belgia lähenemine

RSI poolt läbiviidud uuringu andmetel viibib al-Hol ja Roj laagrites 2020. aasta novembri seisuga 38 Belgia last ning 21 naist, seejuures on peaaegu kõik laagrites viibivad lapsed nooremad kui 10-aastased. Belgia valitsus on kinnitanud, et nad lubavad kõikide alla 10-aastaste laste repatrieerimist, kui neil on olemas Belgia kodakondsus. 10-18-aastaste laste puhul annab vastav

---

²¹⁶ Rights & Security International, p 101.

²¹⁷ *Ibid.*, p 102.

²¹⁸ Dworkin, A. Beyond Good and Evil: Why Europe Should Bring ISIS Foreign Fighters Home. ECFR: 2019, lk 6. https://ecfr.eu/wp-content/uploads/beyond_good_and_evil_why_europe_should_bring_isis_foreign_fighters_home.pdf (27.04.2021).

²¹⁹ *Ibid.*, lk 7.

asutus iga juhtumi puhul eraldi hinnangu, kas konkreetne teismeeas laps kujutab endast terrorismiohtu või mitte. Belgia kodakondsusega täiskasvanutele riik aktiivset abi ei paku, kuid kui isikul on võimalik Belga saatkonda minna, tagatakse talle kodumaale naasmiseks vajalikud reisidokumendid.²²⁰

Seejuures on Belgia nõus alla 10-aastaseid lapsi repatrieerima üksnes ilma nende emadeta ning eeldusel, et emad on lapse repatrieerimiseks loa andnud. Kuna aga lapsi pole olnud võimalik nende emadest lahutada, siis ei ole Belgia repatrieerimise püüdlused praktikas eriti edukateks osutunud.²²¹

2019. aasta juunis repatrieeris Belgia Ain Issa laagrist 5 last ning ühe 18-aastase naise. Repatrieeritud lapsed olid suures osas üle 10-aastased ning kas orvud või ülejäänud laagri elanikkonnast isoleeritud. Repatrieeritud naine oli lapsena röövitud ning Süüriasse viidud ja ta sai 18-aastaseks alles vahetult enne repatrieerimist.²²²

3.3.2. Prantsusmaa lähenemine

RSI uuringu andmetel viibib al-Hol ja Roj laagrites hinnanguliselt 250 Prantsusmaa last ning 80 naist. RSI on kogutud andmete põhjal leidnud, et enne kui Prantsusmaa otsustab lapse repatrieerimise, hinnatakse selliseid asjaolusid nagu lapse vanus ning isolatsioonis viibimise ulatus. Seejuures on Prantsusmaa valitsuse jaoks prioriteetne noorte orbude repatrieerimine ning teismeliste laste repatrieerimise kohta ei ole riik infot andnud.²²³

RSI kohaselt on Prantsusmaa eesmärgiks laste repatrieerimine ilma emadeta ning eeldusel, et emad on lapse repatrieerimiseks loa andnud. 2018. aasta oktoobris reisisid ka vastavad Prantsuse ametnikud Roj laagrisse, et kohtuda mitmete Prantsuse naistega ning küsida nende käest, kas nad nõustuksid sellega, kui nende lapsed repatrieeritakse ilma nendeta. Üldise arusaama kohaselt nõustusid vaid väga vähesed naised sellise korraldusega.²²⁴

Prantsusmaa on laagritest kokku repatrieerinud vähemalt 28 noort last. 2019. aasta märtsis repatrieeriti 5 last ning juunis 12 last, 2020. aasta aprillis repatrieeriti 1 raskelt haige laps ning juulis

---

²²⁰ Rights & Security International. Europe's Guantanamo 2021, lk 58.

²²¹ *Ibid.*, lk 59.

²²² *Ibid.*, lk 59.

²²³ *Ibid.*, lk 59.

²²⁴ *Ibid.*, lk 59.

10 last. Suurem osa lastest olid nooremad kui 6-aastased ning enne 2020. aastat olid enamik repatrieeritustest orvud. 2020. aasta juulis repatrieeritud lastest olid mõned küll orvud, kuid enamik eraldati emadest. Ühtlasi oodati juulis tegelikult rohkemate laste repatrieerimist, kuid nende laste emad ei andnud luba lapsi emadest eraldada.²²⁵

3.3.3. Saksamaa lähenemine

RSI uuringu kohaselt viibib al-Hol ja Roj laagrites hinnanguliselt 150 Saksamaa last ning 50 naist, sh viibib laagrites vähem kui 10 orbu, kes on peamiselt nooremad kui 5-aastased. RSI on kogunud ka andmeid selle kohta, et vähemalt 3 Saksamaa teismelist poissi on Kurdi võimude poolt sunniviisiliselt oma perekonnast eraldatud.²²⁶

Saksamaa valitsuse lähenemine oma kodanike repatrieerimisele on ebaselge. Peale seda kui 2019. aasta augustis repatrieeriti 4 last, ütles välissuhete minister, et Saksamaal on kohustus repatrieerida eriti haavatavad lapsed. Kuid RSI uuringu koostamise raames on Saksamaa valitsus tunnistanud, et neil ei ole laste haavatavuse hindamiseks ühtegi süsteemi. Täiskasvanute repatrieerimise osas on Saksamaa siseministeerium 2019. aasta veebruaris väljendanud seisukohta, et kõikidel põgenikelaagrites kinni peetavatel Saksamaa kodanikel on fundamentaalne õigus Saksamaal viibida, sh ka ISIS-ega seotud olnud isikutel. Kuid selliste isikute repatrieerimise tarbeks ei ole meetmeid kasutusele võetud.²²⁷

Saksamaa on kahe repatrieerimise korra peale kokku kodumaale tagasi toonud vähemalt seitse last ja ühe naise. Mõlemal juhul on samal ajal Saksamaal ka kohtuasjad pooleli olnud. 2019. aasta novembris repatrieeriti üks naine ja kolm last. See repatrieerimine viidi läbi sõltumatu kolmanda osapoolse vahendusel. Selle juhtumi puhul ei olnud Saksamaa valitsusel laste ema repatrieerimine algselt plaanis, kui viimasel hetkel anti selle jaoks siiski luba. Seejuures oli laste ema eelnevalt andnud ka loa ainult laste repatrieerimiseks.²²⁸

2019. aasta augustis repatrieeris Saksamaa kolm orbu ning ühe raskelt haige 6-kuuse beebi, kelle ema oli andnud nõusoleku lapse repatrieerimiseks. Nendega koos pidi kodumaale naasma ka orbude 2-aastane vend, kes viibis teistest eraldi al-Hol laagri põhiosas ühe Süüria naise hoole all.

---

²²⁵ Rights & Security International, lk 59-60.

²²⁶ *Ibid.* lk 60.

²²⁷ *Ibid.*

²²⁸ *Ibid.*

Seoses Saksamaa repatrieerimise protsessis tekkinud viivitustega, kaotati Süüria naisega kontakt ning kõnealuse Saksamaa lapse asukoht on seega teadmata.²²⁹

3.3.4. Hollandi lähenemine

RSI uuringu kohaselt viibib al-Hol ja Roj laagrites 75 Hollandi last ning 25 naist. Hollandi valitsus on kinnitanud, et 2020. aasta novembri seisuga ei plaani Holland aktiivselt oma kodanikke Süüriast repatrieerida. Sellise lähenemise põhjusteks tuuakse ebastabiilset ning ohtlikku julgeolekuolukorda ning et repatrieerimisel võivad olla ebasoodsad tagajärjed nii Hollandi kui ka kogu Schengeni ala julgeolekule. Kui aga Hollandi kodanikul on võimalik minna piirkonnas asuvasse Hollandi diplomaatilisse esindusse, on isikul võimalik taodelda konsulaarabi ning ta eskorditakse Hollandisse, kus peab isik kohtu ette astuma. Lisaks on Hollandi valitsus kinnitanud, et Hollandi kodanikest orbude puhul hinnatakse kodumaale naasmise lubatavust juhtumipõhiselt.²³⁰

2019. aasta juuni repatrieeriti Prantsusmaa delegatsiooni kaasabil kaks Hollandi kodanikust orbu, kuid Hollandi valitsus on seda nimetanud pigem erandlikuks juhtumiks. Rohkem teadaolevaid repatrieerimise püüdlusi Hollandi poolt ei ole teada.²³¹

3.3.5. Suurbritannia lähenemine

RSI uurigu andmetel viibib al-Hol ja Roj laagrites hinnanguliselt 35 Suurbritannia last ning 15 naist. Kuigi Suurbritannia valitsus vaidlustas RSI poolt esitatud hinnangulise kodanike arvu, ei esitanud nad endapoolseid numbreid. Suurbritannia kodanike arvu on eriliselt raske kindlaks määrata, kuna Suurbritannia valitsus on ulatusliku meetmena rakendanud isikutelt kodakondsuse äravõtmist. Ei ole selge, kas RSI poolt kogutud arvudes on kajastatud ka need isikud, kellelt on kodakondsus äravõetud, kuid kes on sellise otsuse vaidlustanud.²³²

Suurbritannia valitsus on 2020. aasta novembri seisuga kinnitanud, et nad on valmis repatrieerima Suurbritannia kodanikest orbusid ning saatjata alaealisi, kui seda on võimalik teha ohutul viisil,

---

²²⁹ Rights & Security International, lk 60-61.

²³⁰ *Ibid.*, lk 61.

²³¹ *Ibid.*

²³² *Ibid.*

järgides rahvuslikust julgeolekust tulenevaid põhimõtteid ning juhtumipõhiselt olukorda hinnates.²³³

RSI andmete kohaselt viibib laagrites väga vähe Suurbritannia kodanikest saatjata alaealisi ning orbusi ning suurem osa Suurbritannia lastest on laagrites kinnipeetud koos oma emadega. Seejuures on Suurbritannia valitsus kinnitanud, et täiskasvanud Suurbritannia kodanikke ei repatrieerita, kuna nad võivad kujutada ohtu Suurbritannia julgeolekule ning sellise ohu haldamine on parem väljaspool Suurbritanniat. Kuid seejuures käsitletakse iga juhtumit eraldiseisvana.²³⁴

Teadaolevate andmete kohaselt on Suurbritannia kokku repatrieerinud vähemalt kuus last – 5 last 2019. aasta novembris ning 1 laps 2020. aasta septembris. Suurbritannia vaidlustas uuringu raames ka need andmed, kuid samuti ei esitatud endapoolseid numbreid. RSI andmete kohaselt repatrieeriti kõnealused lapsed kohtuotsuste alusel, millega nimetati need lapsed riigi eestkostekusteks. Seejuures oli 2019. aasta oktoobrisse planeeritud repatrieerimise katse, mille läbiviimise väidetavalt Suurbritannia siseminister ära hoidis.²³⁵

Üks märkimisväärsmaid ning tähtsamaid kohtuasju ISIS-ega seotud isikult kodakondsuse äravõtmisel on Suurbritanniast pärit Shamima Begumi näide. Shamima Begum sündis Suurbritannias ning seega on tal sünnijärgne Suurbritannia kodakondsus. 15-aastasena otsustas ta koos oma kahe sõbraga reisida Süüriasse, kus ta abiellus ISIS-e võitlejaga ning elas ISIS-e kalifaadis. 2019. aastal, olles 19-aastane ja elades Süürias põgenikelaagris ning oodates oma kolmandat last (kaks esimest last olid surnud juba enne laagrisse jõudmist), soovis Begum võimalust Suurbritanniasse naasta, seejuures nii tema ise kui ka ta laps olid Suurbritannia kodanikud. Suurbritannia siseminister Sajid Javid otsustas Begumilt kodakondsuse ära võtta julgeolekust tulenevate kaalutluste tõttu, millest tulenevalt ei olnud võimalik Begumil koos oma lapsega kodumaale naasta. Ka Begumi kolmas laps suri al-Hol laagris, täpsemalt kopsupõletikku, mis oli laagri halbade elutingimuste ning puuduliku meditsiinilise abi tagajärg.²³⁶

---

²³³ Rights & Security International, lk 61.

²³⁴ *Ibid.*, lk 61-62.

²³⁵ *Ibid.*, lk 62.

²³⁶ Child Rights International Network. FAQ on the Shamima Begum UK Supreme Court Case. <https://home.crin.org/readlistenwatch/stories/faq-shamima-begum-uk-supreme-court-case> (17.04.2021); Begum v Special Immigration Appeals Commission & Ors [2020] EWCA Civ 918, [2020] 1 WLR 4267, [2020] WLR(D) 421 (16 July 2020), p 9-11. <http://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Civ/2020/918.html> (17.04.2021).

Seejuures põhjendasid siseminister ja Julgeolekuteenistus²³⁷ enne kodakondsuse äravõtmist oma otsust kolme peamise põhjusega. Esiteks leiti, et kuigi Begumi näol on tegemist indiviidiga, kes on olnud alaealisena radikaliseerimise ohvriks, ei ole see piisav põhjus, et sellises olukorras oleks õigustatud riigi rahvusliku julgeoleku ohtu seadmine ja isikule kodakondsuse allesjätmine, kuna Begum kujutab endast Suurbritanniale ohtu. Teiseks leiti, et kuigi kodakondsuse äravõtmise otsusest teadasaamise tagajärjel võib Begumil al-Hol laagrist olla keeruline efektiivselt oma apelleerimisõigust kasutada, kuna ta ei saa ise vahetult apelleerimisprotsessis osaleda, siis kuivõrd Begum on juba mitmeid aastaid viibinud enda vaba valiku tagajärjel Suurbritanniast eemal, ei oleks korrektne lubada tal ka apelleerimises osalemise ettekäändel Suurbritanniasse naasta. Kolmandaks leiti, et puuduvad olulised tõendid, mille pinnalt saaks eeldada, et Suurbritannia kodakondsuse äravõtmise tagajärjel esineks tõeline risk EIÕK artiklite 2 (õigus elule) ja 3 (piinamise keeld) rikkumisele, kui Begum viibib Süürias. Ehk antud kontekstis pidi inimõiguste rikkumise risk olema nii eluliselt ettenähtav kui ka Suurbritannia kodakondsuse äravõtmise otsene tagajärg. Siseministri lõpliku otsuse kohaselt on Julgeolekuteenistuse hinnangu kohaselt Süüriasse reisinud ja ISIS-ega liitunud isiku näol tegemist rahvuslikku julgeolekut ohustava ohuga.²³⁸

Suurbritannia kodakondsuse seaduse²³⁹ kohaselt on piiratud juhtudel isikult kodakondsuse äravõtmine seaduspärane. Kuid juhul, kui siseminister seda õigust kasutab, on puudutatud isikul õigus see vaidlustada. Begum pöördus kodakondsuse äravõtmise vaidlustamiseks esialgu immigratsiooniapellatsioonide erikomisjoni (SIAC), mis leidis, et siseministril oli õigus Begumilt kodakondsus ära võtta, kuna tema vanemad on pärit Bangladeshist ning seega oleks Begumil võimalus ka Bangladeshis kodakondsust taodelda ja Suurbritannia kodakondsuse äravõtmise tagajärjel ei muutuks ta kodakondsusetuks isikuks.²⁴⁰

SIAC leidis lisaks ka seda, et Suurbritannia kodakondsuse äravõtmise tagajärjel ei ole põhjust arvata, et Begumit koheldaks Suurbritannia kodakondsuse puudumise tõttu teisiti võrreldes samas situatsioonis viibiva ISIS-ega seostatava põgenikelaagris viibiva Suurbritannia kodakondsust

---

²³⁷ MI5 ehk *Security Service*.

²³⁸ *Begum v Special Immigration Appeals Commission & Ors*, p 12, 14.

²³⁹ *British Nationality Act 1981*.

²⁴⁰ *Child Rights International Network. FAQ on the Shamima Begum UK Supreme Court Case; Begum v Special Immigration Appeals Commission & Ors*, p 7-8.

omava naisega. SIAC pidas vajalikuks ka rõhutada, et Begumi olukorra põhjuseks on tema enda tehtud valikud, mitte kellegi teise teod või siseministri poolt äravõetud kodakondsus.²⁴¹

Apelleerimisõiguse võimaldamise kohta tunnistas SIAC, et kuna Begumil ei ole võimalik oma olukorrast tulenevalt võtta aktiivselt osa oma apellatsiooni esitamisest, siis ei ole Begumi edasikaebus seetõttu ka õiglane ja efektiivne. Küll aga olukorras, kus rahvuslikust julgeolekust tulenevatel põhjustel kodakondsusest ilmajäänud isikul ei pruugi mistahes põhjustel olla võimalik kas oma advokaate juhendada või võtta video vahendusel oma istungist osa, ei tuleks sellise isiku apellatsioon edukaks tunnistada, ilma juhtumi asjaolusid arutamata.²⁴² SIAC leidis, et kui Begumi olukord peaks paranema, on tal võimalik oma õiglase ja efektiivse kohtupidamise õigust tagada ka muude õiguslike abinõude kaudu.²⁴³

2020. aasta juulis kaebas Begum SIAC-i otsuse edasi apellatsioonikohtusse. Esiteks leidis apellatsioonikohus, et antud juhtumi puhul tuleb lähtuda asjaolust, kuniks Begum viibib SDF-i poolt kinnipeetavana põgenikelaagris, ei ole tal võimalik anda tõhusaid juhiseid või omanda tähendusrikast rolli oma apellatsioonis ning seega ei oleks tema apellatsioon õiglane ega efektiivne.²⁴⁴

Teiseks leidis apellatsioonikohus, et õiglase ja efektiivse kohtupidamise õiguse tagamise valguses on ebaoluline asjaolu, et Begumi praeguse olukorra põhjuseks on tema enda tehtud vaba valik lahkuda Suurbritannia territooriumilt Süüriasse reisimise eesmärgil. Kohus rõhutas lisaks, et just 15-aastasena koduriigist lahkumise tegelikud asjaolud võiksid olla üheks apellatsiooni esitamise raames arutlusele tulevaks teemaks, kuid mida on võimalik korralikult määratlada üksnes peale õiglase ja efektiivse apelleerimisõiguse tagamist.²⁴⁵

Apellatsioonikohus leidis, et ei apellatsiooni edukaks tunnistamine ega ilma Begumi osaluseta apellatsiooniga jätkamine poleks õiglase ja efektiivse kohtumõistmise õiguse tagamise valguses sobivad lahendused.²⁴⁶

---

²⁴¹ Begum v Special Immigration Appeals Commission &, p 25.

²⁴² *Ibid.*, p 26.

²⁴³ *Ibid.*, p 51.

²⁴⁴ *Ibid.*, p 93.

²⁴⁵ *Ibid.*, p 94.

²⁴⁶ *Ibid.*, p 111-112.

Ühe võimaliku lahendusena toodi kohtuasjas välja apellatsiooni peatamist seniks, kuni Begumil tekib tulevikus parem võimalus oma apellatsioonimenetlusest osa võtta. Kohus leidis sellise lahenduse mitesobivana esiteks seetõttu, et kuna Begum on SDF-i poolt laagris kinnipeetud, ei oleks apellatsiooni peatamisest abi selliste tulevikus tekkida võivate olukordade valguses, kus Begum võidakse viia kas Iraaki või Bangladesh, kus ta võib silmitsi seista ebaseaduslikku hukkamise või väärkohtlemisega. Lisaks muudaks apellatsiooni peatamine Begumi apellatsiooni piiritlemata ajaks sisutühjaks.²⁴⁷

Rahvuslikku julgeolekut puudutavate riskide kohta leidis apellatsioonikohus, et nendega on võimalik tegeleda, kui Begum Suurbritanniasse naaseb. Kui Julgeolekuteenistus ning prokuratuuri direktor leiavad, et tõendite ning avaliku huvi pinnalt on alust Begumile terrorismisüüdistusi esitada, on võimalik Begum Suurbritanniasse naasmisel arreteerida, tema vastu süüdistused esitada ning tema suhtes eelvangistust kohaldada.²⁴⁸

Seega kuna kohus leidis, et ühegi kohtuasja raames poolte poolt tõstatatud muu lahendus ei ole õiguslikult rahuldava tulemuse saavutamiseks sobiv, on ainuke võimalus õiglase ja efektiivse kohtumõistmise tagamiseks lubada Begumil Suurbritanniasse naasta, et ta saaks oma apellatsioonimenetlusest osa võtta. Kohus leidis, et antud juhtumi puhul peavad õiglus ja õigus kaaluma üles rahvuslikku julgeolekut puudutavad probleemid.^{249 250}

3.3.6. Vahekokkuvõte

Eelnevast nähtub, et kuigi riikide poolt oma kodanike repatrieerimine on olnud mõnevõrra erinev, siis on riikide poolt vastu võetud otsused lähtunud sarnastest kaalutlustest ning enamasti ollakse nõus repatrieerima üksnes väga noori ja orbudest lapsi. Seejuures teismeeas laste suhtes ei ole ühesugust läbivat ja kindlat praktikat riigid suutnud või tahtnud näidata, mis jätab selle vanusegrupi lapsed ebakindlasse olukorda. Läbivaks jooneks kõikide riikide puhul on asjaolu, et laste emade repatrieerimisega riigid nõus ei ole, kuna nendes nähakse võimalukku julgeolukuohtu.

---

²⁴⁷ Begum v Special Immigration Appeals Commission & Ors, p 115-117.

²⁴⁸ *Ibid* p 120.

²⁴⁹ *Ibid.*, p 121.

²⁵⁰ Töö esitamise hetkeks on Suurbritannia Ülemkohus selle otsuse ümber lükanud ning Begumil ei lubata kodumaale naasta.

3.4. Pagulasseisundi konventsioonist tulenevad õigused ja alternatiivid repatrieerimisele

3.4.1. Üldist

Ühe võimaliku variandina al-Hol laagris valitseva humanitaarkriisi lahendamiseks oleks Pagulasseisundi konventsiooni²⁵¹ ja selle 1967. aasta protokolli alusel pagulasseisundist tuleneva kaitse kohaldamine al-Hol laagris viibivate laste suhtes, kui nende koduriigid keelduvad neid repatrieerimast. Eelkõige esineb Luquerna käsitlese kohaselt al-Hol laagri lastel õigus varjupaiga taotlemiseks seetõttu, et kuna need lapsed elasid ISIS-e režiimis ning neil ei ole võimalik kodumaale naasta, saab neid lapsi käsitada kui sotsiaalse grupina, kellel on põhjendatud kartus olla tagakiusatud. Seejuures esiteks toimub tagakiusamine nende kodumaa poolt, kes keeldub neid repatrieerimast, ning teiseks Süüria valitsuse ning Kurdide administratsiooni poolt. See tähendab, et nendel lastel on õigus varjupaiga taotlemiseks nii olukorras, kus nende kodumaa on neilt nii kodakondsuse ära võtnud, kui ka olukorras, kus riik on aktiivselt otsustanud blokeerida nende laste kodumaale naasmist. Kuigi repatrieerimine on al-Hol laagri humanitaarkriisi lahendamiseks kõige eelistatum ning vähem keerukam viis, siis annavad repatrieerimisest keeldumine koos inimõigusi rikkuva kohtlemisega põgenikelaagrites al-Hol laagri lastele õiguse pagulasseisundi staatusele.²⁵²

Pagulasseisundi konventsioon defineerib pagulase mõiste, sätestab tagasisaatmise lubamatuse ning sõnastab valitsuste vastutuse pagulaste kaitse tagamisel. Konventsiooni 1967. aasta protokoll on pagulaste õiguste suhtes samuti fundamentaalne, kuna see eemaldab 1951. aasta konventsioonis sätestatud ajalised ning geograafilised piirangud. Kui riigid on ratifitseerinud nii 1951. aasta konventsiooni kui ka 1967. aasta protokolli, kohustuvad nad pagulaste õigusi tagama. Isegi kui riigid on ratifitseerinud vaid 1967. aasta protokolli, kohustuvad nad ikkagi pagulaste õigusi tagama, kuid ilma algsete ajaliste ja geograafiliste piiranguteta, mis olid kirjas 1951. aasta konventsioonis²⁵³.²⁵⁴ 2019. aasta septembri seisuga on konventsiooniga liitunud 146 riiki ning protokolliga 147 riiki.²⁵⁵

---

²⁵¹ Pagulasseisundi konventsioon. 27.07.1951, RT II 1997, 6, 26.

²⁵² Luquerna, A, lk 178.

²⁵³ 31. jaanuari 1967. aasta pagulasseisundi protokolli artikli 1 lõike 1 kohaselt kohaldab osalisriik pagulastele konventsiooni artikleid vastavalt artikkel 1 sätetetele.

²⁵⁴ Ana Luquerna, A. lk 178; Goodwin-Gill, G. S. Convention Relating to the Status of Refugees. Protocol Relating to the Status of Refugees. U.N. Audiovisual Library of International Law: 2008, lk 7. – https://legal.un.org/avl/pdf/ha/prsr/prsr_e.pdf (27.04.2021).

²⁵⁵ <https://www.unhcr.org/5d9ed32b4> (27.04.2021); <https://www.unhcr.org/5d9ed66a4> (27.04.2021).

Süüria ei ole allkirjastanud ei Pagulasseisundi konventsiooni ega ka 1967. aasta protokolli. Kuid see ei ole määrav pagulasseisundi määratlemisel. Pagulasseisundi konventsioon kohustab osalisriike pagulasseisundit määratlema ning kaitset tagama, kui see on teostatav. Konventsiooni liikmeks mitteolemine ei võta pagulastelt õigust staatuse määratlemisele, kui nad asuvad konventsiooniga mitteliitunud riigis. Pagulasseisundi konventsiooniga mitteliitunud riikides määratletakse pagulasseisundit tihtipeale ÜRO Pagulaste Ülemvoliniku Ameti (edaspidi ka UNHCR) mandaadiga, et katta kaitstes esinevaid lükkasid.²⁵⁶

Kuigi osalisriigid on kohustatud kõikide pagulaste suhtes tagama nende õiguste järgimise, lasub riikidel lisavastutus lapspõgenike suhtes. Selline kohustus tuleneb juba LÕK-st. Ülemvolinik on laste rahvusvaheliste põhiõiguste kaitsmise tähtsust ning soovib erinevaid samme nende õiguste tagamiseks. Need soovitused on näiteks järgnevad: (pagulas)laste parimate huvide väljaselgitamiseks korra sisseseadmine ja selle rakendamine, laste õiguste tagamine mittediskrimineerival viisil, saatjata ning eraldatud lastele asendushoolduse ja -kodu korraldamise tagamine ja jälgimine ning lastele kestvate lahenduste tagamise toetamine. Ning kuigi tegemist ei ole siduva dokumendiga, soovib UNCHR tungivalt riikidel nende jurisdiktsiooni kuuluvaid lapspagulasi kohelda viisil, et sellised rahvusvaheliste kaitset oleksid tagatud.²⁵⁷

Pagulase mõiste on defineeritud Pagulasseisundi konventsioonis, mille artikkel 1 kohaselt on pagulane isik, kellel kas pole võimalik või kes ei taha naaseda oma päritoluriiki ning kes omab põhjendatud kartust olla tagakiusatud kas rassi, religiooni, rahvuse, sotsiaalsesse gruppi kuulumise või poliitiliste põhjuste tõttu.

Luquerna rõhutab, et kodakondsuseta isikuks olemine ei tähenda koheselt kellegi pagulaseks kvalifitseerumist. Konventsiooni artikkel 1 lõige A punkt 2 eristab kodakondsusega pagulasi ning kodakondsuseta isikuid. Seejuures on erinevate kohtute poolt maailmas kõige aktsepteeritum lähenemine, et nimetatud artikli mõte ei ole teha märkimisväärset vahet kodakondsuseta ja teiste pagulaste vahel.²⁵⁸ Konventsiooni eesmärgiks on pakkuda kaitset nii kodakondsusjärgsest riigist

---

²⁵⁶ Luquerna, A, lk 179; United Nations High Commissioner for Refugees. UNHCR Resettlement Handbook. 2011, lk 76. – <https://www.unhcr.org/46f7c0ee2.pdf> (27.04.2021).

²⁵⁷ Luquerna, A, lk 180; UNHCR Executive Committee of the High Commissioner's Programme. Conclusion on Children at Risk No. 107. 2007. – <https://www.unhcr.org/excom/exconc/4717625c2/conclusion-children-risk.html> (27.04.2021).

²⁵⁸ Goodwin-Gill, G. S., McAdam, J. The Refugee in International Law. New York: Oxford University Press 2007, lk 69-70.

eemal asuvatele isikutele kui ka ilma kodakondsuseta isikutele, kes asuvad eemal oma eelmistes alalisest elukohast, ning kellel on põhjendatud kartus olla tagakiusatud Pagulasseisundi konventsiooni mõistes.²⁵⁹

Nii kodakondsuseta kui ka kodakondsusega isikutel on õigus Pagulasseisundi konventsiooni mõistes kvalifitseeruda pagulasteks. Luquerna rõhutab, et sellest tulenevalt ei kirjuta pagulase definitsioon otsesõnu ette eeldust, et tagakiusamine peab pärinema isiku päritoluriigist. Sellise tingimuse korral ei kvalifitseeruks kodakondsuseta isikud kunagi pagulasteks, kuna definitsiooni kohaselt ei asuks nad oma päritoluriigis. Kodakondsuseta isikute puhul on seega tähtis, et esineks põhjendatud kartus olla tagakiusatud. Määravat tähtsust ei oma see, kas tagakiusamine leiab aset kodakondsusjärgses riigis või riigis, kus kodakondsuseta isik asub. Seega ei aseta Pagulasseisundi konventsioon kodakondsuseta isikuid halvemasse olukorda pelgalt seetõttu, et neil puudub kodakondsus. Sellise tõlgenduse olulisus seisneb selles, et tähtsust ei oma, millisest allikast põgenikelaagrites viibivate laste puhul tagakiusamine pärineb, kuna õigus kvalifitseeruda pagulaseks sellest ei olene.²⁶⁰

3.4.2. Pagulasseisundi tuvastamine Pagulaseisundi konventsiooni alusel

3.4.2.1. Asukoht väljaspool kodakondsusjärgset riiki²⁶¹

Pagulasena kvalifitseerumise jaoks peab seda taotlev laps asuma väljaspool oma kodakondsusjärgset riiki, kuid Seejuures ei nõua konventsioon, et oletatav pagulane oleks riigist lahkunud tagakiusamise hirmu tõttu ega ka seda, et tagakiusamine oleks juba reaalselt aset leidnud.²⁶² Al-Hol laagris viibivad välismaalastest lapsed vastavad just nendele standarditele. Al-Hol laagri lapsed ei viibi oma päritoluriigis – ei juhul, kui nad on sündinud välismaal ning ISIS-e režiimi sisse toodud, ega ka juhul, kui nad on sündinud ISIS-e režiimis ja neil on õigus nende vanemate kodakondsusele. Nad asuvad Süürias, kus esitaksid nad ka oma varjupaigataotluse isegi siis, kui Süüria ei ole võimekust nendele lastele ohutut varjupaika pakkuda. Olukorras, kus Süüria pole võimeline piisava varjupaigapakkuja rolli täitma, on UNCHR-l võimalik viia läbi

---

²⁵⁹ Luquerna, A, lk 180; Goodwin-Gill, G. S., McAdam, J, lk 69-70.

²⁶⁰ Luquerna, A, lk 181.

²⁶¹ *outside his or her country of origin*

²⁶² Goodwin-Gill, G. S., McAdam, J, lk 63.

kolmandasse riiki ümberasustamine, mis võimaldab pagulastel siiski ära kasutada nende õigust kaitsel.²⁶³

3.4.2.2. Põhjendatud kartus tagakiusamise suhtes²⁶⁴

Põhjendatud kartuse olemasolu näitamiseks peab varjupaigataotleja demonstreerima, et esineb põhjendatud võimalus, et oma kodakondsusjärgsesse päritoluriiki või asukohariiki naasmisel kannataks isik tagakiusamise all.²⁶⁵ Kartuse näol on tegemist isiku meeleseisundi ja seega subjektiivse tingimusega. Sellele on lisatud põhjendatuse komponent. See tähendab, et pagulasseisundi määramisel ei saa lähtuda ainuüksi isiku meeleseisundist, vaid seda peab toetama ka objektiivselt põhjendatud olukord. Seega hõlmab põhjendatud kartuse mõiste endas nii subjektiivset kui objektiivset elementi ning põhjendatud kartuse olemasolu kindlakstegemisel tuleb nende mõlemaga arvestada.²⁶⁶

Põhjendatud kartuse objektiivne element põgenikelaagrites viibivate laste puhul tuleneb Luquerna hinnangul kahest allikast, kuna al-Hol laagri lapsed seisavad sisuliselt silmitsi kahelt toimepanijalt tuleneva tagakiusamisega. Esiteks tuleneb tagakiusamine nende oma koduriikidelt, sest nad pole nõus neid lapsi repatrieerima. Koduriikide ebaõnnestumine laste kojutoomisel väärkohtlevate tingimustega al-Hol laagrist on käsitletav tagakiusamisena. Selliste riikide pressiteated, raportid ja ajaleheartiklid, mis demonstreerivad selle olukorra suhtes riikide tahtmatust vastutust võtta, täidavad tagakiusamise objektiivse elemendi. Seda eriti just nende riikide puhul, kes on välja pakkunud lastelt kodakondsuse äravõtmise meetme. Teiseks väljendub nende laste tagakiusamine Kurdide kohaliku administratsiooni tegevustes, milleks on rahvusvahelise õiguse rikkumine selle näol, et lapsed on kinni peetud määramatuks ajaks, neile pole tagatud õiglane kohtumõistmise võimalus ega ligipääs põhilistele eluks vajalikele ressurssidele. Veelgi enam tõendab al-Hol laagris viibivate välismaalastest laste tagakiusamist asjaolu, et võrreldes Iraagi ja Süüria lastega, kannatavad välismaalastest lapsed teistega kardinaalselt erineva ja diskrimineerva kohtlemise käes. Selline kohtlemine rikub mittediskrimineerimise keeldu. Lugematud inimõiguste eest

---

²⁶³ Luquerna, A, lk 182.

²⁶⁴ *well-founded fear*

²⁶⁵ Asylum & the Rights of Refugees. International Justice Resource Centre. – <https://ijrcenter.org/refugee-law> (27.04.2021).

²⁶⁶ UNHCR. Handbook and Guidelines on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status under the 1951 Convention and the 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees. Geneva: 2011, HCR/1P/4/ENG/REV. 3, lk 11. – <https://www.refworld.org/docid/4f33c8d92.html> (27.04.2021).

seisvate organisatsioonide, tsiviilühiskonna ja uudisväljaannete raportid al-Hol laagris valitsevate tingimuste kohta täidavad seega põhjendatud kartuse objektiivse elemendi kurdide tagakiusamise hirmu osas.²⁶⁷

Põhjendatud kartuse subjektiivse elemendi sisustamine on keeruline ning ei ole selge, kui suurt rolli subjektiivne element üleüldse riskide hindamise otsustusprotsessis omama peaks.²⁶⁸ Võrreldes objektiivse elemendiga, on Luquerna hinnangul subjektiivse elemendi hindamise näol tegemist palju rohkem indiviidist sõltuva protsessiga. Seejuures on aga mõistlik eeldada, et lapsed, kellel puudub ligipääs adekvaatsele elatusstandardile, kes kogevad vägivalda, näevad, et neid koheldakse halvemini võrreldes teiste laagrielanikega ning taipavad, et nad ei ole enam oma kodumaale oodatud, võiksid väljendada subjektiivse elemendi kohaselt kartust tagakiusamise osas. Seega kuivõrd nii objektiivne kui subjektiivne element on suure tõenäosusega täidetud Kurdide administratsiooni tegevuste ning koduriikide repatrieerimisest keeldumise näol, võib väita, et ISIS-e lastel on tõendatud põhjendatud kartuse olemasolu.²⁶⁹

3.4.2.3. Tagakiusamine²⁷⁰

Puudub universaalselt aktsepteeritud definitsioon tagakiusamise mõiste kohta. Seejuures ei ole tagakiusamise mõiste otsesõnu defineeritud ei 1951. aasta konventsioonis ega ka 1967. aasta protokollis. Võib väita, et tagakiusamine hõlmab endas tõsist inimõiguste rikkumist, sealhulgas ohtu elule või vabadusele ning muid tõsist kahju põhjustavaid tegusid. Seejuures võivad ka vähem kahju põhjustavad teod kumulatiivselt olla käsitletavad tagakiusamisena.²⁷¹

Selleks, et anda juhiseid tagakiusamise mõiste sisustamise jaoks, on Euroopa Liidu Nõukogu kvalifikatsioonidirektiivi lisanud mitteammendava nimekirja tegudest, mida võidakse käsitleda tagakiusamisena.²⁷²

---

²⁶⁷ Luquerna, A, lk 183.

²⁶⁸ Goodwin-Gill, G. S., McAdam, J, lk 64.

²⁶⁹ Luquerna, A, lk 183.

²⁷⁰ *persecution*

²⁷¹ Nicholson, F., Kumin, J. A Guide to International Refugee Protection and Building State Asylum Systems. Handbook No 27. Inter-Parliamentary Union & UNHCR. 2017, lk 132. – <https://www.unhcr.org/3d4aba564.pdf> (27.04.2021).

²⁷² Asylum & the Rights of Refugees.

Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2011/95/EL²⁷³ artikli 9 lõike 2 kohaselt võib tagakiusamine muu hulgas esineda järgmisel kujul:

„füüsiline või vaimne vägivald, sealhulgas seksuaalne vägivald; õigus-, haldus-, politsei- ja/või kohtumeetmed, mis on olemusel diskrimineerivad või mida rakendatakse diskrimineerival viisil; süüdimõistmine või karistamine, mis on ebaproportsionaalne või diskrimineeriv; õiguskaitse keelamine, mille tulemuseks on ebaproportsionaalne või diskrimineeriv karistus; süüdimõistmine või karistamine sõjaväeteenistusest keeldumise korral kokkupõrkes, mille puhul sõjaväeteenistus hõlmaks kuritegusid või tegusid, mis on artikli 12 lõikes 2 sätestatud välistamise alus; soost lähtuvad või laste vastu suunatud teod“.

Seejuures sama direktiivi artikli 6 kohaselt võivad tagakiusajad või suure kahju põhjustajad olla muu hulgas a) riik; b) riiki või olulist osa riigi territooriumist valitsevad parteid või organisatsioonid; c) mitteriiklikud osalised, kui on võimalik tõestada, et punktides a) ja b) nimetatud osalised, sealhulgas rahvusvahelised organisatsioonid, ei saa või ei taha pakkuda kaitset tagakiusamise või suure kahju tekitamise eest vastavalt artiklile 7.

Seega kuigi peamiselt peetakse tagakiusamiseks riikide poolt toime pandud tegusid, siis olukordades, kus riik ei ole võimeline või ei taha vastavat kaitset pakkuda, võib tagakiusajatena käsitleda ka mitteriiklike organisatsioone, sh näiteks relvastatud grupeeringuid, kuritegelikke või organiseeritud ühendusi, pereliikmeid või ka avalikku üldsust.²⁷⁴

Seejuures omab EL-i õigus käesoleva analüüsi raames kõige suuremat tähtsust just seetõttu, et enamik riikide näol, kes keelduvad lapsi repatrieerimast, on tegemist Lääne-Euroopa riikidega. Kuigi on ka lapsi, kelle koduriigid asuvad väljaspool EL-i, demonstreerivad eelnevalt käsitletud tagakiusamise definitsiooni sisustavad näited hästi tagakiusamise mõiste paindlikkust ja käsitlusala.²⁷⁵

ISIS-e laste puhul tuleneb tagakiusamine kahest allikast – nende koduriikidelt ja Kurdide administratsiooni/Süüria valitsuse poolt. Esiteks on Luquerna hinnangul asjaolu, et koduriigid

---

²⁷³ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2011/95/EL, mis käsitleb nõudeid, millele kolmandate riikide kodanikud ja kodakondsuseta isikud peavad vastama, et kvalifitseeruda rahvusvahelise kaitse saajaks, ning nõudeid pagulaste või täiendava kaitse saamise kriteeriumidele vastavate isikute ühetaolisele seisundile ja antava kaitse sisule (uuesti sõnastatud). 13.12.2011. – OJ L 337, lk 9-26.

²⁷⁴ Nicholson, F., Kumin, J, lk 132.

²⁷⁵ Luquerna, A, lk 184.

muudavad lapsed faktiliselt kodakondsusetuks, käesoleval juhul käsitletav kui tagakiusamisest põhjustatud kahju. Üldjuhul ei tekita kodakondsusetus automaatselt pagulase staatust, kuid käesoleval juhul asetab kodakondsusetus lapsed suuremasse tagakiusamise ohtu. Pagulasseisundi konventsiooni ajalugu vaadates on olnud konventsiooni kavandajate kavatsus piirata pagulasseisundi rakendamist selliste olukordadega, kus esines sellist tüüpi kahju oht, mille puhul puudus riigil valmidus ja võimekus oma elanikkonda kaitsta.²⁷⁶ Seega olukorda, kus aktiivselt tõkestatakse laste kodumaale naasmist, saab käsitleda kui mõjuva tõendina riigi poolt kaitse tagamisest keeldumise kohta. Selleks, et oht tõsise kahju esinemisele oleks käsitletav tagakiusamisena, ei piisa pelgalt tõsise kahju ohu olemasolust ning pigem peab tegemist olema olukorraga, kus sellisel ohul on järelejätmatu ja lahutamatu iseloom seetõttu, et puuduvad sellevastased siseriiklikud abinõud.²⁷⁷ Al-Hol laagris viibivad lapsed vastavad Luquerna kohaselt just nimetatud standarditele, kuna neil ei ole võimalik laagritest lahkuda (järelejätmatu ja lahutamatu iseloom) ning nende koduriigid keelduvad neid tagasivõtmast, seejuures mõningatel juhtudel isegi ähvardades neid kodakondsuse äravõtmisega.²⁷⁸

Teiseks isegi juhul, kui koduriikide võimetus oma lapsi repatrieerida ei oleks käsitletav tagakiusamisena, on Luquerna kohaselt nende laste tagakiusajateks Kurdi administratsioon, kes on kasutusele võtnud ebaseaduslikud ja diskrimineerivad administratiivsed meetmed. Antud juhul keeldub Süüria valitsus al-Hol ja muudes laagrites viibivate kinnipeetavate kaitsmisest Kurdi administratsiooni eest, kelle eesmärgiks on ebaseaduslikult karistada lapsi nende ISIS-ega liitumise eest ning jätta nad ilma õiguslikust hüvitisest. Kuna Süüria valitsus lubab Kurdide administratsioonil lapsi selliselt kohelda, kannatavad al-Hol laagris viibivad välismaalastest lapsed Süüria valituse ja mitteriikliku organisatsiooni (Kurdi administratsioon) poolt põhjustatud tagakiusamise all.²⁷⁹

---

²⁷⁶ Hathaway, J. C., Foster, M. The Law of Refugee Status. 2nd edition. Cambridge: Cambridge University Press 2014, lk 184.

²⁷⁷ *Ibid.*, lk 185.

²⁷⁸ Luquerna, A, lk 184-185.

²⁷⁹ *Ibid.*, lk 185.

3.4.2.4. Tagakiusamine rassi, usu, rahvuse, sotsiaalsesse gruppi kuulumise või poliitiliste veendumuste tõttu²⁸⁰

Pagulasseisundi konventsiooni artikli sõnastusest on selge, et pagulase definitsioonis esitatud viie aluse ning tagakiusamise vahel peab esinema õiguslik seos. Luquerna hinnangul võiks al-Hol laagri laste puhul võiks relevantne pagulasstaatuse taotlemist õigustav alus olla konkreetsesse sotsiaalsesse gruppi kuulumine. Kuna põgenikelaagrites on väärkohtlemist ning koduriikide poolt ignoreerimist sunnitud taluma paljud erinevad lapsed, on võimatu väita, et nad kannatavad tagakiusamise all kas nende rassi, usu, rahvuse või poliitiliste veendumuste tõttu. Selle asemel on korrektsem väita, et need lapsed kannatavad tagakiusamise all seetõttu, et selliseid lapsi käsitletakse kui konkreetsesse sotsiaalsesse gruppi kuuluvatena. Täpsemalt võiks põgenikelaagrites elavaid lapsi käsitleda ISIS-e režiimi all elanud lastena, kellel puudub võimalus oma kodumaale naasta.²⁸¹

Puudub kindel definitsioon selle kohta, mida täpsemalt tähendab konkreetsesse sotsiaalsesse gruppi kuulumine, kuid Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2011/95/EL artikli 10 lõike 1 punkti d) kohaselt võib rühma käistleda teatava sotsiaalse rühmana, kui:

- *selle rühma liikmetel on ühine sünnipärane tunnus või ühine taust, mida ei saa muuta, või ühine tunnus või veendumus, mis on nende identiteedis või teadvuses nii fundamentaalne, et inimest ei tohiks sundida sellest lahti ütlema, ning*
- *sellel rühmal on asjaomases riigis selgesti eristuv identiteet, kuna ümbritsev ühiskond tajub seda erinevana.*

Paljudel al-Hol laagris elavatel lastel ei olnud muud valikut, kui järgenda oma vanematele, kui nemad otsustasid ISIS-ega liituda ning Süüriasse reisida. Lisaks on paljud lapsed juba sündinud ISIS-e režiimi, mille puhul ei ole samuti võimalik mingisuguseid valikuid teha. Seega tuleb Luquerna kohaselt selliste laste tegevusseisundit ISIS-ega liitumisel eitada, mis muudab nende ISIS-ega seotuse omakorda nimetatud laste puhul nende sünnipärase tunnuseks käsitletavaks.²⁸²

Seejuures on ISIS-e laste näol tegemist eraldiseisva grupiga nii Süüria kui ka laste koduriikide mõistes. Ühtlasi muudab laste laagrites kinnipidamine nende eristumise lausa füüsiliselt selgeks.

---

²⁸⁰ *on account of race, religion, nationality, membership in a particular social group and political opinion*

²⁸¹ Luquerna, A, lk 186.

²⁸² *Ibid.*, lk 187.

Seega on Luquerna hinnangul võimalik väita, et ISIS-ega seotud laste näol on tegemist ka selgesti eristuva identiteediga.²⁸³

3.4.3. Pagulasseisundi konventsiooni kohaldamise erandid

Pagulasseisundi konventsiooni artikkel 1 lõige F näeb ette teatud juhtumid, mille puhul pagulasseisundi konventsiooni ei kohaldata. Nimetatud sätte kohaselt ei kohaldata konventsiooni isikule, kelle osas on kaalukaid põhjuseid arvata, et ta on a) toime pannud rahvusvahelistes õigusaktides määratletud rahuvastase kuriteo, sõjakurite või inimsusevastase kuriteo; b) enne varjupaigamaale pagulasena sisselaksmist pannud toime raske mittepoliitilise kuriteo; c) süüdi ÜRO eesmärkide ja põhimõtetega vastuolus olevate tegute toimepanemises.

Sellise regulatsiooni põhjendus seisneb selles, et teatud teod on niivõrd tõsised, et nende toimepanijad ei vääri rahvusvahelist pagulase kaitset. Sellistel isikutel ei peaks olema võimalik kasutada varjupaiga taotlemise regulatsiooni sellel eesmärgil, et vältida oma tegude eest vastutusele võtmist.²⁸⁴

Mõnede põgenikelaagrites viibivate laste puhul võib tõusetuda küsimus, kas nende teod võiksid kvalifitseeruda artiklis nimetatud eranditena. Seda näiteks selliste laste puhul, kes olid otseselt ISIS-e tegevusega seotud.²⁸⁵

Põhimõtteliselt on artikkel 1 punkti F võimalik rakendada ka selliste kuritegude puhul, mille toimepanija oli laps ehk noorem kui 18-aastane. Kuid selliste juhtumite puhul tuleb arvestada teatud kaalutlusi. Esiteks on nimetatud artikkel kohaldatav üksnes juhul, kui vastavate tegude toimepanemise ajal oli pagulase staatust taotlev isik jõudnud kriminaalvastutuse ikka. Kui kriminaalvastutuse iga on asjassepuutuvate riikide lõikes erinev, tuleks lähtuda kõrgemast east.²⁸⁶

Kui laps oli kriminaalvastutuse eas, tuleb järgmisena selgitada välja, kas kõnealune laps omas ka kuritegude toimepanemise jaoks vajalikku vaimset võimekust. Tähtis on välja selgitada, kas laps oli piisavalt küps, et mõista oma tegude olemust ning nende tagajärgi. Juhul, kui seda tuleb kõnealuses olukorras eitada, siis ei ole laps toimepandud tegude eest individuaalselt vastutav.

---

²⁸³ *Ibid.*, lk 187.

²⁸⁴ UNHCR, lk 91.

²⁸⁵ Luquerna, A, lk 188.

²⁸⁶ UNHCR, lk 97.

Seejuures mida noorem on laps, seda suurem on eeldus, et tal puudus teo toimepanemise ajal vajalik vaimne võimekus.²⁸⁷

Kui põgeniku staatust taotleb isik, kes on varasemalt olnud ISIS-e võitleja, on võimalik nende suhtes vastavaid asüüliprotseduure alata üksnes siis, kui on välja selgitatud, et kõnealune isik on kindlalt ja jäädavalt ISIS-e ideologias lahti öelnud. Pelgalt relvastatud konfliktist osavõtmine iseenesest ei ole käsitletav konventsiooni mittekohaldumise alusena. Samuti ei tähenda osavõtt koheselt toimepandud tegude eest vastutamise eelduse täitmist. Seetõttu ongi vajalik pagulase staatuse taotleja puhul viia läbi põhjalik hindamine taotleja käitumisest relvastatud konflikti raames.²⁸⁸

Suurema osa al-Hol laagris viibivate laste puhul võib Luquerna kohaselt eeldada, et artikkel 1 lõige F nende suhtes ei kohaldu, kuna nad kas ei olnud isegi konflikti osalised või olid nad liiga noored, et aktiivselt ISIS-e tegudest osa võtta. Ning nende laste osas, kelle puhul on alust arvata, et võiksid siiski artikkel 1 lõike F kohaldamisalasse kuuluda, peab olema näidatud nende kriminaalvastutuse ea olemasolu koos vaimse võimekusega. Seejuures isegi kui mõne lapse puhul ongi tegemist tõelise lapssõduriga, siis kui nad on ISIS-e toetamisest jäädavalt lahti öelnud, võiks siiski ka neile pagulase staatuse andmine võimalik olla.²⁸⁹

Võib eeldada, et suurem osa al-Hol laagris elavatest välismaalastest lastest kvalifitseeruksid konventsiooni mõistes pagulasena ka artikkel 1 lõikes F sätestatud erandeid arvesse võttes. Kuid Luquerna kohaselt vajab äramärkimist ka pagulasseisundi konventsiooni artikkel 33 lõige 2, mis sätestab pagulase väljasaatmiskeelu erandi, mille kohaselt võib riik põhjendatud julgeolekust tulenevate kaalutluste alusel pagulase oma territooriumult välja või tagasi saata. Seejuures aga võib väita, et kuigi riigid võivad ISIS-ega seotud lapsi käsitleda asüüli pakkumise jaoks liiga ohtlikena, siis tõenäoliselt oleks sellise vastuväite esitamine kõikide põgenikelaagrites viibivate laste suhtes ebapiisav ja põhjendamatu. Nagu ka eelnevates peatükkides on arutletud, siis ka individuaalselt lapsi hinnates, kaaluks rahvusvaheline lapse õiguste tagamise kohustus üles riigi julgeolekut puudutavad kaalutlused. Seega kui ei ole konkreetselt tõestatud, et laps kujutab endast ohtu riigi julgeolekule, tuleb lapsest pagulasele tagada varjupaiga pakkumine. Kui lapsed ei ole õiglase

---

²⁸⁷ *Ibid.*

²⁸⁸ UNHCR, lk 97-98.

²⁸⁹ Luquerna, A, lk 189.

kohtumõistmise ja lõpliku kohtuotsuse tagajärjelt terrorismis süüdi mõistetud, tuleb neid käsitleda ohvritena, kellel on õigus rahvusvahelisele pagulase seisundist tulenevale kaitsele.²⁹⁰

3.4.4. Pagulasseisundi konventsiooni kohaldamine põgenikelaagris viibivate laste suhtes

Al-Hol laagris viibivatel välismaalastest lastel ei ole võimalik naasta oma päritoluriiki ning seejuures ei saa nende päritoluriigiks lugeda ka Süüriat – eelduslikult tulid nad Süüriasse kas välisriigist või isegi kui nad on sündinud ISIS-e režiimis, on neil õigus oma vanematejärgsele kodakondsusele. Seejuures saab eelneva analüüsi põhjal Luquerna kohaselt neid lapsi aga käsitleda sotsiaalse grupina, kellel on põhjendatud kartus olla tagakiusatud Pagulasseisundi konventsiooni artikkel 1 lõike A punkti 2 mõistes. Kuna nad vastavad pagulase mõiste definitsioonile, siis on al-Hol laagris olevad välismaalastest lapsed kvalifitseeritavad pagulastena rahvusvahelise õiguse mõistes, kui nende koduriik aktiivselt hoiab ära nende kodumaale naasmist. See aga omakorda ei tähenda, et riikidel oleks õigus lapsi faktiliselt kodakondsuseta isikuteks muuta või et selline lahendus oleks parim praeguse humanitaarkriisi valguses. Kui aga riigid rikuvad oma kohustust lapsi repatrieerida, jätmata neile ühtegi praktilist lahendust kodumaale naasmiskes, oleks üheks võimalikuks lahenduseks see, kui rahvusvaheline kogukond kaaluks sellistele lastele pagulasseisundi määramist, kui see on laste parimaid huve silmas pidades sobilik. Sellise lähenemise tulemusel oleks võimalik lõpetada inimõiguste rikkumine al-Hol laagris ning anda ümberasustatud lastele võimalus uude ühiskonda integreeruda. Kuigi lastele pagulasseisundi määramine on käsitatav kui viimne võimalus, arvestades diplomaatilisi probleeme otsustamiseks, millised riigid ja kui palju lapsi üldse tagasi võtavad, siis vastuvõetamatu alternatiiv sellele oleks lubada haavatavate laste ohverdamine poliitiliste stigmade nimel.²⁹¹

---

²⁹⁰ *Ibid.*, lk 190.

²⁹¹ Luquerna, lk 181-182.

Kokkuvõte

Käesoleva töö peaesmärk oli analüüsida põgenikelaagrites viibivate terrorismiga seotud laste õiguste tagatust ning selgitada välja, kuidas on põgenikelaagris võimalik tagada selliste laste õiguseid, kelle vanemad kas on olnud ISIS-e liikmed või on ka praegugi ISIS-ega seotud. Analüüsi tulemusel on autor seisukohal, et põgenikelaagrites elamine põhjustab ulatuslikku laste õiguste riivet ning rahvusvahelistest lepingutest tulenevate õiguste tagamine on põgenikelaagrites väga piiratud. Lisaks on autor seisukohal, et kuniks lapsed viibivad põgenikelaagrites, ei ole võimalik nende õiguseid ka efektiivselt tagada. Seega vastab autori järeldus ka töös püstitatud hüpoteesile – põgenikelaagrites viibivate laste õiguste tagamise jaoks on parim võimalik lahendus, kui sellised lapsed saavad oma kodumaale naasta.

Paljud põgenikelaagrites kannatavad lapsed on varasemalt elanud ka ISIS-e kalifaadis, kus nad olid sunnitud taluma nii rühmituse dominatsiooni tõestamise, ideoloogia propageerimise kui kalifaadi pikaajase püsimise tagamise eesmärgil ära kasutamist ISIS-e poolt. Seejuures rikuvad põgenikelaagrites valitsevad elamistingimused kõikide laste selliseid põhiõiguseid nagu õigus mittediskrimineerimisele, elule, ellujäämisele ja arengule, haridusele ja võimalikult heale tervisele. Samuti ei ole võimalik väita, et põgenikelaagrites elamine on laste parimate huvidega arvestamise printsiibiga kooskõlas. Seega on paljude põgenikelaagrites viibivate laste õiguseid rikutud nii ISIS-e kalifaadis kui põgenikelaagrites elamise vältel. Seejuures on suur osa lapsi nii ISIS-e aladele kui ka põgenikelaagritesse sattunud just seetõttu, et selliste laste emad on otsustanud ISIS-e ideoloogiat järgima hakata. Sellest tulenevalt käsitlevad paljud riigid selliseid lapsi ISIS-ega seotud isikutena ning nende emasid koguni võimalike terroristidena.

Nii põgenikelaagrites viibimine kui laste repatrieerimist takistavad põhjused on otseses seoses ISIS-ega. Põgenikelaagrites kinnipeetavad naised ja lapsed on laagritesse sattunud pärast ISIS-e territooriumi langemist. Kuna nii naised kui lapsed on käsitletavad ISIS-ega seotud isikutena, peavad päritoluriigid neid võimalikeks julgeolekuohtudeks ning ei ole neid nõus repatrieerima. Seejuures mida kauemaks on lapsed sunnitud põgenikelaagritesse jääma, seda intensiivsem võib olla jätkuvast õiguste rikkumisest tulenev võimalik mõju laste üldisele heaolule ning kogu Euroopa julgeolekule.

Põgenikelaagrites elavate laste õiguste tagamisel omab kesksel tähtsust ÜRO Lapse õiguste konventsioon. Kuigi põgenikelaagrites esinevat laste õiguste rikkumist põhjustavat olukorda ei saa

otseselt omistada laste päritoluriikidele, on üpris selge, et kõik riigid on teadlikud põgenikelaagrites valitsevatest äärmuslikest tingimustest ning sellest, millist vahetut ohtu võivad need lastele omada. Seega kui laste päritoluriigid on võimelised oma tegevuse (või tegevusetuse) abil laste õiguste tagatust mõjutama, võiks LÕK-st tuleneda ka nende kohustus rakendada vastavaid meetmeid, mis aitaksid laste õiguseid efektiivselt tagada. Seejuures on nii laste õiguste rikkumise lõpetamise kui ka riikide julgeolekuriskide valguses kõige efektiivsem meede selliste laste repatrieerimine, kuna riigid on kohustatud lastele tagama LÕK-st tuleneva kodumale naasmise õiguse. Lisaks saab ka väita, et laste parimate huvide printsiibi järgimine ning nende repatrieerimine teenib ka riikide rahvuslikku julgeolekut puudutavaid huve, kuivõrd mida kauemaks lapsed põgenikelaagritesse jäävad, seda suurem võib lisaks üldise heaolu halvenemisele olla ka nende laste radikaliseerumise oht. Kui Euroopa riigid jätkavad oma senist praktikat ning selle tulemusena võimaldavad põgenikelaagrite kriisil areneda nii kaugele, et seal elavatest lastest võib kujuneda uus ISIS-e generatsioon, võib tulevikus tegemist olla juba kogu Euroopat ja ka maailma mõjutava julgeolekuohuga.

Riikide praktika ning lähenemisviis kodanike repatrieerimisele on olnud küll mõnevõrra erinev lähenemistega, kuid sellest hoolimata on otsuste tegemisel on lähtutud sarnastest kaalutlustest. Enamjaolt on riigid valmis repatrieerima üksnes väga noori (kuni 6-aastaseid) ning orbudest lapsi. Seejuures vanemate ja ka teismeeas laste puhul ei ole riikidel ühtset lähenemist välja kujunenud, mis jätab sellised lapsed ebaselgesse õiguslikku olukorda. Vaid mõnel korral on riigid olnud nõus lapsi repatrieerima koos emadega ning üldiselt otsitakse pigem aktiivselt takistusi täiskasvanute repatrieerimise tõkestamiseks. Kõige äärmuslikum riikide poolt kasutatud meede on olnud oma täiskasvanud kodanikelt kodakondsuse äravõtmine. Selline lähenemine ühest küljest takistab täiskasvanute kodumaale naasmist ning teisalt tekitab omakorda põgenikelaagrites sündinud lastele keerulise olukorra, kus neil ei ole võimalik saada oma ema kodakondsusjärgse riigi kodanikuks. See võib omakorda põhjustada olukorra, kus paljude põgenikelaagrites elavad lapsed muutuvad samuti kodakondsusetuks isikuks ning seeläbi veelgi enam tõkestada nende võimalusi kodumaale naasmiseks.

Üheks töö eesmärgiks oli ka välja selgitada, kas rahvusvahelisest õigusest tuleneb mõni repatrieerimise alternatiiv, mis samuti aitaks põgenikelaagrites valitseva olukorra lahendada. Uurimise tulemusel jõudis autor järeldusele, et kui laste kodakondsusjärgsed riigid rikuvad laste

repatrieerimise kohustust, võiks laste õiguste tagamist silmas pidades olla üheks võimalikuks alternatiiviks nende laste suhtes Pagulasseisundi konventsiooni kohaldamine, mis aitaks lapsest pagulasele tagada varjupaiga pakkumine või mõnes kolmandas riigis ümberasustamise.

Põgenikelaagrites elavate laste õiguste tagamine ja nende repatrieerimine tundub Euroopa riikidele mõnevõrra ületamatu ja täiesti mõeldamatu lahendusena. Samas on siinkohal tähtis rõhutada, et kui riigid ei kasuta praegu olukorra lahendamiseks lapse õigustest lähtuvaid lahendusi, võib probleemiga tegelemise edasilükkamine tulevikus põhjustada palju ulatuslikemaid julgeolekut ohustavaid olukordi. Seega saab väita, et põgenikelaagrites viibivate laste õiguste tagamine teenib nii nende laste kui ka meie kõigi parimaid huve.

The rights of the children of terrorist mothers in refugee camps

Abstract

The purpose of this master's thesis is to analyse the rights of the children with terrorist mothers in refugee camps who were members of ISIS or who can otherwise be associated with ISIS. Living in refugee camps infringes the rights of the children and it is not possible for these children to fully enjoy their rights under international law. Author's hypothesis is that in order to be able to guarantee the full enjoyment of the rights of the children in refugee camps, the most appropriate solution is to repatriate them to their home countries.

Many of the children currently living in refugee camps have previously lived under the ISIS caliphate, where they suffered under the ideology of ISIS, who used children for their propaganda and to ensure the survival of the ISIS caliphate. Living in the refugee camps violates all basic human rights – right to non-discrimination, right to life, survival and development, right to education and to receive medical care. Furthermore, it can be said that living in refugee camps goes against the principle of the best interest of the child. Therefore, living in the caliphate as well as in refugee camps results in the violation of children's rights. For most of these children the reasons for being on ISIS territory as well as in refugee camps is the direct result of the choices of their mother – to join ISIS. And therefore, many countries now consider these children ISIS affiliates and their mother's as possible terrorists.

Living in refugee camps and the obstacles to be repatriated have a direct link to ISIS. After the fall of the caliphate, the women and children are now detainees in refugee camps. Since the women and children are considered as ISIS affiliates, their home countries consider them as possible security threats and refuse to repatriate them. However, the longer these children are forced to remain in these camps, the more intense are the possible causes of the violation of their rights, their overall well-being as well as the effects on the overall security of Europe.

The Convention on the Rights of the Child has an important role when it comes to eliminating the violation of children's rights. Even though the violation of these rights in refugee camps cannot be directly linked to their home countries, it is clear for every country that the conditions in camps are dire and propose a direct threat to children's well-being. However, if it can be said that the home countries of these children can have an impact on the situation that causes the violation of

children's rights, then the home countries are responsible for take appropriate action in order to ensure that children are effectively able to fully enjoy their rights. Therefore, the best solutions to the situation would be to repatriate these children as the countries have this obligation under the CRC. Stopping the violation of children's rights and following the principle of the best interest of the child is also beneficial in terms of national security. The longer these children are forced to live in refugee camps, the more likely is their possible radicalization. If European countries continue with their repatriation practices, the current situation may escalate even further and the children in refugee camps may become the new generation of ISIS, endangering the whole Europe as well as the whole world.

So far, the repatriation practices of European countries may differ, but the reasoning behind their decisions are the same. Most of them are only willing to repatriate very young children or orphans, leaving teenage children in legal limbo. Repatriating children with their mothers has only occurred few times. The most extreme method for dealing with this issue is when countries deprive their nationals of their citizenships. This may result in the becoming of statelessness for both, the mothers as well as their children. Furthermore, it makes even more difficult for these children to return to their countries.

Another aim of this thesis was to find possible solutions to repatriation. Author has concluded that one appropriate alternative could be to apply the refugee status and the according protections for these children in order to provide asylum or resettlement in a third country.

The importance of repatriating the children in refugee camps seems unacceptable to most of the European countries. But it is important to note that if European countries are not willing to find solutions now, the possible threat of refugee camp could result in much more intense security concerns. Therefore, the repatriation of the children in refugee camps to stop the violation of their rights is in the best interest for all of us.

Kasutatud allikad

Kasutatud kirjandus

1. Abramson, B. A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child. Article 2: The Right of Non-Discrimination. Martinus Nijhoff Publishers. Leiden: 2008.
2. Anderson, K. Cubs of the Caliphate: The Systematic Recruitment, Training, and Use of Children in the Islamic State. 2016. – <https://www.drake.edu/media/departmentsoffices/international/nelson/2016%20paper,%20Children%20in%20ISIS,%20K.%20Anderson.pdf> (14.04.2021).
3. Asylum & the Rights of Refugees. International Justice Resource Centre. – <https://ijrcenter.org/refugee-law> (27.04.2021).
4. Berti, B., Osete, A. B. „Generation War“: Syria’s Children Caught between Internal Conflict and the Rise of the Islamic State. – Strategic Assessment, 2015/18(3) – <https://strategicassessment.inss.org.il/wp-content/uploads/antq/fe-4074764524.pdf> (13.04.2021).
5. Bloom, M., Horgan, J., Winter, C. Depictions of Children and Youth in the Islamic State’s Martyrdom Propaganda, 2015-2016. – CTC Sentinel 2016/9 (2) – <https://ctc.usma.edu/wp-content/uploads/2016/02/CTC-SENTINEL-Vol9Iss214.pdf> (13.04.2021).
6. Bont, de R. jt. Life at ISIS: The Roles of Western Men, Women and Children. – Security and Global Affairs 2017/9. – https://www.researchgate.net/publication/319553553_Life_at_ISIS_The_Roles_of_Western_Men_Women_and_Children (27.04.2021).
7. Child Rights International Network. FAQ on the Shamima Begum UK Supreme Court Case. <https://home.crin.org/readlistenwatch/stories/faq-shamima-begum-uk-supreme-court-case>
8. Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families. Committee on the Rights of the Child. Joint general comment No. 3 (2017) and No. 22 (2017) on the general principles regarding the human rights of children in the context of international migration. CMW/C/GC/3-CRC/C/GC/22. – <https://undocs.org/en/CMW/C/GC/3> (19.04.2021).

9. Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families. Committee on the Rights of the Child. Joint general comment No. 4 (2017) and No. 23 (2017) on State obligations regarding the human rights of children in the context of international migration in countries of origin, transit, destination and return. CMW/C/GC/4-CRC/C/GC/23. – <https://undocs.org/en/CMW/C/GC/4> (19.04.2021).
10. Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families. General comment No. 2 (2013) on the rights of migrant workers in an irregular situation and members of their families. CMW/C/GC/2.
11. Committee on the Rights of the Child. Concluding observations: Australia 1997. CRC/C/15/Add.79. – <https://www.refworld.org/docid/3ae6af5b38.html> (27.04.2021).
12. Committee on the Rights of the Child. Decision adopted by the Committee under the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure, concerning communications No. 79/2019 and No. 109/2019. CRC/C/85/D/79/2019-CRC/C/85/D/109/2019.
13. Committee on the Rights of the Child. General Comment No 6 (2005). Treatment of unaccompanied and separated children outside their country of origin. CRC/GC/2005/6. – <https://undocs.org/CRC/GC/2005/6> (19.04.2021).
14. Committee on the Rights of the Child. General Comment No. 12 (2009) The right of the child to be heard. CRC/C/GC/12. 2009. – <https://undocs.org/CRC/C/GC/12> (20.04.2021).
15. Committee on the Rights of the Child. General comment No. 15 (2013) on the right of the child to the enjoyment of the highest attainable standard of health (art. 24). CRC/C/GC/15, 2013. – <https://undocs.org/CRC/C/GC/15> (27.04.2021)
16. Committee on the Rights of the Child. General Comment No. 5 (2003). General measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child (art.s 4, 42 and 44, para. 6). CRC/GC/2003/5.
17. Committee on the Rights of the Child. Report of the 2012 Day of General Discussion on the rights of all children in the context of international migration. 2012. – <https://www.refworld.org/docid/51efb6fa4.html> (19.04.2021).
18. Committee on the Rights of the Children. General Comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1). CRC/C/GC/14, 2013. – <https://undocs.org/en/CRC/C/GC/14> (20.04.2021).

19. Cook J., Vale, G. From Daesh to Diaspora: Tracing the Women and Minors of Islamic State. London: ICSR 2018. – <https://icsr.info/wp-content/uploads/2018/07/ICSR-Report-From-Daesh-to-%E2%80%98Diaspora%E2%80%99-Tracing-the-Women-and-Minors-of-Islamic-State.pdf> (14.04.2021).
20. Council of Europe Parliamentary Assembly. Committee on Social Affairs, Health and Sustainable Development. International obligations concerning the repatriation of children from war and conflict zones. Report 15055 (2020) – <https://pace.coe.int/pdf/5c1f5b1a78235e597194eb7bc64dab3c4e549d9df0b2874d99e496466bc71650/doc.%2015055.pdf> (13.04.2021).
21. Dworkin, A. Beyond Good and Evil: Why Europe Should Bring ISIS Foreign Fighters Home. ECFR: 2019. https://ecfr.eu/wp-content/uploads/beyond_good_and_evil_why_europe_should_bring_isis_foreign_fighters_home.pdf (27.04.2021).
22. Gesley, J. Germany: Court Obligates Government to Repatriate ISIS Member and Children to Germany. Law Library of Congress. 2019. – <https://www.loc.gov/law/foreign-news/article/germany-court-obligates-government-to-repatriate-isis-member-and-children-to-germany/> (27.04.2021).
23. Goodwin-Gill, G. S. Convention Relating to the Status of Refugees. Protocol Relating to the Status of Refugees. U.N. Audiovisual Library of International Law: 2008. – https://legal.un.org/avl/pdf/ha/prsr/prsr_e.pdf (27.04.2021).
24. Goodwin-Gill, G. S., McAdam, J. The Refugee in International Law. New York: Oxford University Press 2007.
25. Hathaway, J. C., Foster, M. The Law of Refugee Status. 2nd edition. Cambridge: Cambridge University Press 2014.
26. <https://www.unhcr.org/5d9ed32b4> (27.04.2021)
27. <https://www.unhcr.org/5d9ed66a4> (27.04.2021).
28. Hubbard, B. In a Crowded Syria Tent Camp, the Women and Children of ISIS Wait in Limbo. – New York Times 29.03.2019. – <https://www.nytimes.com/2019/03/29/world/middleeast/isis-syria-women-children.html> (14.04.2021).

29. International Crisis Group. Women and Children First: Repatriating the Westerners Affiliated with ISIS. Middle East Report No 208. 2019. – <https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/208-women-and-children-first.pdf> (14.04.2021).
30. Liefwaard, T. Deprivation of Liberty of Children. – Kilkelly, U., Liefwaard, T., (toim). International Human Rights of Children. Singapore: Springer 2019, 322-353.
31. Lundy, L., O'Lynn, P. The Education Rights of Children. – Kilkelly, U., Liefwaard, T. (toim). International Human Rights of Children. Singapore: Springer 2019, 260-274.
32. Luquerna, A. The Children of ISIS: Statelessness and Eligibility for Asylum under International Law. – Chicago Journal of International Law, 2020/21(1). <https://chicagounbound.uchicago.edu/cjil/vol21/iss1/5/> (14.04.2021)
33. Mapping Militant Organizations. The Islamic State. Stanford University. 2019 – https://cisac.fsi.stanford.edu/mappingmilitants/profiles/islamic-state#highlight_text_12412 (21.04.2021).
34. Mehra, T. European countries are being challenged in court to repatriate their foreign fighters and families. ICCT: 2019. – <https://icct.nl/publication/european-countries-are-being-challenged-in-court-to-repatriate-their-foreign-fighters-and-families/> (27.04.2021).
35. Mehra, T., Paulussen, C. The Repatriation of Foreign Fighters and Their Families: Options, Obligations, Morality and Long-Term Thinking. ICCT: 2019. – <https://icct.nl/publication/the-repatriation-of-foreign-fighters-and-their-families-options-obligations-morality-and-long-term-thinking/> (27.04.2021)
36. Najjar, F. ISIL defeated in final Syria victory: SDF. – Al Jazeera 23.03.2019. – <https://www.aljazeera.com/news/2019/3/23/isil-defeated-in-final-syria-victory-sdf> (13.04.2021).
37. Nicholson, F., Kumin, J. A Guide to International Refugee Protection and Building State Asylum Systems. Handbook No 27. Inter-Parliamentary Union & UNHCR. 2017. – <https://www.unhcr.org/3d4aba564.pdf> (27.04.2021).
38. OCHA. Syria: Humanitarian Response in al-Hol Camp. Situation Report No. 4 – 29.05.2019. – https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Al%20Hol%20SitRep%20No.4_29May2019_FINAL.pdf

39. OCHA. Syrian Arab Republic North East Syria: Al Hol camp. 11.10.2020. – https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Al%20Hol%20Snapshot_11Oct2020.pdf
40. Office of the High Commissioner for Human Rights. CCPR General Comment No. 27: Article 12 (Freedom of Movement). CCPR/C/21/Rev.1/Add.9. 1999. – <https://www.refworld.org/pdfid/45139c394.pdf> (27.04.2021).
41. Open Society Justice Initiative. Children's right to a nationality. – <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Women/WRGS/RelatedMatters/OtherEntities/OSJIChildrenNationalityFactsheet.pdf> (22.04.2021).
42. Parodi, C. Blood or Soil, Which One Is Thicker? The Obligations of EU Member-States for the International Protection of Stateless Children. Global Campus Europe, 2016/2017. – https://repository.gchumanrights.org/bitstream/handle/20.500.11825/677/Parodi_EMA_a_w.th.2016-17.pdf?sequence=4&isAllowed=y (27.04.2021)
43. Paulussen, C. Countering Terrorism Through the Stripping of Citizenship: Ineffective and Counterproductive. ICCT: 2018. – <https://icct.nl/publication/countering-terrorism-through-the-stripping-of-citizenship-ineffective-and-counterproductive/> (27.04.2021).
44. Peleg, N. International Children's Right's Law: General Principles. – Kilkelly, U., Liefwaard, T. (toim). International Human Rights of Children. Singapore: Springer 2019, 136-153.
45. Perruchoud, R., Redpath-Cross, J. (toim). Glossary on Migration 2nd Edition. Geneva: International Organization for Migration 2011, lk 83. – https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml25_1.pdf (27.04.2021).
46. Päll, P. ISIS, ISIL või Daesh? Või hoopis Kalifaat? Keelenõuannete kogu. Eesti Keele Instituut. – <https://keeleabi.eki.ee/?leht=8&id=317> (13.04.2021)
47. REACH 27.10.2020 https://www.impact-repository.org/document/reach/b6877851/Al-Hol_camp-profile_October-2020_FINAL.pdf
48. Rights & Security International. Europe's Guantanamo: The indefinite detention of European women and children in North East Syria. 2021. – https://www.rightsandsecurity.org/assets/downloads/Europes-guantanamo-THE_REPORT.pdf (14.04.2021).

49. Rojava Information Center. Bringing ISIS to Justice. Towards an international tribunal in North East Syria. 2019. – <https://rojavainformationcenter.com/storage/2019/07/Bringing-ISIS-to-justice-Rojava-Information-Center-Report-2019-Website.pdf> (13.04.2021)
50. Sutherland, E. E. Article 2 of the United Nations Convention on the Rights of the Child: Non-discrimination and children's rights. – Skievens, M. Sovig, H. K. (toim). Child Rights and International Discrimination Law: implementing article 2 of the Convention on the Rights of the Child. New York: Routledge, 2019.
51. Stern, J., Berger, J. M. ISIS. Terrori riik. AS Äripäev 2016, lk 11.
52. Tharoor, I. ISIS or ISIL? The debate over what to call Iraq's terror group. The Washington Post. 18.06.2014. – <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2014/06/18/isis-or-isil-the-debate-over-what-to-call-iraqs-terror-group/> (13.04.2021).
53. The Carter Center. The Children in Daesh: Future Flag Bearers of the Caliphate. 2017. – https://www.cartercenter.org/resources/pdfs/peace/conflict_resolution/countering-isis/children-in-daesh.pdf (13.03.2021).
54. The Paris Principles. The Principles and Guidelines on Children Associated with Armed Forces or Armed Groups. 2007. – https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/parisprinciples_en%5b1%5d.pdf (20.04.2021).
55. UNHCR Executive Committee of the High Commissioner's Programme. Conclusion on Children at Risk No. 107. 2007. – <https://www.unhcr.org/excom/exconc/4717625c2/conclusion-children-risk.html> (27.04.2021).
56. UNHCR. Guidelines on Statelessness No. 5. HCR/GS/20/05. 2020. – <https://www.refworld.org/pdfid/5ec5640c4.pdf> (22.04.2021).
57. UNHCR. Handbook and Guidelines on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status under the 1951 Convention and the 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees. Geneva: 2011, HCR/1P/4/ENG/REV. 3. – <https://www.refworld.org/docid/4f33c8d92.html> (27.04.2021).
58. UNICEF. Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child. Geneva: 2007. - <https://www.globaldisabilityrightsnow.org/sites/default/files/related->

[files/346/Implementation_Handbook_for_the_Convention_on_the_Rights_of_the_Child.pdf](#) (27.04.2021)

59. United Nations Counter-Terrorism Centre. Children Affected by the Foreign-Fighter Phenomenon: Ensuring a Child Rights-Based Approach. Handbook. 2019. – https://www.un.org/counterterrorism/sites/www.un.org.counterterrorism/files/0918_ftf_h_andbook_web_reduced.pdf (18.04.2021).
60. United Nations General Assembly. Human Rights Council. Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment. A/HRC/28/68. 2015. – <https://undocs.org/CMW/C/GC/2> (19.04.2021).
61. United Nations General Assembly. Human Rights Council. Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic. A/HRC/40/70. 2019. – <https://digitallibrary.un.org/record/3793497?ln=en> (27.04.2021).
62. United Nations General Assembly. Plan of Action to Prevent Violent Extremism. Report of the Secretary-General. A/70/674. 2015. – <https://undocs.org/en/A/70/674> (20.04.2021)
63. United Nations High Commissioner for Refugees. UNHCR Resettlement Handbook. 2011. – <https://www.unhcr.org/46f7c0ee2.pdf> (27.04.2021).
64. United Nations Office on Drugs and Crime. Handbook on Children Recruited and Exploited by Terrorist and Violent Extremist Groups: The Role of the Justice System. Vienna: 2017. – https://www.unodc.org/documents/terrorism/Publications/HB%20Children/Handbook_on_Children_Recruited_and_Exploited_by_Terrorist_and_Violent_Extremist_Groups_the_Role_of_the_Justice_System.E.pdf (14.04.2021).
65. United Nations Office on Drugs and Crime. Handbook on Children Recruited and Exploited by Terrorist and Violent Extremist Groups: The Role of the Justice System. Vienna. 2017. https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Child-Victims/Handbook_on_Children_Recruited_and_Exploited_by_Terrorist_and_Violent_Extremist_Groups_the_Role_of_the_Justice_System.E.pdf
66. United Nations Security Council. Eight report of the Secretary-General on the threat posed by ISIL (Da'esh) to international peace and security and the range of United Nations efforts in support of Member States in countering the threat. S/2019/103. 2019. – <https://undocs.org/S/2019/103> (27.04.2021)

67. United Nations Security Council. Resolution 2178 (2014). S/RES/2178. – [https://undocs.org/S/RES/2178\(2014\)](https://undocs.org/S/RES/2178(2014)) (13.04.2021).
68. United Nations Security Council. Resolution 2253 (2015). S/RES/2253. – [https://www.undocs.org/S/RES/2253\(2015\)](https://www.undocs.org/S/RES/2253(2015)) (13.04.2021).
69. United Nations Security Council. Resolution 2427. S/RES/2427. 2018. – [https://undocs.org/en/S/RES/2427\(2018\)](https://undocs.org/en/S/RES/2427(2018)) (20.04.2021).
70. United Nations Treaty Collection – https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&clang=_en (27.04.2021)
71. United Nations Treaty Collection – https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11-b&chapter=4&clang=_en
72. United Nations. Key principles for the protection, repatriation, prosecution, rehabilitation and reintegration of women and children with links to United Nations listed terrorist groups. 2019. – https://www.un.org/counterterrorism/sites/www.un.org.counterterrorism/files/key_principles-april_2019.pdf (13.04.2021).
73. Vale, G. Cubs in the Lions' Den: Indoctrination and Recruitment of Children Within Islamic State Territory. London: ICSR 2018. – <https://icsr.info/wp-content/uploads/2018/07/Cubs-in-the-Lions-Den-Indoctrination-and-Recruitment-of-Children-Within-Islamic-State-Territory.pdf> (13.04.2021).
74. Vite, S. Protecting Children During Armed Conflict: International Humanitarian Law. Human Rights & International Legal Discourse, 5:1. 2011, lk 14-39.

Kasutatud normatiivaktid

75. British Nationality Act 1981.
76. Convention on the Reduction of Statelessness. New York: 30.08.1961 – https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=V-4&chapter=5 (27.04.2021)
77. Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 2010, 14, 54.

78. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2011/95/EL, mis käsitleb nõudeid, millele kolmandate riikide kodanikud ja kodakondsuseta isikud peavad vastama, et kvalifitseeruda rahvusvahelise kaitse saajaks, ning nõudeid pagulaste või täiendava kaitse saamise kriteeriumidele vastavate isikute ühetaolisele seisundile ja antava kaitse sisule (uuesti sõnastatud). – 13.12.2011. OJ L 337, lk 9-26.
79. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni protokollid. – RT II 2010, 14, 55.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/13320300>
80. Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt. – RT II 1994, 10, 11.
81. Laste kaasamist relvakonfliktidesse käsitlev lapse õiguste konventsiooni fakultatiivprotokoll. – RT II, 08.01.2014, 2.
82. Pagulasseisundi konventsioon. 27.07.1951, RT II 1997, 6, 26. –
<https://www.riigiteataja.ee/akt/78623>
83. Rahvusvahelise Kriminaalkohtu Rooma statuut. – RT II 2002, 2, 5.
84. Tsiviilisikute sõjaaegse kaitse 12. augusti 1949 Genfi (IV) konventsioon. – RT II 1999, 29, 120.
85. ÜRO Lapse õiguste konventsioon. 26.09.1991. – RT II 1996, 16, 56, mitteametlik tõlge

Kasutatud kohtupraktika

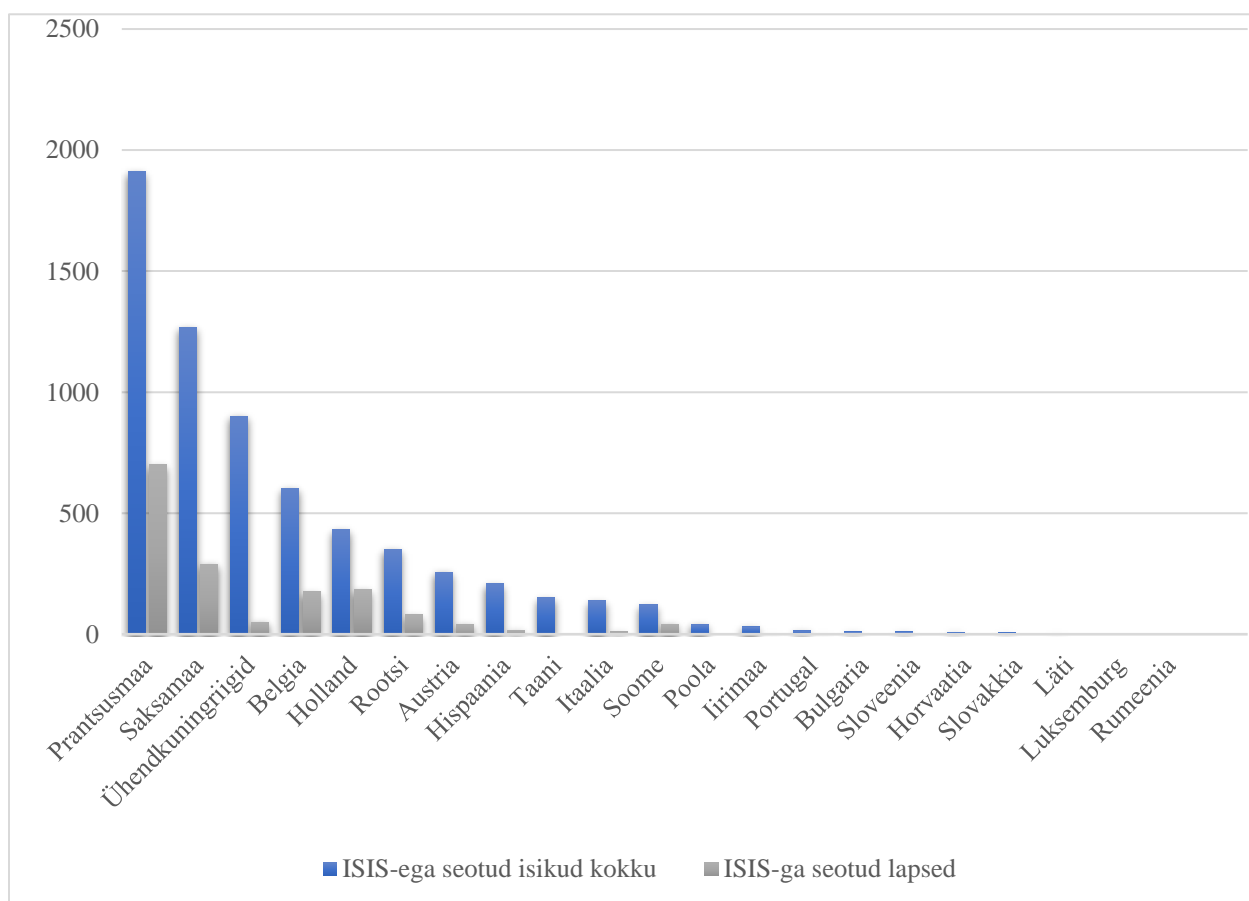
86. Begum v Special Immigration Appeals Commission & Ors [2020] EWCA Civ 918, [2020] 1 WLR 4267, [2020] WLR(D) 421 (16 July 2020). –
<http://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Civ/2020/918.html>
87. Oberverwaltungsgericht Berlin-Brandenburg 10. Senat. 06.11.2019. Beschluss OVG 10 S 43.19 – <https://gesetze.berlin.de/bsbe/document/MWRE190003800>

Ülevaade ISIS-ega seotud Euroopa Liidu riikide kodanikest²⁹²

Tabelis kajastuvad andmed kujutavad individuaalselt raporteeritud juhtumeid ning seega ei pruugi kajastada tegelikku ISIS-ega seotud isikute arvu, mis eeldatavasti on palju suurem. Selliste andmete väljatoomise eesmärgiks on anda hinnanguline ülevaade sellest, milliste Euroopa Liidu riikide kodanikke on põgenikelaagrites eelduslikult kõige rohkem.

Kuna Suurbritannia EL-st lahkumise üleminekuperiood lõppes 31.12.2020, on andmetes kajastatud ka Suurbritannia hinnangulised näitajad.

Kinnitatud andmete puudumise tõttu on tabelist välja jäänud Eesti, Kreeka, Leedu, Malta, Tšehhi ja Ungari.

²⁹² Cook J., Vale, G. From Daesh to Diaspora: Tracing the Women and Minors of Islamic State, lk 18-21.